

N Á R O D O P I S N Á

revue

I/92

N Á R O D O P I S N Á revue I/92

ÚSTAV
LIDOVÉ
KULTURY
STRÁŽNICE

VYDÁVÁ Ústav lidové kultury, 696 62 Strážnice, ČSFR

REDAKČNÍ RADA: Hana Dvořáková, Dušan Holý, Josef Jančář, Richard Jeřábek, Eva Krekovičová, Daniel Luther, Anna Mlýnková, Karel Pavlišťík, Oldřich Sirovátka, Miroslav Válka.

Tajemnice redakce: Anna Matyášová **Výtvarná spolupráce:** Dana Chatrná

OBSAH

Lidová kultura v moderní společnosti (<i>J. J.</i>)	3
Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury (<i>Dokument UNESCO</i>)	3
Můj vztah k folklóru (<i>Milan Petrusek</i>)	7
Význam tradičních kultur a folklóru (<i>Karel Langer</i>)	7
Hlubinný význam tradiční kultury (<i>František Pavlíček</i>)	9
Lidové umění a scéna (<i>Alena Skálová</i>)	9
Živý ? (<i>Ludvík Vaculík</i>)	11
Folklór a lidová kultura (<i>Josef Válka</i>)	11
Společenské hodnoty tradice (<i>Soňa Švecová</i>)	11
Folklorismus v kulturním životě společnosti (<i>Oldřich Sirovátka</i>)	13
Folklorismus a dobové formy prezentace hudebně tanečních projevů lidové tradice (<i>Hannah Laudová</i>)	18
Hanatika jako projev folklorismu (<i>Miroslav Válka</i>)	20
Folklórne hnutie na Slovensku (<i>Cyril Zálešák</i>)	20
Slavistická folkloristika (<i>R.J.</i>)	25
Lidové zábavy ve společenském životě města na počátku 20. století (<i>Miloslava Turková</i>)	26
Folklorismus a "Slovanský betlém" Václava Cvekla (<i>Světlana Juricová</i>)	28
Vznik a vnitřní vývoj folklórního souboru na Rakovnicku (<i>Hana Černá</i>)	30
Vítězslav Volavý (<i>Josef Jančář</i>)	31
Great western morris ve Strážnici (<i>Helena Honcoopová</i>)	32
Památce Milovana Gavazziho (<i>Richard Jeřábek</i>)	32
O lidové stravě na Slovensku (<i>Jaroslav Štika</i>)	34
Výstava "Obrazy na skle" (<i>Miroslav Válka</i>)	34
Výstava "A pokoj lidem ..." (<i>Miroslav Válka</i>)	35
Vlastimil Vondruška: Církevní rok a lidové obyčeje (<i>Josef Vařeka</i>)	35
Regionalismus a taky nacionalismus a kosmopolitismus (<i>Vladislav Stanovský</i>)	37
Seznam knih a časopisů z mezinárodní výměny publikací ÚLK ve Strážnici za rok 1990 a 1991 (<i>Věra Zezulová</i>)	43
Errata 4	46
Resumé	48

LIDOVÁ KULTURA V MODERNÍ SPOLEČNOSTI

Industrializace, která vtrhla do měst i vesnic, nemilosrdně smazává poslední důležitá svědectví o společenském životě minulosti, v němž přes všechny bolesti a starosti bylo vždy místo i pro lyrické složky, provázející každou lidskou činnost. Dnes - znepokojeny závažností ztrát a vědomy si vlastní zodpovědnosti - usilují národy o zachování toho mála, které zbývá. Dokládá to Úmluva o ochraně světového kulturního dědictví z roku 1972, i *Doporučení k ochraně tradiční a lidové kultury*, přijaté generální konferencí UNESCO 15. 11. 1989.

Doporučení vychází z předpokladu, že tradiční kultura a folklór tvoří nejenom část všeobecného dědictví lidstva, nýbrž je i významným prostředkem spojujícím národy v jejich různorodosti. Protože jde o neobyčejně křehké kulturní formy, ohrožované rychlým zánikem, soudí generální konference UNESCO v uvedeném Doporučení, že vlády všech zemí by měly hrát rozhodující úlohu v ochraně těchto tradic, jednat co nejrychleji a přijmout opatření, která by umožnila co nejdříve vypracovat všeobecnou úmluvu.

Dokument - připravovaný poměrně dlouho předními odborníky ze všech světadílů - navrhuje zejména podporovat národní výzkumy s cílem zveřejňování poznatků pro mezinárodní srov-

návání a kulturní využívání, vytvářet dostatečné formy ochrany lidových tradic a folklóru a přijmout opatření, aby poznatky o tradiční lidové kultuře národů mohly být včleněny do školních vyučovacích osnov a do mimoškolního působení a vzdělávání. Za závažné se pokládá i úsilí soustředit pozornost veřejnosti na význam lidové kultury nejenom jako na součást kulturního dědictví, ale i jako na znak profesní, regionální nebo etnické identity. Za tím účelem by se měli podporovat všichni, kdož se zabývají organizováním národních i mezinárodních festivalů, sympózií, kurzů lidových výrob a obdobných akcí, a vydáváním publikací o lidových tradicích.

Využívání (i zneužívání) lidových tradic a folklóru v moderní společnosti si zasluhuje zvláštní pozornost právě z uvedených důvodů. Abychom přispěli k popularizaci Doporučení UNESCO, zveřejňuje redakce Národopisné revue jeho úplný text v tomto prvním čísle našeho časopisu a zároveň zahajuje publikování odpovědí umělců všech oborů, vědců, veřejných činitelů a novinářů na otázku Národopisné revue, jaký je jejich názor na tradice lidové kultury v naší dnešní společnosti a jaký je jejich osobní vztah k lidovým tradicím, zejména k folklóru.

J.J.

DOPORUČENÍ K OCHRANĚ TRADIČNÍ A LIDOVÉ KULTURY

Generální konference Organizace spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu, která se sešla v Paříži 17. 10. - 16. 11. 1989 na svém dvacátém pátém zasedání,

berouc v úvahu, že tradiční a lidová kultura tvoří část všeobecného dědictví lidstva a je mocným prostředkem spojujícím různé národy a sociální skupiny a utvrzujícím jejich kulturní totožnost,

uvědomujíc si jeho sociální, ekonomický, kulturní a politický význam, jeho úlohu v historii národa a jeho místo v současné kultuře,

podtrhujíc zvláštní povahu a důležitost tradiční a lidové kultury jako neoddělitelné součásti kulturního dědictví a živoucí kultury,

přiznávajíc neobyčejnou křehkost tradičních forem tradiční a lidové kultury, zvláště těch aspektů týkajících se ústních tradic spojených s rizikem, že mohou být ztraceny,

zdůrazňujíc potřebu uznání tradiční a lidové kultury ve všech zemích a nebezpečí, které mu hrozí z mnoha hledisek,

soudíc, že vlády by měly hrát rozhodující úlohu v ochraně tradiční a lidové kultury, a že by měly jednat co možná nejrychleji,

rozhodnuc na svém dvacátém čtvrtém zasedání, že ochrana tradiční a lidové kultury by měla být předmětem doporučení členským státům podle znění čl. IV. odst. 4 Ústavy,

přijímá toto Doporučení dne 15. listopadu 1989:

Generální konference doporučuje, aby členské státy uplatňovaly následující ustanovení týkající se ochrany tradiční a lidové kultury přijetím jakýchkoliv zákonných opatření nebo jiných kroků, které mohou být požadovány v souladu s ústavní praxí každého státu s cílem uskutečňování na jejich území principů a opatření definovaných v tomto Doporučení.

Generální konference doporučuje, aby členské státy upozornily na toto Doporučení orgány, ministerstva nebo úřady odpovědné za záležitosti týkající se ochrany tradiční a lidové kultury a současně různé organizace a instituce zabývající se folklórem a podporovaly jejich kontakty s odpovídajícími mezinárodními organizacemi zabývajícími se ochranou tradiční a lidové kultury.

Generální konference doporučuje, aby členské státy za určité období a způsobem, který určí, předkládaly organizaci (UNESCO) zprávy o opatřeních, která byla učiněna, za účelem uskutečňování tohoto Doporučení.

A. Definice tradiční a lidové kultury

Tradiční a lidová kultura je souhrn výtvorů založených na tradiční kulturního společenství, vyjádřených skupinou nebo jednotlivci jako obrazu tužeb společenství takovým způsobem, že odrážejí svou kulturní a sociální totožnost, jeho vzory a hodnoty jsou předávány ústně, napodobováním či jinými způsoby. Formy této kultury zahrnují mimo jiné jazyk, literaturu, hudbu, tanec, hry, mýtologii, rituály, obyčeje, řemeslnickou výrobu, architekturu a další druhy umělecké tvorby.

B. Identifikace tradiční a lidové kultury

Tradiční a lidová kultura jako forma kulturního vyjádření musí být zachována skupinou a pro tuto skupinu (rodinnou, profesní, národní, regionální, duchovní a etnickou apod.), jejíž totožnost vyjadřuje. Za tímto účelem by členské státy měly podporovat odpovídající studijní výzkum na národní, regionální a mezinárodní úrovni s cílem:

a) rozvoje národního soupisu institucí zabývajících se tradiční a lidovou kulturou za účelem jeho začlenění do regionálního a celosvětového seznamu institucí stejného zaměření;

b) vytvoření identifikačních a záznamových systémů (sbírk, katalogizace, přepis) nebo rozvinutí již existujících systémů prostřednictvím příruček, návodů pro zakládání sbírek, modelových katalogů apod. pro účely koordinace třídících systémů používaných různými institucemi;

c) podpory vytvoření standardního názvosloví tradiční a lidové kultury formou i) všeobecného schématu tradiční a lidové kultury pro celosvětovou potřebu, ii) podrobného seznamu tradiční a lidové kultury a iii) regionální klasifikace tradiční a lidové kultury, obzvláště průzkumných projektů v terénu.

C. Uchovávání tradiční a lidové kultury

Uchovávání tradiční a lidové kultury se týká dokumentace zabývajících se lidovými tradicemi a jejím cílem je, v případě neuznávání těchto tradic nebo jejich evoluce, dát výzkumným pracovníkům a nositelům těchto tradic přístup k informacím, které jim umožňují porozumět procesům, kterými se tyto tradice mění. Zatímco živoucí tradiční a lidová kultura nemůže být vzhledem k její evoluční povaze vždy přímo chráněna, tradiční a lidová kultura zachycena v hmatatelné formě by měla být efektivně chráněna.

Za tímto účelem by členské státy měly:

a) založit národní archívy, kde může být shromažďován materiál o tradiční a lidové kultuře náležitým způsobem uchován a zpřístupněn;

b) ustanovit ústřední národní archivní úřad pro služební účely ústřední katalogizace, rozšiřování informací o tradiční a lidové kultuře a vzorech práce s ní zahrnující v to aspekty ochrany;

c) vytvářet muzea nebo oddělení tradiční a lidové kultury v již existujících muzeích, kde může být tradiční a lidová kultura vystavena;

d) upřednostnit představování tradiční a lidové kultury, která podtrhuje živoucí a minulé aspekty těchto kultur (ukazováním jejich okolí, způsobu života a práce, dovedností a technik, které vytvořily);

e) uvést do souladu sběratelské a archivní metody;

f) školit sběratele, archiváře, dokumentaristy a jiné specialisty v ochraně tradiční a lidové kultury počínaje fyzickou ochranou pro analytickou práci;

g) poskytnout prostředky pro pořizování bezpečnostních a pracovních kopií všech materiálů tradiční a lidové kultury a kopií pro regionální instituce, a tak zabezpečit kulturnímu společenství přístup k těmto materiálům.

D. Zachovávání tradiční a lidové kultury

Zachovávání se zabývá ochranou lidových tradic a jejich nositelů s ohledem na skutečnost, že každý národ má právo na svou vlastní kulturu a že věrnost této kultuře je často narušována vlivem industrializované kultury produkované hromadnými sdělovacími prostředky. Musí být přijata opatření,

která by garantovala status a ekonomickou podporu lidovým tradicím, jak ve společenstvích, která je vytvářejí, tak i mimo jejich rámec. Za tímto účelem by členské státy měly:

a) určit a zakotvit jak do školních, tak i do mimoškolních osnov vyučování a studium tradiční a lidové kultury náležitým způsobem, kladouce náležitý důraz na respektování tradiční a lidové kultury v nejširším významu tohoto výrazu a berouce do úvahy nejen vesnickou kulturu a jiné venkovské kultury, ale také ty, které byly vytvořeny ve městském prostředí rozdílnými sociálními skupinami, profesemi, institucemi apod., a tímto způsobem podporovat lepší porozumění mezi rozdílnými kulturami a světovými názory, zvláště těmi, které nejsou zastoupeny v dominantních kulturách;

b) zajistit různým kulturním společenstvím právo na přístup k jejich vlastní tradiční a lidové kultuře podporou jejich práce v oblasti dokumentace, archivnictví, výzkumu apod., jakož i při uskutečňování tradic;

c) vytvořit na mezivědním základě národní radu pro tradiční a lidovou kulturu nebo podobný koordinační orgán, ve kterém budou zastoupeny různé zájmové skupiny;

d) poskytnout morální a ekonomickou podporu, jednotlivcům a institucím studujícím, zveřejňujícím, šlechtícím nebo vlastnícím předměty tradiční a lidovou kulturu;

e) podporovat vědecký výzkum odpovídající zachovávání tradiční a lidové kultury.

E. Rozšiřování tradiční a lidové kultury

Pozornost lidí by se měla soustředit na význam tradiční a lidové kultury jako součásti kulturní totožnosti. Je důležité, aby předměty, které tvoří kulturní dědictví, byly co nejvíce rozšiřovány tak, aby mohla být uznána hodnota tradiční a lidové kultury a nutnost její zachování. Ale při tomto rozšiřování by se však mělo předcházet zkresení tak, aby byla zachována jednota tradic. Za účelem podpory spravedlivého rozšiřování by členské státy měly:

a) podporovat organizování národních, regionálních a mezinárodních akcí typu poutí, festivalů, filmů, výstav, seminářů, symposií, pracovních setkání, výukových kurzů, kongresů apod. a podporovat rozšiřování a publikování jejich materiálů, dokumentů a jiných výsledků;

b) podporovat širší publicitu materiálů tradiční a lidové kultury v národním a regionálním tisku, knižních publikacích, televizi, rozhlase a jiných sdělovacích prostředcích, například pomocí dotací, vytvářením pracovních míst pro folkloristy v těchto prostředcích, zabezpečování odpovídající archivace a rozšiřování těchto materiálů tradiční a lidové kultury, nashromážděných hromadnými sdělovacími prostředky, a také vytvořením folklórních odborů v rámci těchto organizací;

c) podporovat regiony, orgány místní správy, asociace a jejich skupiny pracující v oblasti tradiční a lidové kultury za účelem zřízení zaměstnání pro folkloristy na plný pracovní úvazek, jejich stimulování a koordinování folklórní činnosti v regionu;

d) podporovat existující zařízení a vytvářet nová pro výrobu vzdělávacích materiálů jako například videofilmů, založených na nedávné práci v terénu, a podporovat jejich použití ve školách, muzeích tradiční a lidové kultury, národních nebo mezinárodních folklórních festivalech a výstavách;

e) zabezpečovat dostupnost odpovídajících informací o tradiční a lidové kultuře prostřednictvím dokumentačních středisek, knihoven, muzeí, archivů, jakož i prostřednictvím speciálních folklórních bulletinů a periodik s touto tematikou;

f) usnadňovat setkání a výměny mezi jednotlivci, skupinami a institucemi zabývajících se otázkami tradiční a lidové kultury jak v národním, tak mezinárodním měřítku, berouce do úvahy dvoustranné kulturní dohody;

g) podporovat mezinárodní vědecké společenství, aby přijalo etický kodex zajišťující náležitý přístup a respekt k tradičním kulturám.

F. Ochrana tradiční a lidové kultury

Pokud tradiční a lidová kultura vytváří projevy intelektuální tvorivosti, ať již individuální či kolektivní, zasluhuje si, aby byla zajištěna způsobem, který je inspirovaný ochranou poskytovanou intelektuálním produktům.

Taková ochrana tradiční a lidové kultury se stala nezbytnou jako prostředek pro zajištění dalšího rozvoje, podpory a rozšíření těchto projevů jak uvnitř země, tak i mimo její území bez narušení zákonných zájmů.

Ponechávajíc stranou "aspekty intelektuálního vlastnictví" ochrany projevů tradiční a lidové kultury, existují určité kategorie práv, která jsou již chráněna, a měla by používat této ochrany i nadále ve střediscích a archivech dokumentace tradiční a lidové kultury. Za tímto účelem by členské státy měly:

a) posuzující aspekty "duševního vlastnictví":

obracet pozornost odpovídajících orgánů na důležitou práci UNESCO a WIPO ve vztahu k duševnímu vlastnictví při přiznání, že tato činnost se vztahuje pouze na jeden aspekt ochrany tradiční a lidové kultury a že je nutná potřeba samostatných opatření ve škále oblastí ochrany tradiční a lidové kultury;

b) posuzující ostatní dotčená práva:

i) ochraňovat zpravodaje jako osobu předávající tradice (ochrana soukromí a důvěrnosti);

ii) ochraňovat zájmy sběratele tím, že sebrané materiály jsou uschovány v dobrém stavu a metodicky v archivech;

Sváteční odpoledne v Tvrdomicích. Foto E. Raupp 1906

- iii) přijmout nezbytná opatření k ochraně sebraných materiálů proti úmyslnému nebo neúmyslnému zneužití;
- iv) přiznat odpovědnost archivů za monitorování použití shromážděných materiálů.

G. Mezinárodní spolupráce

Z důvodů potřeby zintenzivnění kulturní spolupráce a výměn, především prostřednictvím shromažďování lidských a materiálních zdrojů za účelem uskutečňování rozvoje tradiční a lidové kultury a oživovacích programů, jakož i výzkumu prováděného odborníky, kteří jsou občané členského státu na území druhého členského státu, by členské státy měly:

- a) spolupracovat s mezinárodními a regionálními asociacemi, institucemi a organizacemi zabývajícími se otázkami tradiční a lidové kultury;
- b) spolupracovat v oblasti vědy, rozšiřování a ochrany tradiční a lidové kultury, zejména prostřednictvím:
- i) výměn informací jakéhokoliv druhu, výměn vědeckých a technických publikací;
- ii) školení odborníků, krytí cestovních výloh, vysílání vědeckých a technických odborníků a posílání zařízení;
- iii) podpory dvoustranných a mnohostranných projektů v oblasti dokumentace současné tradiční a lidové kultury;

iv) organizovat setkání odborníků, studijních kurzů a pracovních skupin na zvláštní téma, zejména pokud se týká klasifikace a katalogizace informací a projektů tradiční a lidové kultury a také moderních metod a techniky používaných ve výzkumu;

c) úzce spolupracovat tak, aby bylo možné zajistit v mezinárodním měřítku, že různé zájmové skupiny (společnosti, nebo fyzické či právnické osoby) budou mít ekonomická, morální a tzv. příbuzná práva, která jsou výsledkem průzkumu, vytvoření, složení, předvádění, zaznamenávání a nebo šíření tradiční a lidové kultury;

d) garantovat členským státům, na jejichž území se provádějí výzkum, právo na získání kopií všech dokumentů, záznamů, videofilmů, filmů a jiných materiálů od dotčených členských států;

e) upustit od všech akcí, které by mohly poškodit příslušné materiály nebo snížit jejich hodnotu nebo narušit jejich rozšiřování či použití bez rozdílu toho, zda se tyto materiály budou nacházet na jejich vlastním území nebo na území jiných států;

f) přijmout nezbytná opatření k ochraně tradiční a lidové kultury proti všem nebezpečím ze strany lidské společnosti a přírody, kterým je vystavena, včetně rizik pocházejících z ozbrojených konfliktů, okupace území či masových nepokojů obdobného druhu.

(Dokument přetiskujeme v překladu který byl předložen vládě ČSFR.)

ANKETA NÁRODOPISNÉ REVUE * ANKETA NÁRODOPISNÉ REVUE

MŮJ VZTAH K FOLKLÓRU

Řeknu-li v Praze, kde desetiletí žiji a pracuji, že pocházím ze Slovácka, a že tam mám maminku, vyvolává to u většiny lidí představu, že maminka nutně chodí v kroji, obhospodařuje polnosti a stará se mi o sklípek s vínem. Nevyvracím tu představu, někdy ji dokonce úmyslně živím, když dodávám, že dědeček byl řidičem v Blatničce - Blatnička je v Praze dostatečně známá podle dvou či tří vináren, kam dodává víno.

Vztah k folklóru jsem nicméně nezískal v rodině, protože dědeček právě co řidič učitel patřil přece jen k jiné sociální vrstvě než ti, které učil trivium a kteří posléze, někdy do konce dvacátých let, stále ještě rozvíjeli folklórní tradici. Maminka mě lidové písně již neučila. Naučil jsem se jich však desítky ve skautu díky zanícenému Vojtěchu Ondrovi a potom na fakultě díky spolužákovi Jožkovi Tomešovi. Naučil jsem se milovat především folklór hornácký, písničky z moravskoslovenského pomezí, z Myjavy a západního Slovenska. Chci tím říci, že již ani ve čtyřicátých a padesátých letech se vztah k folklóru nedědil ani geneticky nepřenašel. Vztah k folklóru se již tehdy hledal, dokonce i na Slovácku.

To, že mluvím o "písničkách" asi není náhodné - v moderním světě z lidové tradice žije především hudba a píseň, i když o její "věčné živosti" nejsem ani zdaleka tak přesvědčen, jak Ještě mohl být Ůlehla nebo hradišťský Kretz. Folklór se dnes totiž dostává do zcela nového

VÝZNAM TRADIČNÍCH KULTUR A FOLKLÓRU

I. Tzv. lidová kultura je v podstatě kulturou pastýřů a zemědělců. Její kořeny sahají až do pravěku. Výrazně se v ní projevuje národní mentalita a charakter. Vyšly z ní téměř všechny druhy umění - obřady, hudba, tanec, slovesná tvorba, divadlo a architektura.

II. Souhlasím s V. V. Štechem, že lidová umělecká tvořivost, může se za jistých okolností zmenšit, ale nikdy zcela ztratit. Lid (tentokrát venkovský i městský) se nikdy nespokojí jen s pasivním přijímáním kulturních hodnot, vždy bude puzen svým nadáním uspokojit své osobní a osobitě zájmy a sklony, i zájmy svého prostředí. Na rozdíl od minulosti nezůstane jeho tvorba anonymní a podle úspěchu zveřejnění

kontextu, který je zásadně odlišný dokonce od kontextu ještě 50.let, kdy došlo k pokusu, snad do značné míry umělému, o jeho revitalizaci. Je to kontext společnosti, která je zahlcena hlukem, dokonce "hudebním hlukem", agresivní, bezbarvě kosmopolitní muzikou produkovanou v takovém kvantu, že vydělit z ní nějakou reálnou hodnotu je asi obtížné i pro specialistu. Je to kontext společnosti, která je totálně poměstělá, je urbanizovaná, je plná předmětů a věcí sice příjemných, ale povětšinou zbytečných a někdy dokonce nebezpečných a naplněna činnostmi, které minulé, tradiční společnosti, do nichž folklórní tradice historicky patří, prostě netušily. Je to kontext společnosti masové kultury a masového konzumu, kontext společnosti prosycené audiovizuální a touhou po neodloženém prožitku a požitku. To není moralizování, ale prostě konstatování faktu. Žádná romantická nostalgie po tradiční společnosti tu nemá smysl. Všechno nám může být líto, ale lítost nám nevrátí ani čas mladosti a prvních lásek, ani období idealizovaného venkovského života.

Triviálním a viditelným důsledkem toho, že folklórní tradice vstoupila právě do těchto kontextů, je hyperprodukce všech těch strašlivých "Moravských svateb", "Moravanek", a "Mistřínanek", které mají neomylné znaky masové kultury - jsou tuctové, lehce přihlouplé, pohybují se nezdědky na hranici slaboduchosti, jsou totálně nenárodné a občas lacině vulgární. Což neznamená, že jsem horlilem pro "autentický folklór - takového není a nebude, protože zmizely sociální a ekonomické podmínky, které jej produkovaly a udržovaly při životě. Můžeme se snažit o všechno, ale nemá smysl si hrát na venkovany z Hornácka. Co však má smysl - je hledání a nacházení krásy a moudrosti v rozmanitých produktech lidové tvorby, v písni a hudbě především. Jiného důvodu - pominu-li důvody ryze odborně historické a etnografické - pro ožívání "lidových tradic" prostě nevidím.

A řeknu proč. Pochopíme-li totiž folklór především jako prostředek identifikace s určitou etnickou skupinou, je mi navždy ztracena krása folklóru jiné etnické skupiny. Ostatně sám na sobě jsem poznal působení takového folklórního, miniaturizovaného nacionalismu (Honza Gogola tomu vcelku právem říkal folklórní fašismus) - po dlouhou dobu se mi zdály jihočeské a zejména chodské písně naivní, nenápadité, stereotypní a já nevím co všechno ještě právě proto, že jsem byl jaksi příliš identifikován s předpokládanou "výjimečností krásy písní slováckých". Po jisté době jsem ale pochopil, že Jihočechům či Západočechům se slovácké písně mohou zdát stejně stereotypní a nudné a mohou pro to ovšem mít důvody stejně pádné. A přitom je to věc tak prostá, neboť ji lze shrnout do jediné formy - "všechny lidy jsou stejné" (ten patvar je záměrný), takže lidová kultura je stejně krásná, indická písně s Panovou flétnou, ukrajinská s bandurou, americká s kytarou, slovácká s cimbálem a chodská s dudami a tak dále donekonečna - ostatně ty dudy na Slovácku byly přece kdysi taky.

Lidová kultura je samozřejmě co do hodnoty estetické a obecně kulturní vnitřně rozporná - existují totiž produkty, také "autenticky lidové", z nichž je člověku stydno. A to platí o každé folklórní tradici. Láska k folklóru proto učí především moudrému kulturnímu relativismu - pochopení a respektování toho, že věci jsou různé a krásné ve své různosti, nikoliv osamoceně vylíčenosti.

výsledků lidové umělecké tvořivosti - tiskem, rozhlasem, filmem, televizí, výstavami, festivaly atp. - začleňuje lidovou tvorbu do celkové národní kultury jako organickou součást.

III. Návaznost soudobé tvorby amatérské i profesionální na tradice umění lidového může mít řadu různých způsobů - být námětem, vzorem, inspirací, charakterem (jadrností, pádností, jednoduchostí, opravdovostí, citovostí, zdravou syrovostí i sebeironií, radostností a nikdy žádnou dekadencí a cynismem).

IV. Uchování hmotných a duchovních hodnot lidové kultury. Obnovit v minulém režimu záměrně rušené a okleštěné expozice ve všech muzeích a usilovat o využití dosud volných zámků ev. jiných vhodných objektů k vystavení jednak celků regionálních jednak monotematických (keramika, dřevo, výšivky, krajky apod.). Zde by měly vypomoci i instituce cestovního ruchu, který v lidovém umění právem nachází povahu lidu navštíveného státu.

Vyvolat akci, aby každá obec zrestaurovala aspoň jednu usedlost ev. ji zrekonstruovala a vybavila původním inventářem, jednak pro poučení školní mládeže, jednak jako střediska pro pěstování místních lidových písní, tanců, řemesel atp.).

V. Náměty pro teoretická bádání jsou zejména

1. Z e m ě d ě l s t v í jako druh výroby podléhalo od prvo počátku zákonům ekonomiky. Výrobní prostředky, suroviny, technika, produktivita, odbytí nadvýroby. U malozemědělců nutnost přivydělávat si službou, domácí výrobou, obchodem.

2. Pronikání vnějších vlivů do života venkova, zvláště díky dopravě. Od pradávna křížovaly celým světem, mnohdy na neuvěřitelné vzdálenosti, karavany, formanské vozy, říční a pobřežní mořská plavidla s nejrozmanitějšími výrobky a surovinami.

Nachází-li někdo ve folklóru více, přeju mu to a trochu závidím. Folklor by se však nikomu neměl stát zrcadlem, které mu bude každé ráno říkat, že jeho lid jest nejkrásnější. Můžete si to myslet, ale nesmíte podle toho jednat.

Miloslav Petrušek, sociolog

HLUBINNÝ VÝZNAM TRADIČNÍ KULTURY

Narodil jsem se počátkem dvacátých let na vesnici v podhůří Hostýnských vrchů. Některé prvky tradiční kultury a folklóru či jejich pozůstatky byly nepochybnou, i když zřetelně ubývajícím součástí života starší generace. Společenské změny, které s sebou přinesl konec první světové války, uchování těchto tradic příliš nepřežily. Po dalších dvaceti letech se vazby s minulostí ztenčily ještě povážlivěji.

V dalších čtyřiceti letech jsem projevy tradiční kultury a folklóru vnímal jako každý, kdo opustil domov a žije ve zcela jiném, převážně velkoměstském prostředí bez kontaktu s minulostí a bez možností (nebo zájmu) navázat je jinde.

Nejsem tedy kompetentní vyjádřit se k problematice naznačené autory vaší ankety. Jako divák či náhodný účastník se zájmem a rád vnímám každou seriózní produkci, která mi zprostředkuje setkání s tradičními kulturami. Myslím si, že takových příležitostí by mohlo být mnohem více, kdyby sdělovací prostředky nepopřávaly na jejich úkor nepřiměřeně mnoho místa zkomercializovanému balastu, který se na této oblasti přizívuje.

Ale i jako pouhý divák cítím samozřejmý respekt k tradiční kultuře i folklóru, tuším jejich hlubinný význam pro existenci soudobých národních a regionálních kultur. Stejnou samozřejmostí se mně zdá nezbytnost vytvářet podmínky nezbytné pro posilování tvůrčího vztahu ke všemu, co v jednotlivých oblastech kulturních tradic má inspirativní, kulturotvorný duchovní potenciál. Netečnost nebo dokonce přezíravost k tomu, co v tradičních kulturách je a dlouho ještě může být živoucí složkou odpovědného vědomí a neredukovaného bytí, taková lhostejnost vede pokaždé k téměř konci. K vykořeněnosti a kulturnímu nihilismu, k životu z ruky do huby.

František Pavlíček, dramatik

LIDOVÉ UMĚNÍ A SCÉNA

V lidovém umění je něco stále okouzujícího. Povědomí kontinuity, pocit příslušnosti ke generacím, které byly na tomto území přede mnou, hrdost a uspokojení, že řekli všechno důležité o životě tak jasně a v tak krásných obrazech, že to dodnes rezonuje s mými pocity, byt' žiji v nedýchacelném ovzduší města a v přetechnisovaném zmatku příliš složitých mezilidských vztahů. Bližší znalost lidového umění nás nejen okouzlí, ale donutí nás přemýšlet o tom, čeho jsme proti svým předkům dosáhli, a co naopak ztratili, čím jsme zaplatili za všechny technické vymoženosti své doby, a je-li to cena úměrná.

Původně z této mezinárodní směny profitovali různí vládcové a města. Venkov více těžil z oblastní dopravy, která spojovala významnější střediska. Pro Moravu to byl Krakov, Vídeň a Budapešť, kam se dostávalo zboží od Baltu a Středomoří.

Nárazovou formu styku, ne zrovna vítaného, představovalo ložirování domácích a cizích vojsk. K tomu se družil vykonávání prezenční vojenské služby ve vzdálených oblastech říše, vandry řemeslnických tovaryšů.

Nemalou roli v zásobování venkova důležitým nářadím hráli cikánští kotláři (kotle do salaší a kotle na praní prádla), kováři (sekerky, hřebíky na šindele, různé domácí potřeby), potulné cikánské kapely aj.

Málo probádan zůstává vliv církve na zvyky, obřady, denní chování, hudební výchovu (poslech chrámové hudby, chrámový zpěv, výzdoba a architektura kostela ad.). Vlivem církve dostávali se venkované hromadně do vzdálených poutních míst pěšky průchodem mnoha vesnicemi a městy. Cestou i na poutním místě se setkávali s příslušníky odlišných místních kultur i cizích národů (Mariacel, Čenstochová, Vambeřice, doma Hostýn, Sv. Kopeček aj.).

Pronikání Židů a řemeslníků do venkovského prostředí. Rozvoj místního obchodu. Vliv malovýroby a obchodu na život v obci.

Význam elektrifikace venkova, zlepšení veřejné dopravy, zvýšení životní úrovně, distribuce denního tisku, časopisů a knih, rozhlas a televize.

3. Mezinárodní spolupráce patří mezi důležité úkoly národopisu. Vytýčení oblastí určitých druhů lidové architektury, která se vyskytuje v několika sousedících etnických krajinách. Podobně zkoumat příbuznost krojovou, hudební, písňovou i slovesnou, též zvykovou a obřadní. Podrobněji prozkoumat působnost kontinentálních kultur na kultury lidové. A opačně vliv lidových kultur na vysoké umění.

Lidové umění bylo pro mně vždycky nejen vnější tvarová krása, estetické uspokojení z krystalicky čistých forem, ale filozofický názor na svět, životní hodnoty, morální pravdy. Najdeme v něm vše, co se týká lidského života - vztahy rodinné, milostné, pracovní, vztah k přírodě, metafyzický pocit bytí, ale i realita drsné skutečnosti. Najdeme v něm všechny polohy emocionální, od kontemplativní po lehkomyšlnou, od hravosti k tragice, od obřadnosti k humoru.

Během čtyřiceti let mého setkávání s naším lidovým uměním, se stále hlubším poznáváním jeho forem, v souvislostech nejen regionálních, ale i historických, mně jako choreografce nikdy nešlo o ornamentální předvádění a rozvíjení vnějších tvarů po stránce estetické (i když se v nich samozřejmě při umělecké citlivosti choreografa musí hodnoty etické rovněž odrazit).

Při svých kompozicích jsem se vždycky snažila vytvářet obrazy, které by v duchu lidové etiky a lidového uměleckého cítění mluvily k dnešku. Aby lidové umění přinášelo generacím technického věku, vybaveným mnoha užitečnými vymoženostmi, ale i stresy, něco z těch základních jistot, jimiž se člověk cítil propojen s přírodou a veškerenstvem, a o které je nyní ochuzen a po nichž instinktivně stále touží.

S vědomím (možná příliš domýšlivým), že základní kameny české lidové tvorby - píseň, tanec, hudba, zvyky, slovesnou tvorbu, atd. celkem dobře znám a že jsem pochopila snad i principy tvorby lidového umělce, techniku tvoření, a že se tedy neodchýlím příliš od stylu charakteristického pro lidového tvůrce, že jsem si snad vypěstovala i smysl pro odlišnosti krajové - odvážila jsem se jako dramaturg a libretista rozlehlejších skladeb a jako choreograf jevištních stylizací, které kladou důraz na obsahové hodnoty, o nichž jsem mluvila.

Otázka jevištní stylizace, vycházející z lidového umění, je velmi široká. Stupňů stylizace i rozsáhlosti jevištních kompozic je bezpočet. Nejde o vyšší či nižší umění po stránce složitosti. Budu mít vždy hlubší zážitek jako divák z hluboce procítěné skladbičky (tance bez větší úpravy), než z bezduché formální složité kompozice. Jeviště má své zákony, choreografické řemeslo taky, styl lidového umění též - a to už by bylo na další dlouhé povídání. To je záležitost profese a umělecké potence. Ale i hlubších znalostí historických, souvislostí kulturních i sociologických.

Z mého profesního hlediska není problém, zda stylizovat, ale jak! Otázka výchovy všeobecně i folkloristicky vzdělaných choreografů a metodiků pro práci v souborech amatérských i profesionálních je základní.

A v širším kontextu citlivých kvalitních generací, kterým by bylo lidové umění nekonečným zdrojem inspirace nejen pro jeviště, ale i pro vlastní potěšení.

Alena Skálová, choreografka

4. Úloha tradiční kultury v rodícím se světovém hnutí za návrat k přírodě a tvůrčí aktivitě (odklon od přetechnickovaného života, vedoucího k nicnedělání, nuditě a vnitřní nespokojenosti). V této nové atmosféře stoupá zájem o lidová umělecká řemesla a techniku života ve volné přírodě. Stranou nezůstává hra na lidové a starobylé hudební nástroje. Světové hnutí za nový životní styl vyznačující se jednoduchostí a tvořivostí má v lidové kultuře netušený zdroj podnětů.

5. Rozvojem industrializace a zemědělské velkovýroby klesl počet zemědělců na vesnici tak, že se stali menšinou. Většina tvořená směsí nejružnějších povolání, inklinuje ke kultuře městské a nemá potřebný bytostný vztah k obci, jaký mívala zemědělská většina. Kultura a převažující pakultura produkovaná městy zcela přehlíží existenci, potřeby a zájmy venkova. Důsledky zvláště na mladou generaci varují. Jakou úlohu může sehrát lidová tradice pro obnovu venkovské pospolitosti? Je třeba naléhat na tisk, rozhlas a televizi, aby pro polovinu obyvatelstva státu, která žije na venkově a sleduje jejich činnost mnohem pozorněji než ve městech, kde přesycenost svádí k povrchnosti vnímání, přinášel program solidnější, bez výstředností, jimiž nás častuje průmysl pro rozptylování nudy.

Rozvijem vztahu k lidové kultuře není krokem zpět, pouze žádoucí snahou vytvářet a rozvíjet národní, osobitou kulturu podle dějinami osvědčené metody, to je přijímat z okolí jen ty jevy, které lze s úspěchem naroubovat na domácí kmen - na tradiční lidovou kulturu.

Karel Langer, výtvarník

ŽIVÝ?

Zajímá mě otázka jedna: co znamená tvrzení, že folklór (slovácký, valašský) je živý? Když ho lidé "provozují"? Když si zpívají a hrají? Jsou dva směry: jeden spíše konzervační, který bedlivě dbá na pravost melodie, instrumentace a přednesu, druhý nakládá se zděděným statkem volněji. Ale oba se drží starého, původního, zapsaného, tedy "autentického" textu písní.

Já však myslím, že košce, když je živá, roste hlava i ocas. Živý folklór tedy by se neměl uzavírat ani nově tvorbě textové. - Co si o tomto myslí primáši, sólisté, archiváři, výzkumníci, folkloristé? - Proč toto říkám, ví asi Karel Pavlišťík, ale já zatím dál mlčím.

Praha 11. 3. 1992

Ludvík Vaculík, spisovatel

FOLKLÓR A LIDOVÁ KULTURA

Nepocházím z "folkloristického kraje", takže nemám folklór ani v krvi ani ve vzpomínkách na vesnické mládí. V těch mám ale lidovou kulturu v pravém slova smyslu: císařské hody s beranem, katem, pardonem na koni, a veršovaným ortelem, vánoce s koledami a velikonoce s klapačkami, boží tělo s družičkami a slavnostním pochodem hasičských sborů před panem děkanem na náměstí v Doubravníku, tancovačky s poctivou dechovkou a pohřby se zpěvy žalmů. Nyní vládne v mé podhorské vesnici jako všude na světě televize, na některých domech jsou talíře pro příjem signálu ze satelitů. Když má přijít Dallas, utečou chlapi i od karet. Pokud náhodou napadne sníh, žádné děcko nesáňkuje, neboť v nejlepších hodinách pro sáňkování je na pořadu dětské televize oblbování komiksy. Prožíváme totální (ale snad jen dočasné) vítězství televizní kýčové kultury a "imagologie" (termín Milana Kundery). Vítězství kýče reklam, sexu a porna, sterilních seriálů a komiks i pseudodiskusí před kamerou, které mají za úkol vepsat "imago" politika do myslí voličů.

Přesto myslím, že folklór není mrtev, a to nejen v těch místech, kde má své skalní věrné. Patrně nyní splývá s lidovou kulturou, která je věčná a na rozdíl od folklóru (toho mýtického, vázaného na mýtický čas) se může proměňovat a obnovovat, také z folklórních zdrojů. A pak, onen starý ještě mýtický folklór je někde v nás - je to část kulturního dědictví, která přešla nejen do lidové, ale i do "vysoké" kultury a myšlení. Inspirativní význam folklóru není zdaleka vyčerpán. Pro vědu je pak folklór jedinečným tématem pro strukturální, sémantické a historické analýzy. Vážím si všech, kteří folklór pěstují, snaží se jej zachránit aspoň v muzeu a nebo aplikují folklórní prvky v umění, v uměleckém řemesle a v solidní nekýčové masové produkci. Možná, že folklór ještě na kulturní scéně postmoderny překvapí.

Josef Válka, historik

SPOLEČENSKÉ HODNOTY TRADICE

Vzťah k ľudovej tradícii zameriam na spoločenské usporiadanie jej nositeľov. Atmosféra dediny, kde každý každého pozná, zdraví, zachováva pravidlá vzájomnej komunikácie i odstupu, ma zaujala väčšmi ako vzhľad stavieb, odevu, priebeh slávností a všetka tá krása, za ktorou nás naši učitelia posielali "do terénu". Pravda, ľahšou úlohou bolo zbierať kraslice, črpáky, zakresliť dom. Prenikať do spoločenských väzieb umožňoval až dlhodobý, opakovaný pohyb v skúmanom prostredí (dokonavý tvar "preniknúť" si dodnes netrúfam použiť). Navyše sa spoločenské vzťahy nedajú zachytiť obrazom ani zvukom, tým menej sa dajú preniesť do iného prostredia. Sú bytostne späté so spoločenstvom, v ktorom žijú, nedajú sa od neho odlúčiť. Uprostred nich sa rozvíjalo celé bohatstvo ľudovej kultúry, s ktorou tvoria nedeliteľnú celistvosť. Aké bolo toto spoločenské usporiadanie?

Tradičné agrárne dedinské spoločenstvá na Slovensku bývali prevažne egalitárne (pozorovania sa vzťahujú najmä na horské obce).

Majetková diferencovanosť nepresiahla hranice, ktoré by vylúčili kultúrnu jednotu dediny. V časoch, keď sa zdôrazňovali všadeprítomné, nezlučiteľné triedne rozpory, dalo veľa námahy politickým protagonistom národopisu nájsť doklady o odlišnom odievaní chudobných a bohatých, o ich separácii pri dedinských oslavách, o "dvoch kultúrach", založených na majetkových kontrastoch. Pokiaľ ide o spoločenskú jednotu, slovenská dedina na rozdiel od českej a moravskej nepoznala triedenie na sedliakov, želiarov, domkárov ap. Príslušnosť k federálnym daňovým skupinám sa nezakotvila v spoločenskej pamäti, dedinčania sa podľa nej nerozlišovali. Už ani preto, že v jednej generácii mohlo vzniknúť z veľkého gazdovstva i niekoľko chudobných rodín, ak si majetok rozdelili viacerí súrodenci. Tak žili vedľa seba chudobní aj bohatí ako blízki susedia či príbuzní. Spoločenské členenie sa riadilo predovšetkým biologickými princípmi. Rozlišoval sa mužský a ženský svet, vekové kategórie, ale i rodinné postavenie (slobodní, ženatí, vydaté ap.). Hierarchické usporiadanie egalitárnych spoločenských všeobecne nadradovalo starších nad mladšími. Odlíšenie týchto skupín sa odrážalo v každodennom živote, pri práci i v účasti na oslavách, v rozdelení bytového priestoru, pri práci i v účasti v kostele, v bezpočte symbolov, tak často nepochopených na odevy súčasných folklórnych súborov. Všetky skupiny pevne spájala lokálna spolupatričnosť, podporená príbuzenskými zväzkami, pokrvenstvom, sobášmi a kmotrovstvom v rámci dediny. Takto usporiadaná dedina mohla jednotne pôsobiť navonok i vo vnútri vlastnej spopolitosti.

Egalitárna agrárna dedina bola hlavným životným priestorom pre členov jej spoločenstva. Bola väčšmi nezávislá od cudzích vplyvov než tie triedy a vrstvy, ktorým poskytovala základné produkty na obživu. Zviazaná bola ustálenými obyčajmi, od morálky a právnych obyčajov až po vlastnú etiketu. Dedina si mohla dovoliť postupnú transformáciu tradícií, selektívne preberanie

novôt. Mohla byť značne rezistentná i voči inštitucionálnym nátlakom. Dedina si vedela vyriešiť i sankcie proti pravidlám spoluzitia. Udač sa musel odsťahovať (v medzivojnovom období sa kruto postihovalo protizákonné pálenie), zlodějovi stačila bitka, proti menším priestupkom pôsobila verejná mienka, odsúdenie.

Nie div, že spoločenské hodnoty tradície boli hlavnou prekážkou, trňom v oku pre socialistickú ideológiu a prax. Združstevnenie alebo vyvlastnenie pôdy sa nezaobšlo bez likvidovania vzťahov, odolávajúcich spoločenskej manipulácii. Aby bola dedina bezbranná, bolo ju treba spoločensky rozložiť. Tradícia sa začala rozlišovať na pokrokovú a tú, ktorá brzdila mocenské zásahy. Rozvíjaniu "pokrokových tradícií" nevalili organizované ľudové spevy a tance, ktoré sa štedro podporovali, často na ich škodu. Vytrhnuté zo svojich koreňov demonštrovali povinnú radosť z krajšej budúcnosti. Pravda, netýka sa to obetavej práce odborníkov a nadšencov, zachraňujúcich hodnoty ľudového umenia pre budúce pokolenia. Zdá sa paradoxné, že najväčšie prekážky mocenskému nátlaku (napríklad združstevneniu) kladli dediny drobných hospodárov. Z hľadiska znalosti egalitárnych spoločenských vzťahov to však neprekvapuje, tie sa ťažko rozbíjali.

Spoločenské pravidlá dedinského života budované v kontinuite mnohých generácií nepatria k oslavovaným zločkám ľudovej kultúry. Nielen preto, že často boli v rozpore s celospoločenskými záujmami. Nedali sa izolovať od svojho prostredia, svojich nositeľov, zverejňovať ako kultúrne skvosty, ktoré od čias národného obrodzenia podporovali najrozličnejšie politické ciele. A predsa sú to práve spoločenské vzťahy, cez ktoré môžeme pochopiť ľudovú kultúru, obdivovanú na výstavách, v múzeách, na festivaloch a v reprezentačných publikáciách. Spoločenské prejavy tradície sa nedajú napodobniť, sú znakom kultúry, ktorú každý nosí v sebe.

Soňa Švecová, etnografka

FOLKLORISMUS V KULTURNÍM ŽIVOTĚ SPOLEČNOSTI

Oldřich Sirovátka

1.

Za posledních třicet let národopisci podali a navrhli desítky nebo snad i stovky definic folklorismu. Tu první vyslovil na počátku šedesátých let německý národopisec Hans Moser ve známých průkopnických úvahách o folklorismu. Od té doby o folklorismu psali v různých zemích další a další. Ony definice jsou lepší i horší, výstižné i méně přiléhavé. Myslím, že i v české a slovenské literatuře bychom našli nejméně desítku takových výměrů folklorismu, ale možná i o něco více. Nebudu však se snažit tuto úrodu rozmnožovat o další odborné vymezení.

Místo toho se budu snažit vyjádřit vlastní smysl a hlubší význam uvědomělé péče o lidovou kulturu a záměrného navazování na lidové tradice - to jest folklorismu. Folklorismus totiž spočívá, jako soudím, ve znovuobjevení lidového umění, lidové kultury a folklóru a ve snaze restaurovat její jevy a hodnoty pro současného člověka. Maďarský folklorista *Vilmos Voigt* v jednom článku mluvil o neofolklorismu. Onen "neofolklorismus" je vlastně obsažen v každé snaze, které přísluší název folklorismus: vždycky jde o to najít aktuální smysl a hodnoty folklóru a lidové kultury pro dnešní svět.

Když uvažujeme o smyslu folklorismu, mohli bychom obecně říci, že folklorismus je nesen celým kulturním vývojem moderní společnosti. Folklorismus není jen a pouze jeden osamocený kulturní proud nebo jedna jednotlivá a vedlejší kulturní vlna. Vidíme totiž, že folklorismus představuje jev základní a komplexní. To rovněž znamená, že problém folklorismu není v prvé řadě problém souborů, souborového hnutí, festivalů a přehlídek, nýbrž že je to problém širší a vyšší. Jde o problém celé kultury. Při bádání nám musí jít na prvním místě o to, abychom viděli všechny jevy, proudy a odrůdy folklorismu z této širší optiky, totiž jako součást dřívějšího i dnešního kulturního a společenského světa.

2.

Celé pole folklorismu nelze separovat od celého systému kulturního života určité doby. Folklorismus lze sledovat a posuzovat jedině jako složku a součást veškerého kulturního a společenského života v minulosti a současnosti.

Ve všech světadílech, ve všech zemích a u všech národů se vyskytují nejrůznější projevy folklorismu. Jednotlivý badatel může nad nimi krčit rameny, může se jim vyhýbat a může je i zatracovat. Může si pro ně také vymyslet hanlivé, pejorativní názvy, jako americký folklorista *Richard Dorson*. Ten proti terminu folklór vymyslel název fake-lore, to jest falšovaný, zfalšovaný folklór, nepravý, lživý folklór, pa-folklór čili pseudofolklór.

Co však národopisné a kulturologické bádání učinit nemůže, je to, že nemůže problém folklorismu obejít a že se mu nemůže vyhnout. Musí k němu zaujmout kvalifikované odborné stanovisko, protože folklorismus a různé projevy folklorismu, tedy lidové kultury "z druhé ruky", "sekundárního, druhotného folklóru" jsou realitou, skutečností - zkrátka existují, žijí.

Další princip při hodnocení jevů folklorismu spočívá v poučení, že folklorismus je sám o sobě jev neutrální, není ani špatný, ani dobrý. Záleží totiž na jeho konkrétních, živých projevech. Jednotlivé realizace mohou být špatné, mohou být dobré a vynikající, mohou být i průměrné.

Z toho vznikají rozličné, protichůdné a rozporné soudy a kritiky: někteří kritici považují ten nebo onen projev za staromilský, sentimentální nebo kýčovitý, jak to vyložil *Richard Jeřábek* ve stati Český výtvarný folklorismus slovem a obrazem (1977) nebo jak jsem to vyjádřil v úvaze Sedm hlavních hříchů folklorismu (*Sieben Hauptsünde des Folklorismus*, 1978). Naproti tomu jiní vidí v projevech folklorismu pečeť lidového, národního, demokratického umění.

Folklorismus je tedy zároveň protikladný a kontradiční: některé jevy a směry se zhlížejí v minulosti a jsou tedy konzervativní, staromilské; jiné však hledí do budoucnosti a napomáhají

vývoji. Takové jsou modely avantgardního umění (*E. F. Burian, Leoš Janáček, Antonín Svolinský, Béla Bartók, Zoltan Kodályi nebo Igor Stravinskij.*)

Pro erudovaného badatele a kritika tedy není snáta povinnost soudit a posuzovat projevy folklorismu a zařazovat je do kulturního vývoje; tak to činili *F. X. Šalda, Bedřich Václavek* nebo *Karel Dvořák*. Z hlediska kulturního vývoje mají klíčový význam ty projevy folklorismu, které se organicky a iniciativně včleňují do vývoje umění, kultury a společnosti, které navozují a inspirují nové cesty.

Zvlášť aktuální a nejasné situace vznikají při politickém využití folklorismu. Ve své úvaze Sieben Hauptsünde des Folklorismus výslovně mluvím o tomto ideologickém a pseudoideologickém zneužívání lidové kultury. Německý badatel *Andreas C. Bimmer* definoval politický folklorismus jako "vědomé nebo nevědomé využití folklórních motivů s otevřenými nebo zastřenými politickými cíli a symboly" a dodal, že hodnoty folklóru a lidové kultury se snadno dají využít a zneužít jako politikum. Po 17. listopadu 1989 jsme byli svědky toho, že rovněž české a slovenské souborové hnutí a jeho představitelé se museli bránit a vysvětlovat, do jaké míry se nechaly soubory lidových písní a tanců a festivaly zneužít předchozím politickým režimem a jeho orgány a institucemi.

Jestliže máme brát folklorismus jako složku veškerého kulturního života kultury, nesmíme spustit ze zřetele ani to, že mezi jevy lidové kultury a mezi jevy folklorismu vznikají těsné, bezprostřední vztahy. Autentický folklór na jedné straně inspiruje mnohé projevy folklorismu, avšak na straně druhé, písně, tance a obyčeje, které přednášejí folklórní soubory a skupiny se opětovně dostávají do autentické tradice. Podobných ilustrací bychom mohli uvádět mnoho. Vyplývá z nich, že jevy folklorismu nejsou separovány od tradice autentické lidové kultury a že tyto jevy jsou zapojeny do kolování folklórních faktů, nebo chcete-li, do plynulého a spojitého variačního procesu.

K tomu bych chtěl ještě dodat, že přesné a jasné hranice mezi folklórem a lidovou kulturou na jedné straně, a folklorismem na straně druhé většinou dovedeme stanovit a jen je tušíme. Takové pochybné a nejasné případy nejsou tak neobvyklé a řídké, to může potvrdit každý, kdo se folklorismem zabýval. Nebudu takové problematické jevy jednotlivě probírat. Chci jen podtrhnout, že tento problém - totiž rozhraničení autentické lidové kultury a folklorismu - existuje a že bádání s ním musí počítat.

Folklorismus bychom měli sledovat a brát ve všech projevech a v každé modalitě, to znamená v celé rozloze, a nikoliv pouze a výhradně jako souborové hnutí, tedy jako činnost folklórních souborů a skupin, a neomezovat se na soutěže, festivaly, národopisné dny, svátky a slavnosti lidových písní a tanců atd. Někdy se projevuje snaha ztotožňovat a redukovat folklorismus pouze na tuto stránku a ponechat stranou další jevy - tzv. umělecký folklorismus, tj. literární, hudební, výtvarný, divadelní, folklorismus komerční aj.

Strážnický seminář o folklorismu se zaměřuje především a zejména na folklórní soubory, na slavnosti písní a tanců, na folklórní festivaly. Nesmíme však ani na okamžik zapomínat na to, že souborový folklorismus má svůj protějšek a doplněk. Obě tyto formy folklorismu vycházejí ze stejného základu a úsilí - totiž restaurovat v současném životě hodnoty lidové kultury a folklóru.

Folklorismus lze rozdělit na dva hlavní okruhy - na okruh folklorismu přímého, a na okruh folklorismu nepřímého.

Prímý, bezprostřední folklorismus se uplatňuje v kontakto- vých formách. Kopíruje a finguje projevy autentického folklóru, tváří se jako původní živé, autentické folklórní projevy. Mohli bychom jej označit jako fiktivní folklór, neboť navozuje iluzi původního folklóru. Je to folklór v napodobených podmínkách: píseň se zpívá a tančí jako kdysi na dědině, muzikanti, zpěváci, tanečníci vystupují v lidových krojích nebo krojových kostýmech, jenže tentokrát na pódiu.

Poutnice na Velehradě. Foto E. Raupp 1906

Formy přímého folklorismu se uplatňují v souborech a skupinách lidových písní a tanců, v profesionálních tělesech, na festivalech, na slavnostech a národopisných dnech. Folklor, lidová kultura - písně, hudba, tanče, obyčeje, zvyky a kroje se při tom proměňují v lidové divadlo a zábavu. Tuto formu folklorismu bychom mohli označit jako folklorismus "souborový", "scénický", "pódiový".

Naproti tomu folklorismus nepřímý, zprostředkovaný má jiné vlastnosti. Na rozdíl od folklorismu přímého používá jiný, technický komunikační systém - totiž písmo a tisk, rozhlas, gramofonovou desku a kazetu, film a televizi. Tato modalita folklorismu se nesnaží předstírat a fingovat, že podává "pravý", živý, autentický folklor, nýbrž tyto jevy - písně, pohádky, pověsti, říkadla, tance nebo obyčeje - prezentuje jako náhražky folklóru, nebo lépe řečeno, podává je jako odkazy na folklór anebo jako znaky a náznaky folklóru a lidové kultury. Pohádková báchorka Hrátky s čertem (1945) nebo soubor České pohádky (1958) od *Jana Drdy*, pohádková kniha Finfárum (1960) od *Jana Wericha* prezentují české pohádky v literární, knižní podobě, a nikoliv jako živé a mluvené pohádky vypravěče. Anebo básnická ohlasová tvorba *Františka L. Čelakovského* a jeho družiny v první polovině 19. století, soubor lidových písní *Františka Halase* a *Vladimíra Holana* Lásky a smrti (1940) ani na chvíli nepředstírají, že jde o živou lidovou píseň; chtějí současnému čtenáři a posluchači zprostředkovat a vyjevit poetické kvality lidové písně.

Obě formy folklorismu, tj. folklorismus přímý a folklorismus zprostředkovaný, mají různé okruhy kulturní působnosti. Přímý folklorismus se projevuje nápadně a okázale a ovlivňuje hlavně obecnost, které vyrostlo ve folklórním prostředí lidové kultury; vedle toho však oslovuje široký okruh lidí, kteří ve folklóru a v lidové kultuře nacházejí citové, regionální, národní, zábavné, umělecké i jiné hodnoty.

Okruh působnosti folklorismu nepřímého, zprostředkovaného je mnohem širší a je méně vyhraněný. Setkávají se s ním v podstatě všichni

lidé: jednak v umění (v literatuře, na divadle, v hudbě, ve výtvarném umění), ale i v předmětech každodenní potřeby a zábavy. Mám za to, že význam tzv. nepřímého, zprostředkovaného folklorismu se silně podceňuje; ovlivňuje společenský a kulturní vkus a povědomí mnohem vydatněji a intenzivněji než jevy folklorismu přímého.

Proč tomu tak je? Problematikou souborů, souborového hnutí a festivalů se národopisci nebo folkloristé soustavně zabývají a zařadili tyto otázky do své kompetence; to jasně třeba vidím na úkolech Ústavu lidové kultury ve Strážnici. Naproti tomu např. otázky uměleckého folklorismu očividně přesahují hranice etnologie a vyžadují odborného systematického výzkumu, který není v možnostech národopisu nebo folkloristiky.

Někdy bývá folklorismus definován jako pokračování a prodloužení původního, autentického lidového umění, autentického folklóru a lidové kultury. Přesně vzato, folklorismus není součástí lidové kultury a folklóru. Není složkou folklóru nebo lidového umění, protože ty spočívají na jiných komunikačních principech, hlavně na tzv. přímé, bezprostřední komunikaci. Folklorismus se opírá o jinou, totiž o technickou komunikaci. Folklorismus patří do jiného kulturního systému než "autentický" folklór nebo lidová kultura. Folklorismus, "sekundární, druhotný folklór" náleží do vysoké anebo masové kultury a zábavy. *Folklorismus stojí mezi lidovou kulturou a folklórem na jedné straně, a masovou a vysokou kulturou na straně druhé; vytváří jakési přechodné pole nebo most mezi těmito dvěma oblastmi. Folklorismus je těsně a bytostně spjat s lidovou kulturou, avšak není její složkou, komponentou a součástí.*

Zato je spjat s lidovou kulturou, národopisem a folkloristikou právě tím, že využívá jevy lidové kultury nebo folklóru, že se o ně opírá, že na nich staví. Protože právě národopisci a folkloristé znají (nebo by měli znát) lidovou kulturu a folklór, vyplývá z toho pro ně kompetence a oprávnění do

Cikánská maminka s dětmi. Foto Raupp 1906

projevů folklorismu mluvit, posuzovat je a oceňovat. Jinak se národopisci vystavují nebezpečí, že záležitostí folklorismu se ujmou lidé nepovolání, pro které je lidová kultura a folklór španělská vesnice, tedy laici a fušeři, jak to kdysi vyjádřil *Bedřich Václavek*. Národopisci i národopis stojí před volbou: projevy folklorismu jsou reálnou skutečností a buď se jich ujmou odborníci, anebo diletanti.

Nezdá se mi, že národopisec, který rozhodne, že se bude věnovat záležitosti folklorismu, se vrhne do náruče nějaké špatné společnosti; vždyť v této společnosti s ním stojí *František Bartoš*, *Leoš Janáček*, *Čeněk Zibrt*, *Karel Plicka*, *Jiří Horák*, *Václav Řiha-Tille*, *Vladimír Úlehla* nebo *Antonín Václavík*.

Folklorismus lze označit jako "stylizovaný" inscenovaný folklór a stylizovanou inscenovanou

lidovou kulturu. Vybírá si z autentické, živé lidové tradice určité prvky a jevy, více nebo méně je stylizuje, inscenuje, vytváří z nich autonomní svébytné útvary a kompozice a dává jim nové a vlastní funkce.

Projevy folklorismu mají - na rozdíl od autentického folklóru a autentické lidové tradice - některé zvláštní vlastnosti. Mezi takové hlavní tendence patří procesy k vyrovnávání místních a regionálních rozdílů a variant. Tuto tendenci zdůrazňují zvlášť a jmenovitě, protože z ní vyplývají některé důsledky. Obecně se dá říci, že folklorismus lidovou kulturu nivelizuje, uniformuje a smazává difference mezi místními a krajovými obměnami. Činí to v podstatě několika operacemi: (1) Předně srovnává rozdíly mezi lokálními variantami a podobně jako v nářečí vznikají místo místních dialektů interdialekty, tak se vytvářejí

rovněž v lidové kultuře širší kulturní území. (2) Určitý vybraný místní typ se stává reprezentantem typu regionálního nebo i národního. (Takovou funkci a platnost postupně dostal ženský kyjovský kroj mezi ostatními moravskými krojovými variantami.) (3) Volbou několika regionálních nebo místních variant, které zastupují celou obsáhlejší paletu národní tradice. (To vidíme např. při sestavování folklórních pořadů z čísel různých a odlišných národopisných oblastí.) (4) Posléze výběrem určitých nápadných nebo typických prvků pro vytvoření nového jevu: takovým novým jevem je třeba česká nebo moravská beseda anebo oděvní svéráz.

Tyto procesy a operace probíhaly v lidové kultuře a v kultuře obecně už od poloviny minulého století, jenže badatelé si jich málo všímali anebo nedovedli odhalit jejich vlastní smysl a proto je neuměli zařadit do celkového kulturního vývoje. Jak to ukázal vývoj lidového zpěvu, mezi takové procesy patřil už v 19. století vznik

"národních" nebo "znárodnělých" písní, to znamená lidových písní, které se poznenáhlu staly majetkem všech vrstev a oblastí národa.

Mám za to, že hlavní význam a platnost těchto procesů spočívá v tom, jak o tom mluví ruský folklorista *Kirill V. Čistov* nebo polský národopisec *Józef Burzsta*: prostřednictvím folklorismu se postupně formuje to, co oba nazývají "národní" folklór, "národní" lidová kultura. To znamená, že jde o folklór nebo lidovou kulturu, která shrnuje, syntetizuje a reprezentuje jakési osobité, často jen tušené "národní" znaky lidové tradice. Třebaže termín "národní" folklór zní nezvykle nebo možná i kuriózně, zdá se, že vyjadřuje reálnou skutečnost a odpovídá reálným procesům.

3.

Jak víme, o folklorismu vyšlo v české, slovenské i zahraniční literatuře mnoho statí, článků i sborníků, konaly se semináře a zahraniční konference. Avšak badatelé se zaměřili pouze a

FOLKLORISMUS A DOBOVÉ FORMY PREZENTACE HUDEBNĚ TANEČNÍCH PROJEVŮ LIDOVÉ TRADICE

Přesto, že "folklorismus" je původně odborně formulovaným pojmem pro označení určité stránky lidové tradice, byl a dosud je u nás užíván spíše v určitém pejorativním smyslu pro formy interpretace hlavně její hudebně-taneční části. Je užitečné si připomenout, že o toto pojetí se také výrazně zasloužila kulturní vlna kritiky 50. let proklamovaná jako "tíha folklóru". Rané projevy folklorismu, k nimž existují faktické příklady, je nutné považovat především za zákonitou intenci tvorby v lidové umělecké tradici, to jest jako příznak neustálého vývoje forem, ale i způsobu prezentace tradic lidového umění.

Pojem folklorismu je spojen hlavně s těmi způsoby interpretace lidové tradice, čteně frekventovaných již ve starších obdobích za zvláštních příležitostí kulturně-společenského života vyšších vrstev, které je možné obecně označit jako "předvádění" lidových tanců, hudby a zvyků v jiné sféře působnosti a v jiném kontextu, než bylo autentické sociálně-psychologické prostředí společenského života venkovských komunit i některých skupin městského obyvatelstva (například řemeslnických svazků).

Nemůžeme úplně vyloučit ani případný vliv nápadné stylizace lidových motivů v zábavních formách společenského života vysokých vrstev, jakým byl například tak zvaný dvorský "Festwerk"

(okázala divadelně pojatá slavnost, jejíž součástí byly jednak symbolické výjevy z historie, ale především pompézní průvody, v nichž část alegorických vozů a pochodů byla motivována prací a zvyky venkovského lidu, včetně jeho oblečení). Tady se již setkáváme s tradičními motivy lidových svateb a dožíněk, nadále čteně využívaných. Stejněho řádu symbolické nápodoby způsobu života lidu bylo i typické "převlékám" šlechtý do "lidových" krojů, ve skutečnosti přízpůsobených soudobým slohovým vlnám. Nejen ovšem pro účel masopustních zábav, ale i v dalších zábavních formách společenského života, při nichž se příslušníci šlechtý stylizovali přímo do postav z lidu, a to, v první polovině 18. století se ještě vyskytujících, "Wirtči Hauswirtschaften" (-jakéhosi domácího pohostinství), při němž hosty obsluhovaly převlečené hraběnky a úlohu hostinského nebo domácího pána hrál majoritní kníže. Čtené příklady těchto hříček jsou dobře známy i z našich zámků. Rovněž tak "selské svatby" hrály důležitou úlohu na programových vložkách vznešených bálů a "selské obřínky" při nejružnějších příležitostech "malých baletů" a "hanáckých oper", při nichž je nutné zachovat střídavě posouzení, zda šlo o opravdovou účast lidových vrstev. Většinou tance a výjevy tu byly předváděny zejména mládeží z řad úřednictva panství.

Od těchto kulturních vykvětů vyšších vrstev se již zásadně odlišovalo sice rovněž "předvádění" tanců, ale již ve formě lidové veselice pozvaných vesničanů na zámecké domácí oslavy a na

výhradně na otázky a záležitosti, které je zajímaly a které jim byly blízké a proto mnohé jiné problémy zůstaly stranou pozornosti. Řečeno jinak, chybí soustavný a úplný projekt výzkumu folklorismu. Myslím, že naposledy o tom uvažoval maďarský folklorista *Vilmos Voigt* in Ungarn (1979). Proti jeho návrhu však zdůrazním jiné body. Mám za to, že další bádání by mělo takový plán navrhnout; domnívám se, že bude třeba se zabývat především těmito okruhy:

(1) Starší projevy folklorismu (tj. dějiny folklorismu); aktuální, současné projevy (tj. současný stav).

(2) Okruhy, oblasti folklorismu (souborový, festivalový, spolkový, umělecký, komerční, turistický atd.).

(3) Funkce folklorismu (místní a regionální, národní a státní, politická, pedagogická, kulturní, historická, komerční, turistická aj.).

(4) Sociologické a psychologické aspekty folklorismu.

(5) Poetika, technika a estetika folklorismu, to znamená, jaké procesy při vytváření jevů folklorismu se uplatňují.

(6) Axiologie folklorismu, tj. hodnotové problémy folklorismu, neboli kritika projevu folklorismu.

vítání vzácných hostí. Tyto spontánní veselice se pro potěšení pánů odbyvaly zpravidla v zámeckých parcích a oborách. Vzácným ikonografickým dokladem je nástěnná malba ve velkomeziříčském zámku zachycující tanec vesnicánů při příležitosti narození mladého Mořice z Lichtenštejnu, namalovaný přibližně v letech 1785-1790. Někdy byly vyžadovány i ukázky speciálně vyhraněných druhů tanců, jako byly například pozvání Straňanů v r. 1784 do Ostrohu k předvedení "mečového tance", později byla účast lidových vrstev na těchto radovánkách také dramaturgickým výběrem regulována, například při loveckých slavnostech a svatbách příslušníků šlechty. Všechny tyto události, stejně proslulé pražské taneční bály a zábavy 18. století, rozhodně měly velký vliv jednak na stabilizaci i postupné dotváření tanečních forem budoucí klasické vrstvy tanců.

Velkou možností k stylizačním zásahům a dramaturgickému usměrňování motiviky svatebních obřadů poskytovaly zejména první velké veřejné "Lidové slavnosti" pořádané při korunovacích v letech 1792 a 1836, k nimž byly delegováni zástupci ze všech

Mám za to, že všechny tyto úkoly jsou při dalším výzkumu naléhavé a přínosné a mohli bychom vybírat jeden okruh za druhým, abychom si osvětlili jejich význam a smysl. Současný národopis si vytyčil mnoho úkolů, kterými se chce zabývat. Myslím, že výzkum folklorismu patří k závažným a aktuálním úlohám, protože odhaluje vztahy a svazky lidové kultury s celým národním i mezinárodním vývojem.

Hlavní literatura

Bausinger, H.: Erneuerung und Pflege der Volkskultur. In: Volkskultur in der tschechischen Welt. Stuttgart 1961, 102-114. Bimmer, A. C.: Brauchforschung. In: Grundriss der Volkskunde. (Red. R. W. Brednich.) Berlin 1988, 311-328. Burszta, J.: Der gegenwärtige Folklorismus in Polen als spontane und organisierte Erscheinung. In: Le folklorisme d'hier et d'aujourd'hui. Der Folklorismus einst und jetzt. Folklorism v prošlom i segodnja. KecsKemét 1978, 2-3, 1978, 186-194. Burszta, J.: Od folkloru do folklorismu. In: Chłopskie źródła kultury. Warszawa 1984, s. 298-317. Čistov, K. V.: Narodnyje tradicie i folklor. Očerki teorii. Leningrad 1986. Jeřábek, R.: Český výtvarný folklorismus slovem i obrazem. In: Lidové umění a dnešek. (Red. V. Frolec.) Brno, 1977, s. 87-91. Sirovátka, O.: Dvě formy folklorismu. Národopisné aktuality, 26, 1989, 159-165. Sirovátka, O.: Sieben Hauptsünde des Folklorismus. Die negativen Erscheinungen im Folklorismus. In: Le folklorisme d'hier et d'aujourd'hui. Der Folklorismus einst und jetzt. Folklorism v prošlom i segodnja. KecsKemét 1978, 2-3, 1978, 224-228. Voigt, V.: Die Probleme der Erforschung des heutigen Folklorismus in Ungarn. In: Le folklorisme d'hier et d'aujourd'hui. Der Folklorismus einst und jetzt. Folklorism v prošlom i segodnja. KecsKemét 1978, 2-3, 1978, 92-145.

kraji Čech a Moravy. Znovu bych ráda připomněla, že například k zásahům do tradiční skladby svatebních zvyků docházelo při výběru zkratk, které byly vhodné pro procesionální provádění svatebních průvodů, dále, že byly vybírány a novými součástkami doplňovány především sváteční kroje, často vrchnosti pořizované, stejně jako "slušné" oblečení dudáků, unifikované oděvy průvodců alegorických vozů, vycházející z původních krojových prvků. Známý jsou také povinné "sevcíčné" zkoušky a přehlídky tanců, někdy přímo řízené tanečními mistry, často za účasti vybraných venkovských dívek pro nácvik tanců. Jistě i vystoupení vesnicánů na zvláštních pódii se stala důležitou zkušeností pro prezentaci lidových projevů na veřejnosti. Se značnou mírou folklorizace se musely vypořádat i četné aktivity národněspolečenského života v posledních desetiletích 19. století, které byly již závislé na řadě rekonstrukcí lidové tradice. A každá rekonstrukce je zpravidla provázena i určitou dávkou folklorizace, byť poučenou a zodpovězenou, jak tomu bylo například i při experimentech novodobých způsobů prezentace lidových

HANATIKA JAKO PROJEV FOLKLORISMU.

(Lidová kultura Hané 17. - 19. století v poloze inspiračního zdroje.)

Miroslav Válka

I když folklorismus není jen národopisný problém, ostatní společenské vědy se jím nezabývají ve shodě s obecným míněním, že jde o projevy tradiční lidové kultury a umění v současnosti. Provedené rozborů tohoto kulturního fenoménu však ukázaly jeho zásadní odlišnost a jeho spojitost s projevy masové kultury a zákonitostmi vysokého umění. S tradicemi lidové kultury folklorismus spojuje použitý hudební, taneční, zvykoslovný a výtvarný materiál, ale jeho zpracování náleží do jiného kulturního systému než je lidová kultura.

Jak nám ukazuje praxe, využitelné pro folklorismus jsou všechny oblasti lidové kultury a umění s tím, že preferovány jsou především

folklórní žánry, dále určité oblasti rodinného a výročního zvykosloví, lidový oděv a z výtvarného umění zvláště ornament.

Hovoří-li se o folklorismu v české a slovenské kultuře, má se na mysli především jeho scénická podoba spojená s činností mnoha souborů lidových písní a tanců v uplynulých čtyřiceti letech, kdy tato aktivita byla jedním z pilířů lidové demokratické, později socialistické státní kulturní politiky. Ale kořeny tohoto fenoménu jsou hlubší. V českém a slovenském prostředí jsou obvykle spojovány s "velkolepou" Národopisnou výstavou československou (1895), kde se poprvé v takovém měřítku a celistvosti "předvedla" lidová kultura jednotlivých národopisných regionů Čech, Moravy, Slezska a Slovenska ve scénickém zpracování. Manifestace svébytnosti projevů hmotné a duchovní kultury českého a slovenského lidu zároveň sloužila k podpoře politických požadavků na spravedlivější státoprávní uspořádání Rakouska - Uherska.

zpěvních, hudebních a tanečních projevů z řad významných folkloristu a umělců podílejících se na velkých národopisných slavnostech v letech 1880-1895 i v době následující.

Výběr z literatury:

Laudová H.: Lidové slavnosti - jejich formy a funkce v jednotlivých obdobích národního obrození. Národopisná knižnice 29. ÚF ČSAV 1979, Etnografie národního obrození. Sieber Friedr.: Volk und volkstümliche Motivat im Festwerk des Barocks. Akademie-Verlag Berlin, 1960. Laudová H.: Motivika lidových zábav ve společenském životě šlechty a měšťanstva. In: Počátky českého národního obrození. Praha, Academia 1990, str. 197-206.

Hannah Laudová

FOLKLÓRNE HNUTIE NA SLOVENSKU

Po II. svetovej vojne sa u nás začala zdvíhať zatiaľ najväčšia a najorganizovanejšia vlna folklórizmu, ktorú pre jej všeludový a celonárodný charakter nazývame folklórnym hnutím. Najtypickejším znakom tohto hnutia bol rozmach hudobno-tanečného folklóru v jeho scénickej podobe. Zatiaľčo dedinské skupiny boli priamymi nositeľmi pôvodných folklórnych tradícií, mestské, školské a závodné súbory išli cestou imitácie, rekonštrukcie a scénickej štylizácie folklóru.

Prvé krúžky, ktoré nacvičovali svoje programy ľudových tancov a piesní, vznikali vo väčšom počte v rokoch 1948-49. Vznikali spontánne a rástli živelne, bez toho, že by ich bol niekto organizoval a riadil. Avšak ich prudký rast čo do počtu i čo do významu v spoločenskom živote čoskoro vzbudil záujem politických a kultúrnych inštitúcií. Prvými z nich boli Slovenský ústredný výbor ČSM, Poverenie informácií a osvety a Živena, postupne však začali podporovať alebo využívať prácu folklórnych súborov takmer všetky politické, kultúrne a osvetové inštitúcie. Pri Matici slovenskej v Martine bolo r. 1948 zriadené tzv. Ústredie národopisných a tanečných ochotníckych súborov, ktorého úlohou bola odborná pomoc folklórnym kolektívom. Všetka táto starostlivosť nebola nezištná. Politické orgány využívali, až zneužívali súbory prednostne na podporu svojich politických cieľov. Príťažlivé folklórne vystúpenia boli "ťahákom" pre zvýšenie účasti na politických oslavách, pri rôznych "agitkách", ba i na stranických schôdzach.

Nech už mal totalitný režim s folklórom akékoľvek úmysly a plány, treba priznať, že s jeho podporou dosiahol folklórne hnutie nebyválny rozmach. Takže - politické orgány využívali súbory, ale i naopak súbory využívali politické inštitúcie, ktoré im vytvárali dobré podmienky pre ich prácu (finančné a hmotné podmienky, publicitu, odbornú pomoc atď.). To sa žiaľ, neobišlo bez rôznych

V moravském prostředí se s folklorismem setkáváme už v 17. století ve spojitosti s lidovou kulturou Hané. Není to překvapivé, neboť v tomto období se lidová kultura tohoto středomoravského národopisného regionu zformovala do té podoby, že byla všem cizincům a lidem odjinud nápadná. Úrodná půda v povodí říčky Hané a pěstování obilí založily pověsti o bohatosti kraje a jeho obyvatel, takže soudobé kronikářské zprávy nazývají Hanou "prsem Moravy" nebo "máselným a sádelným dolem". Na Komenského mapě Moravy z 20. let 17. století je region nazván přímo svým jménem "Na Hané". Charakteristická povaha Hanáků a zejména jejich široká mluva, kterou jako nezpůsobnou odsoudil Jan Blahoslav ve své gramatice, spolu s oděvem, hudbou a tancem, byly natolik výrazné, že se staly inspiračním zdrojem stylového umění a jedním z prvních projevů umeleckého folklorismu u nás. Musíme ale upozornit na to, že v zahraničí u málo

informovaných autorů byla Haná a její kultura vztahována na celou Moravu, někde, zejména u hudebních památek, jsme svědky zaměňování českých motivů v užším slova smyslu s hanáckými.

Stylová hudba 17. a 18. století, tedy z období baroka a klasicismu, je právě oblastí, kde se poprvé uplatnila inspirace hanáckou lidovou kulturou a to její hudebně taneční tradicí. Bohatá odborná literatura na toto téma zhodnotila a publikovala zachovalé hudební památky, kterých sice není příliš mnoho, ale svou variabilitou svědčí o různém přístupu autorů, většinou anonymních, k hanáckým hudebním motivům. Na druhé straně pak dokládají dobovou rozmanitost hanácké hudebně taneční kultury. Ve srovnání s jinými národopisnými oblastmi Moravy mají unikátní povahu.

Hanácké motivy se ve stylové hudbě 17. a 18. století uplatnily jednak v instrumentálních skladbách, jednak ve formě tzv. hanáckých

deformací v náplni práce a v umeleckom vývoji súborov, folklórnych festivalov a iných folklórnych podujatí.

Najdramatickejším obdobím vo vývoji folklórneho hnutia boli päťdesiate a prvá polovica šesťdesiatych rokov. Súborové boli nútené zúčastňovať sa na takmer všetkých významnejších politických oslavách a iných kultúrnych podujatiach, ich činnosť sa posudzovala viac podľa počtu úderiek (pri náboroch do JRD, pri voľbách a pod.), ako podľa umeleckej úrovne, alebo podľa zásluh o zachovanie a rozvoj folklórnych tradícií. Nedá mi, aby som necitoval ako príklad - jeden z mnohých, úsek z uznesenia celoslovenského aktívu pracovníkov EUT v Trenčíne r. 1951: "...ľudovú tvorivosťou podporovať hnutie za udržanie svetového mieru a odhaľovať vojnových podpaľačov, pomáhať pri plnení zvýšených úloh budovateľského päťročného plánu, pomáhať dedine pri jej prechode k socializmu, najmä pri zakladaní a upevňovaní JRD..."

Folklórnym prehliadkam a festivalom bola často násilne a neorganicky vnucovaná politická ideológia, ktorá viedla niekedy až k neuveriteľným a dnes už smiešnym závetom. Ako príklad uvediem niektoré názvy programov Krajskej prehliadky EUT v Nitre r. 1951: "ZSSR na stráži mieru", "So Sovietskym zväzom na

večné bratstvo a priateľstvo našich národov", "So Sovietskym zväzom za trvalý mier", "Vernosť k Sovietskemu zväzu - skúšobný kameň československého vlastenectva" a pod. Iba nepatrný počet folklórnych súborov sa na tejto prehliadke venoval vlastným miestnym tancom a piesňam - prevahu tvorili piesne a tance národov ZSSR (boli to samozrejme iba "odvary" choreografií sovietskych súborov).

Treba s uznaním konštatovať, že hlavné festivaly, na ktorých sa na programovej tvorbe zúčastňovali odborníci na úrovni, netrpeli natoľko spomenutými neudhmi, aj keď niekedy museli aspoň formálne ustúpiť silným politickým tlakom.

Väčšina prehliadok tohto obdobia trpela "magalomániou" - zúčastňovali sa na nich viaceré odbory ZUČ a trvali až jeden týždeň. I počty účinkujúcich boli úctyhodné (napr. na žilinskej krajskej prehliadke r. 1952 bolo vyše 1.500 účinkujúcich). Kvantita a vzájomná rivalita podnecovala síce aj rast kvality vystúpení, nie však vždy.

Zainteresovanosť kultúrnych a osvetových inštitúcií malo často neblahý vplyv aj na umeleckú stránku práce súborov. Nie zriedkavé necitlivé a neodborné zásahy spôsobili deformácie, odstránenie ktorých si neskôr vyžiadalo dlhoročné úsilie.

zpěvoher, oper či operet. *J. Trojan*, který hudebním hanatikám věnoval několik prací, rozdělil zachované instrumentální skladby podle tempa do tří oddílů. Volné až vážné hanácké taneční melodie typu "cófavé", nacházíme v holdovací suítě pro cembalo "Hanacken Ehrentantz" vídeňského dvorního varhaníka *A. Pogliettiho* (1677) nebo v anonymní kompozici "Aria Hannaco", vzniklé na konci 17. století. Jistě není náhodou, že autor prvně jmenované skladby, umělého "hanáckého čestného tance", zkomponovaného na počest třetí manželky císaře Leopolda I., pobýval na Hané ve Vyškově, kde vlastnil dům, a v Kroměříži, kam zavítal na návštěvu biskupské kapely.

Kombinace volného a rychlejšího tempa je charakteristická pro suitu "Villana hanatica" neznámého autora z konce 17. století. Tato orchestrální skladba pro smyčcový kvartet pochází z kroměřížského hudebního archivu z liechtenštejnské sbírky, tedy opět můžeme předpokládat přímý kontakt autora s autentickým hanáckým prostředím. Obdobného rázu, co se týče tempa, avšak s rozdílnou funkcí, je sborník pro klavichord

nazvaný "Hanácký tance", z přelomu 17. a 18. století. Vedle dvorských tanců, menuetů, obsahuje i 16 hanáckých tanečních skladeb uvedených textovým incipitem písně, na jejíž melodii se tanec tančil. Poslední tři kompozice jsou označeny jako "panský coufavý tance". Mají dvoudílnou formu s vážnou kráčivou úvodní částí a veselým skočným závěrem. Jak konstatoval *K. Vetterl*, přes označení "panský tanec" uvedený písňový incipit hovoří o tom, že jde o lidové látky, které jako taneční skladby pronikly do měšťanského a šlechtického prostředí. V Německu se hanácké tance uplatnily při panských zábavách stejně jako na vídeňském dvoře.

O přetrvávající oblibě hanácké taneční hudby v době ještě o sto let později, kolem roku 1800, svědčí rukopis z kvasického kúru "6 Hanakische tanze". Tento doklad kantorské hudby čerpá opět z původního lidového repertoáru, ale vzniklý cyklus šesti tanců (spolu se šesti uherskými tanci) má určitou kompozici směřující k závěrečné gradaci a je určen k provozování v jiném sociálním prostředí. Při vzniku hudební památky sehrálo jistě svou roli to, že patronem kvasického kostela byl v 18. století hrabě Rottal, vydržující si na svém

Prehnane horliví ideológovia kritizovali súbory za bezideové, ba aj reakčné tendencie, hľadali "blšky" v textoch piesní a v slovných obratoch, vytrhnutých z kontextov. Málokto z nich vedel oceniť ozajstný, pokrokový význam Činnosti folklórnych súborov. I napriek týmto dezorientujúcim vplyvom vedela si však väčšina súborov nájsť správny vzťah k folklóru a i keď niekedy krivoľakými cestičkami hľadania sa vypracovala k pomerne výrazným úspechom.

Okolo r. 1953 (napr. na II. celoslovenskej prehliadke LUT v Košiciach a Prešove) už môžeme konštatovať výrazný vzostup v dramaturgii a inscenácii folklórnych súborov. Po istej stagnácii začali znova a v masovom meradle vznikať a sústavne pracovať aj dedinské folklórne skupiny. V polovici päťdesiatych rokov (až do r. 1958) narastala konjunktúra folklóru a folklórnych súborov. Veľký dopyt po folklórnych programoch, časté prehliadky, ľahko získané sympatie u často nekritického obecnstva v tomto období však nemali na súbory dobrý vplyv. Usilujúc sa o rýchly úspech "choreografovali" a "štylizovali" tance bez hlbšieho poznania ich skutočných hodnôt. Folklórne hnutie sa v tej dobe dostalo do

krízy. Módnosť folklóru, jeho prebujenosť a všadeprítomnosť začala mnohým prekážať, ozývali sa hlasy o presýtenosti folklórom. V šesťdesiatych rokoch sa k týmto experimentom s folklórom pridali pokusy o t. zv. novú tvorbu (rozumej o tvorbu na súdobé, väčšinou politické témy). Pod tlakom politických orgánov sa o ňu pokúšali nielen skúsení choreografi, ale aj takí, ktorí "na to nemali", a tak vzniklo dosť nepodarkov.

Po ostrých názorových konfrontáciách "čo s folklórom" sa v druhej polovici šesťdesiatych rokov začali mienky zblížovať a zjednocovať. Pravdu povediac - všetky spomenuté trampoty priniesli súborom aj úžitok, lebo ich prinútili o svojej práci viac rozmyšľať a popasovať sa s problémami tvorby. Napokon, ich chyby ani neboli také veľké a nebezpečné, ako často extrémne názory ich kritikov. Dokazovali to aj výsledky v šesťdesiatych rokoch na prehliadkach a súťažiach. Najmä desaťrocie 1970-80 možno charakterizovať ako obdobie kvalitatívneho rastu folklórnych súborov, rozvoja teórie folklórneho hnutia a otázok inscenácie folklóru.

Cyril Zálešák

holešovském zámku známou kapelu, provozující i rozsáhlá hudební díla, jakými byly italské opery.

Pronikání hanáckých hudebních motivů do zahraničí bylo podrobně dokumentováno. Proto se zmíníme jen o tom, že se to často dělo prostřednictvím polské hudby. Příbuznosti mezi hanáckou "cófavou" a polskou polonézou si všimnul i *G. F. Telemann* (1681-1767), který se s lidovou hudbou seznámil za svého pobytu ve Slezsku a na Krakovsku. Výtvary, označované zde jako "hanácké", se odrazily ve větě "Hanaque" ze suity "Partie Polonoise".

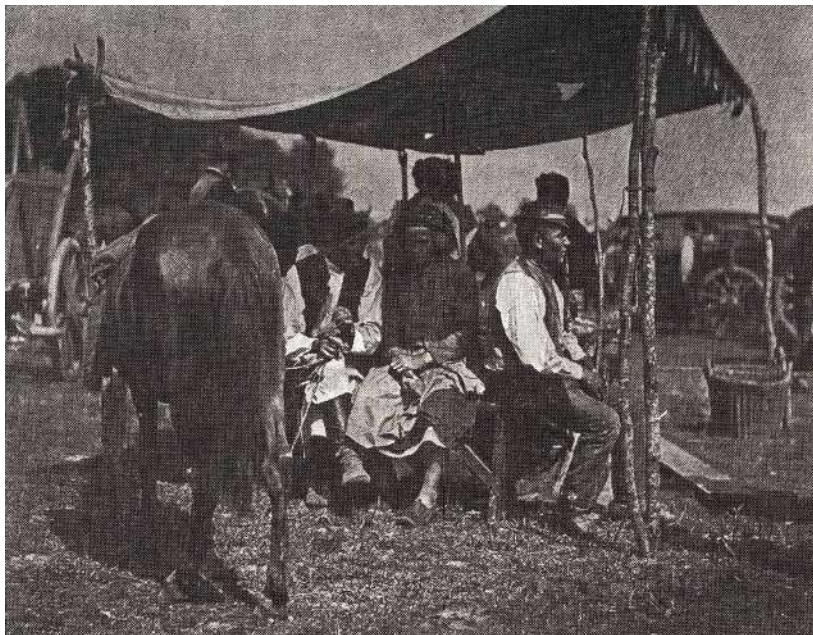
Na základě dobových zpráv i zachovalých hudebních památek můžeme říci, že hanácké motivy byly ve středoevropské instrumentální hudbě 17. a 18. století dosti rozšířené a přispívaly k jejímu oživení.

Na rozdíl od instrumentálních skladeb s hanáckými tanečními motivy představují tzv. hanácké opery, operety či zpěvohry jiný přístup k hanáckému světu. Školení autoři, jakými byli velehradský řeholník *I. Plumlovský* nebo *J. M. Bulín*, převor premonstrátské rezidence na sv. Kopečku u Olomouce či učitel německé školy v Hněvotíně *J. Pekárek*, vytvořili dramatická díla, která ve svých složitějších a náročnějších kompozicích představují jakousi parodii soudobé operní tvorby, podobně jako italská komická opera neapolské školy. K jejím znakům patřilo využívání námětů ze skutečného života, humor až parodie, nářeční mluva. Všechny tyto charakteristické rysy nalézáme i u hanáckých oper.

Nejstarší hanácká opera "Pergamotéka, to je smlóva hanácká..." od *I. Plumlovského* z roku 1747 reaguje na události související s tzv. pragmatickou sankcí císaře Karla VI., již řešil nástupnické právo pro svou dceru Marii Terezii. Císařovna byla osobně přítomna na představení opery 18. června 1748. Podobné aktuální téma, tentokrát věnované vojenské a politické situaci za sedmileté války (kolem roku 1757) volil předpokládaný autor *I. Plumlovský* i u druhé hanácké opery, případně nazvané "Kterak Landebork od Prahe z království českého ani nepškna, lotr, zbohem hébal". O třetí,

dnes nezvěstné skladbě *I. Plumlovského* "Gront a puvod plesání hanáckyho" víme jen tolik, že ji složil k oslavám 600. výročí založení kláštera Hradiško u Olomouce (1751). Jak napovídá sám název kompozice, šlo o jednodušší skladbu na úrovni dvou hanáckých zpěvohr "Jora a Manda" a "Merěna a Kedrota". Jejich autoři *J. M. Bulín* (libreto) a *J. Pekárek* (hudba) v nich neřeší otázky "světové politiky", ale problémy dvou milenců nebo vdavekchtivých dívek, tedy jde o jakési žánrové obrázky z hanáckého lidového života. Po hudební stránce odpovídají spíše německým singspielům a francouzským vaudevillům poslední čtvrti 18. století. To, co spojuje všechny skladby, je použití hanáckého dialektu, který se však vymyká z běžného úzu a neodpovídá žádné z variant středomoravského neboli hanáckého nářečí. Interpretace tohoto problému je různá. *M. Kopecký* v tom vidí záměr autorů parodovat hanácký dialekt, což by korespondovalo s parodickým pohledem na zobrazovanou skutečnost v jednotlivých kompozicích. Myslíme, že příčiny mohou být i prozaičtější - autoři prostě znali hanácký dialekt jen povrchně, protože z Hané nepocházeli. Do systému zdejšího nářečí nepronikli, ulpěli jen na povrchu.

Hanácká hudba a zejména tanec však nebyly jedinými projevy hanáckého folklorismu, s nímž se setkáváme ve šlechtickém a měšťanském prostředí. V 18. století, v době rokokových zahradních slavností i později v době romantického návratu k přírodě a k přirozeným hodnotám, hledaných ve vesnickém životě, jsou pořádány slavnosti, kde jednak poddaný lid předvádí své zvyky, tance, pracovní úkony apod., jednak sama šlechtická společnost se stylizuje do postav vesničanů s použitím jejich lidového oděvu. Tak v pozůstalosti strážnické hraběnky Anny Kateřiny z Magni se nacházel i její "hanácký" kroj, jenž nosila při slavnostních příležitostech. V masopustním období se konaly selské nebo hanácké svatby, kde šlechtici přestrojení do lidových krojů parodovali lidový svět. Jak taková karnevalová slavnost vypadala, ukazuje výzdoba maškarního sálu česko-krumlovského zámku, vytvořená r. 1748

Bánované na jarmarku v Uherském Brodě. Foto E. Raupp 1906

německým malířem *J. Ledererem* na objednávku *J. A. ze Schwarzenberka*. Mezi iluzivními výjevy se šlechticemi, důstojníky, zahradnicemi, Čiňany a Turky a ve společnosti s postavami z *commedie dell' arte* nacházíme i hanácký pár. V sousedství turecké dvojice sice působí poněkud fantasticky, ale zobrazený hanácký oděv zachovává základní charakteristické rysy hanáckého kroje 18. století s typickým ocáskovým kožichem u Hanáka a šatkou u Hanačky. Umístění hanáckého páru mezi postavami ve výzdobě maškarního sálu v Českém Krumlově potvrzuje dobovou svéráznost Hanáků a pohled vyšší společnosti na ně, jak o tom ostatně v podobném duchu hovoří i soudobé literární zprávy.

Běžné bylo i to, že na šlechtické slavnosti byli zváni poddaní, aby svým tanečním vystoupením zpestřili jejich průběh. V klášteře Hradisku u Olomouce vzbudily roku 1693 tance hanáckých

poddaných pozornost svou neobvyklostí. Stejně tak pozval hanácké tanečníky roku 1775 do Slavkova při návštěvě Marie Terezie a císařského dvora kníže Kounic. Autor informace se zmiňuje i o odvrácené straně těchto "lidových" slavností. I z dalších zpráv vidíme, že lidové vrstvy tvořily neodmyslitelnou součást slavností, pořádaných šlechtou na svých panstvích nebo stavy na počest panovníka.

Počátky českého výtvarného folklorismu souvisejí podle *R. Jeřábka* s "vlasteneckým úsilím mánesovského charakteru". Předcházely mu dokumentačně umělecké snahy *J. Mánesa* spojené se zachycením dobově idealizovaných typů českého, moravského, slezského a slovenského lidu. Mezi nimi mají své přední místo hanácké inspirace z Kojetínska a Kroměřížska, kam se *Mánes* dostal v době své přítomnosti na kroměřížském sněmu

1848, a zejména z okolí Čech pod Kosířem, kde Mánes pobýval v sídle svých příznivců hrabat Sylva Tarouca. Krojové studie hanáckých lidových typů vedle uměleckých kvalit mají i důležitou dokumentární hodnotu. Předcházely pracím, jež byly názorným a programovým folklorismem. Z hanáckého prostředí k nim náleží zejména "Líbánky na Hané", které patří k té kvalitnější části hanáckého výtvarného folklorismu, v našem století dovršenému v díle K. Svolinského.

Hanatika - literární, obrazové a hudební památky z období 16. - 19. století nám přibližují lidovou kulturu této výrazné moravské národopisné oblasti. Můžeme je zhruba rozdělit do dvou základních skupin. V té první najdeme údaje a doklady, jež přinášejí bezprostřední informace o životě Hanáků a jejich zvlácnostech v povaze, mluvě, oděvu, hudbě, tanci apod. Druhá část hanatik obsahuje stylizované a zprostředkované údaje, které můžeme označit jako folklorismus. Patrné je to zvláště u hudebních památek střeoevropské provenience z 17. a 18. století s hanáckými motivy různého charakteru. Z 18. století se dochovaly první literární zprávy o pořádání slavností na počest panovnického dvora za aktivní účasti lidových vrstev, které zde předváděly své zvyky, obyčeje, tance apod. Vedle toho se můžeme setkat i se slavnostmi, kde šlechtická společnost převlečená do lidového oděvu vytváří svou idealizovanou představu venkovského světa nebo ho paroduje. Lidový oděv se rovněž jako jeden z prvních projevů hmotné lidové kultury stává inspiračním zdrojem uměleckého folklorismu.

V 19. století v souvislosti s národním obrozením a romantismem se mění pohled společnosti na tradiční kulturu venkovského lidu. S rozvojem národního života jsou projevy lidové kultury stále více využívány k manifestaci národní svébytnosti a jejich starobylých kořenů.

Výběr z literatury:

Leščák, M. - Sirovátka, O.: Folklor a folkloristika. Bratislava 1982, Brouček, S.: České národopisné hnutí na konci 19. století. Národopisná knižnice, sv. 65, ÚEF ČSAV Praha 1979, Melzer, M.: Moravské národopisné výstavy na konci 19. století. Národopisná revue 2/1991, s. 73 - 78. Hosák, L.: K nejstarším dokladům názvů regionů a jejich obyvatel na Moravě a k jejich proměnám. In: Strážnice 1946 - 1965. Brno 1966, s. 195 - 205, Dostál, F.: K původu a vývoji pozdně feudální diferenciace venkovského lidu na Moravě do pol. 17. stol. Počátky Hanáků a Valachů. In: Strážnice 1946-1965. Brno 1966, s. 207-247, Trojan, J.: Villana hanatica. Národopisné aktuality 24, 1987, s. 145 - 156, Vetterl, K.: K historii hanáckého tance "cófava". Český lid 46, 1959, s. 277 - 286. Vetterl, K.: Nejstarší zápisy hanáckých písní a tanců. Národopisné aktuality 25, 1988, s. 85-89/. Petrů, E.: Copak to ale za mozeka hraje? Hanácké zpěvohry z 18. století. Ostrava 1985. Trojan, J.: Šest hanáckých tanců z Kvasic. Národopisné aktuality 16, 1979, s. 253 - 264, Jeřábek, R.: Český výtvarný folklorismus slovem i obrazem. In: Lidové umění a dnešek. Brno 1977, s. 87 - 91.

Slavistická folkloristika

se jmenuje informační bulletin mezinárodní komise slovanského folklóru při Mezinárodním komitétu slavistů, který neperiodicky vydává od roku 1989 brněnské pracoviště Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSA V jako interní tisk ofsetem v nákladu pouhých 200 výtisků. Přináší zprávy o vědeckých akcích u nás i v zahraničí, jubilejní glosy, anotace knižních prací, titulkové bibliografie sborníků a časopisů, přehledy činnosti a pracovních programů vědeckých institucí, adresáře apod. Tento užitečný věstník by neměl zůstat stranou pozornosti odborných kruhů nejen národopisných, ale též literárněvědných, muzikologických, popřípadě i lingvistických.

R. J.

LIDOVÉ ZÁBAVY VE SPOLEČENSKÉM ŽIVOTĚ MĚSTA NA POČÁTKU 20. STOLETÍ

Miloslava Turková

Společenský a kulturní život českých měst po přelomu 19. a 20. století navazoval na výrazný rozvoj aktivity v poslední čtvrtině 19. století a zejména na léta devadesátá. Toto časové období v rozvoji městského společenského života bylo charakteristické velmi aktivní činností řady spolků a společenských organizací jako byly Měšťanské besedy, Okrašlovací spolky, čtenářské, pěvecké, hudební a divadelní spolky, Sokol, tělovýchovné jednoty, spolky dobrovolných hasičů, podpůrné a vzdělávací spolky dělnické, obce českých baráčníků atd. Jednotlivé spolky - některé méně, jiné více - průběžně využívaly tradiční lidové zvyky a obyčeje v rámci své kulturně společenské, ale i podpůrné a charitativní činnosti. A nastupující 20. století v tomto trendu až do první světové války - a v mnoha ohledech i po ní - pokračovalo.

Ze všech spolků rozvíjejících svou činnost v prvních letech našeho století se lidovými zvyky, obyčeji, zábavami a slavnostmi nejintenzivněji zabývalo České Baráčnictvo. *"Spolky, které pod názvem Obec Baráčnická koncem XIX. století v Čechách vyvstaly, vzaly si za úkol pěstovati obyčeje, zvyky, způsoby a mravy našich předků, pokud ovšem tyto byly dobré a ušlechtilé."* O výrazné a cílevědomé snaze zapojit lidovou tradici do běžné činnosti baráčníků svědčí např. zpráva ze sezení širšího konšelstva III. baráčnické župy ze dne 16. 4. 1905, ve které je uvedeno, že *"mimo jiné bylo nařízeno obcím, aby při zábavách svých používaly více lidových zvyků."*

Zakladatel a po dlouhá léta neúnavný pracovník baráčnické obce Petr Guth při své přednášce v baráčnické rychtě ve Staré Boleslavi vyjádřil

pregnantně hlavní zásady baráčnické činnosti, kde vedle směru vlasteneckého, dobročinného a spolkového kladl velký důraz na směr národopisný. *"Obce mají konat národopisné přednášky, cvičiti a studovati lidové zvyky, obyčeje a slavnosti a tyto prováděti ve správných krocích českých při zpěvu a tanci původním."* Petr Guth si uvědomoval, že k možnosti splnit shora uvedené zásady potřebují baráčnické obce a jejich členové především dostatek informací, neboť řada lidových zvyků a obyčejů byla v mnoha českých městech již téměř zapomenuta. Proto se ve spolupráci s Čeňkem Zibřtem začal intenzivně zabývat úpravami lidových zábav a slavností a takto upravené popisy a návody publikoval na stránkách Českého lidu a Českého Baráčníka. První příspěvek "Salička" - masopustní zvyk z Nebovic u Kolína uveřejnil v nové rubrice Českého lidu "Zábavy a slavnosti lidové, ku provozování upravované Petrem Guthem" v roce 1904. A redakce Českého lidu k tomu uveřejnila následující poznámku: "Jsme zahrnováni dotazy, jak ten neb onen obyčej, slavnost, zábava mohly se provozovati o schůzkách spolkových místo sprostých výjevů, propletených zdánlivě směšně zkaženými germanismy, nechutnými vtipy atd. Dotazů a proseb dochází tolik, že není možné vyhověti všem. Ujímá se této práce dobrý znalec lidového podání československého, zkušený pořadatel podobných slavností na základě materiálu staršího i novějšího. Doufáme, že praktické toto upotřebení lidových zábav bude vítáno a že se aspoň částečně poštěstí nahražovati věrným napodobením pravých lidových zábav nejapnosti, jimiž se programy mnohých zábav jen jen hemží."

Otiskování upravených lidových zábav a slavností v Českém lidu věnoval pozornost a usiloval o jejich propagaci písmácký odbor časopisu Český Baráčník. *"Od obcí baráčnických bylo stále stěžováno na nedostatek lidových zvyků a slavností a nyní když v Českém*

lidu vycházejí, nepředplácejí si obce až na výcné výminky tento časopis, ač všem obcím dána byla o tom vědomost. Chcete-li si sousedi "Baráčníci" udržeti stále vydávání těchto zvyků a obyčejů, které pro své zábavy nevyhnutelně potřebujete, neotálejte déle a zašlete ihned předplatné na Český lid. Písmácký odbor očekává, že již vzhledem k tomu, že zvyky a obyčeje upravuje soused z řad baráčníků vyšlý a že sborník Český lid zásluhou a za pomoci redaktora slovního p. prof. Dr. Čeňka Zibřta tyto ochotně vydávati bude, že všechny obce Český lid odebíratí budou."

Český Baráčník ještě v roce 1904 uvedl přehled lidových obyčejů a slavností, které v Českém lidu ve zpracování P. Gutha již vyšly, a obsáhlý seznam zvyků a svátků, které byly připraveny a plánovány. Navíc průběžně v jednotlivých číslech Českého Baráčníka vycházel jako další zdroj inspirace popisy některých tradičních zvyků buď z pera Petra Gutha nebo Emany Beneše-Malostranského, často zpracované podle starších ročníků Českého lidu.

Teoretické snahy a úsilí čelných představitelů baráčnické obce o aplikaci prvků tradičních lidových zvyků a obyčejů do soudobých městských zábav a slavností vyústily záhy v praktické výsledky. Na stránkách Českého Baráčníka se objevovaly informace z jednotlivých baráčnických obcí - zejména pražských a z oblasti středních Čech - o datu meč konání a programech nejrůznějších městských slavností. Např. *"Novosmíchovská obec baráčnická pořádá 29. 5. 1904 velkou baráčnickou zábavu v hospodě u Jiřka z Poděbrad v Radlicích. Při zábavě bude proveden staročeský lidový obyčej "Věnění hospody."* *"Obec baráčnická v Mnichově Hradišti řídí se návodem veleobce a 26. 6. 1904 uspořádá velkou národní slavnost, při níž vypravena bude "Česká svatba" se všemi obyčeji a zvyky jako zatažení přívodu, čepení nevěsty atd. Slavnost" pořádána bude ve prospěch národního i humanního účelu a proto veškeré blízké i*

Žena z Velké nad Veličkou s dítětem. Foto E. Raupp 1906

vzdálené obce zveme, aby hojnou účastí daly na jevo, že porozuměly myšlénce baráčnícké." "Selský bál obce Staroměstské, který i v širší veřejnosti jest událost' každého masopustu, koná se již dne 23. ledna 1910 v sále Konviktském. I letos bude hráti do tance muzika Kmochova a o půlnoci předvede nám čacká družina sousedů a tet pěkný staročeský zvyk "Prástky". Těšme se na přáckou zábavu".

Vedle těchto informativních údajů o čase, místě konání a programu jednotlivých městských zábav a slavností publikoval Český Baráčník také zprávy o již konaných společenských zábavách a událostech. V mnoha případech se nejednalo pouze o zpravodajské informace, ale i o hodnocení úrovně zábav právě z hlediska aplikace prvků lidového zvykosloví. "Obec baráčníků Novoměstských pořádala zahradní zábavu, byl proveden lidový zvyk "Rekrutýrka". Vzorně. Sousedi účinkující znali dopodrobna své úkoly, i co se týká části dramatické bylo vše bezvadné."

Rovněž ve výročních zprávách o činnosti baráčníckých obcí měly informace o pořádání zábav své místo. Vedle přehledu o počtu realizovaných akcí byl zveřejňován i finanční přínos, popřípadě konkrétní částky, které byly na jednotlivé dobročinné účely z vydělaných peněz věnovány. Na počátku našeho století směřovala největší finanční podpora baráčníků ve prospěch výstavby české menšinové školy ve Věžovatě Pláni v Pošumaví.

Jak vyplývá z dobového tisku, realizovali baráčníci v prvním desetiletí 20. století v Praze a mnoha obcích středních Čech řadu společenských zábav, do jejichž programu začleňovali s větším či menším úspěchem prvky tradičních lidových zvyků a slavností. Ohlas soudobé společnosti na tuto výraznou baráčníckou aktivitu nebyl jednoznačný. Často se objevovala kritika, někdy i posměšky. Spíše ojediněle byly snahy baráčníků hodnoceny pozitivně.

Např. Národní listy 28. 8. 1908 napsaly: "Činnost českých baráčníků není v české veřejnosti náležitě oceněna. Baráčníctvo nelpí však jen na vnější formě, sleduje také cíle národopisné, snaží se o zachování starého kroje, pěstování krásných lidových písní a zušlechťení lidových zábav starými obyčejí a tanci, kromě toho vyvíjí činnost všeobecně osvětovou. V tomto směru nesluší podceňovati jeho význam." Také Čeněk Zíbrt se postavil konkrétními námitkami proti kritickým hlasům. "Je-li dovoleno spolkům a besedám zařadovati na program zábav a šibřinek výkvěty městských odrhovaček, módních "pepických" popěvků a výstupů komických, je-li dovoleno přestrojovati se při zábavách těch v čínské a indiánské kostýmy, proč se má hned měřiti jiným loktem, když vedle zábav vylčených bavi se příslušníci Baráčníckých sdružení v krojích českého sedláka a selky, napodobují způsoby, zpěvy, tance, obřady a slavnosti podle vzoru lidu českého, jak bývalo a místy posud je na venkově? Proč se má přehánět a okřikovat tyto snahy, když z výtěžků kupují knihy, podporují chudou školní mládež a přispívají ke všem národním podnikům."

Ale ani v řadách samotných baráčníků nebyla zcela jednoznačná spokojenost s úrovní pořádaných zábav. Objevovala se kritika na nesprávné používání krojů, opakovaně se upozorňovalo na Zíbrtovu sbírku Veselé chvíle v životě lidu českého jako na "nevyčerpatelnou studnici poučení, kterak naši předkové se bavívali."

Podíváme-li se na činnost baráčníckých obcí v rámci kulturního a společenského života českého města na počátku našeho století dnešními očima, je třeba zdůraznit především dvě okolnosti. Za prvé baráčníci programově využívali prvky lidové kultury k nové kulturní a společenské aktivitě měst, za druhé tradice, ze které baráčníci čerpali inspiraci, pro ně představovala jednoznačný společenský ideál.

Závěrem můžeme konstatovat, že vedoucí představitelé baráčníckých obcí v průběhu prvního desetiletí 20. století ideově vytvořili a řadoví členové v praktické rovině realizovali to, co se v pozdějším období chápalo - a v zásadě chápe i dnes - pod pojmem folklorismus. Konec konců i první označení termínu folklorismus vzniklo a bylo zveřejněno právě v té době.

Poznámka: Všechny citace pocházejí z časopisu *Český Baráčník* I (1898) - XII (1910).

FOLKLORISMUS A "SLOVANSKÝ BETLÉM" VÁCLAVA CVEKLA

Pojem "folklorismus" označuje existenci a užití prvků lidové kultury mimo původní prostředí a zároveň změnu či posun jejich funkce. Tento výraz má svoji historii, objevuje se již v roce 1910. V obdobích, kdy sílila aktuálnost problematiky národnosti i sociální, tvůrci se obraceli k tradiční lidové kultuře, aby vyjádřili jejím prostřednictvím naléhavé ideje své doby. Folklorismus se tedy objevuje v určitých "vlnách", mezi kterými časové předěly jsou tvořeny světovými válkami. Ve vypjatých obdobích, předcházejících a následujících po těchto historických meznících, docházelo vždy ke změnám celkové vývojové situace v dějinách národa. Přenesení lidové prvky se pak objevují nejen v tvorbě spadající do kultury duchovní, ale poznamenávají i mnohé oblasti kultury materiální. V tomto rámci se folklorismus nevyhýbá ani betlemářské tvorbě.

Jedním z řady betlémů, nesoucích stopy tohoto směru je "Slovanský betlém" v kostele svatého Antonína Paduánského v Praze 7 - Holešovicích. Je dílem akademického sochaře Václava Cvekla. Umělec trávil mnohé chvíle v Postřekově na Chodsku, kde do kruhu jeho přátel patřil mimo jiné klenečský farář a

spisovatel Jindřich Šimon Baar a sběratel chodských písní Jindřich Jindřich. Přátelé Václava Cvekla byli velcí obdivovatelé zdejší lidové kultury. Všichni společně podnikali často cesty po této oblasti a sbírali inspiraci a materiál pro svoji tvůrčí práci. Zde také vznikl úmysl vytvořit "Slovanský betlém", ve kterém chtěl autor vyjádřit aktuální myšlenky své doby - podpořit národní sebevědomí a uvědomění náležitosti k ostatním slovanským národům.

Záměr postavit slovanské jesličky se zrodil kolem roku 1904. Betlém se původně jmenoval "chodský", neboť celé uspořádání připomínalo Chodsko a také velká část dřevěných figurek je v krojích této oblasti. Celý výjev je zasazen do hornaté chodské krajiny se středověkými Domažlicemi vymalovanými uprostřed pozadí na vytvořeném akademickém malířem Karlem Štapferem. Také trojrozměrné kulisy, jimiž postavičky daráků "procházejí", zachycují prostředí chodské vesnice s chalupami a lávkou přes potok, nechybí ani Boží muka stojící za humny.

Do tohoto prostředí je zasazena tradičně pojatá ústřední scéna narození Jezulátka ve chlévě, s Pannou Marií a sv. Josefem. Figurky, které přicházejí poklonit se Ježíškovi, jsou oblečeny do lidových krojů, a kromě chodských, jak již bylo uvedeno, se zde objevují i oděvy z dalších oblastí Čech, Moravy a Slovenska. Spolu kráčí Blaťačka s vyšívanou plenu na hlavě, Plzeňačka ve svátečním kožichu, stejně jako Hanačka s malebně uvázaným červeným šátkem hovořící se šuhajem z Hroznkova. Nalezneme zde i slovácké kroje, olomouckou venkovanku se šedým vlnákem na ramenou i prostou dívku ze Slezska. Poklonit se přišel i stařeček z Oravy a Detvané se zapletenými copy tu hlídají stádo ovcí. Zobrazením všech těchto postav, přicházejících z různých krajů nastiňuje autor myšlenku soudržnosti a bratrského soužití celého národa českého i slovenského.

Chovatel koní ze Starého Města. Foto E. Raupp 1906

Obdobnou ideu podporuje V. Cvekl i výběrem osob různého společenského postavení. Vedle ryzenburského panského myslivce tu stojí prostý sedlák, pospíchá mlynář s pytlím mouky. Je tu zobrazen písecký písmák v šatě z 18. století a proti němu prostý dělník v oděvu pracovním. Těmito prostředky je vyjádřena závaznost myšlenky soudržnosti všech v rámci národa bez ohledu na společenské rozdíly.

K těmto dvěma rovinám, v nichž tvůrce vyslovil určité tendence své doby, přistupuje třetí, vyjadřující znovu aktuální směr v období, kdy se formuje myšlenka neoslovanství. Odtud také vyplývá definitivní název celého souboru - "Slovanský betlém." K demonstraci této problematiky je opět využito lidových krojů, tentokrát ostatních slovanských národů. Jsou zde ruské kroje od Smolenska, žena z Orelské gubernie, muž se ženou z Černé Hory od boky Kotorské, Bulhar od Šamachova, dalmatský kraj ze Splitu, polský kraj, dívka z Lužice, aj.

Myšlenka neoslovanství je pak zdůrazněna volbou postav tří králů, kteří přicházejí v pozadí. Lze v nich poznat svatého Václava s běloušem, polského knížete Měška a Kyjevského knížete

Vladimíra. Tyto významné historické osoby symbolizují touhu po přátelském spojení těchto slovanských národů.

Nastíněná problematika dokazuje, že i takováto oblast tvorby odráží myšlenkové proudy své doby a využívá k tomu někdy právě prvků lidové kultury. Betlém dokládá znalost a ukazuje na význam lidového oděvu i v řadách umělecké inteligence. Význam tohoto díla rozpoznal i Č. Zibrt, který o něm psal na stránkách Českého lidu. U příležitosti oslav 700. výročí jeslí sv. Františka v Itálii, kdy se zvýšil zájem o betlémy, byl pak tento výtvar zakoupen v roce 1923 farářem Silvestrem Hrnčířem pro holešovický kostel. Zůstává nám tak zajímavá umělecká památka, využívající prvky folklorismu k vyjádření určitých tvůrčích a ideových záměrů.

Výběr z literatury:

J. Jančář: Města a rozvoj folklorismu, in: Město, prostor, lidé, slavnosti, Uherské Hradiště 1990. *V. Vaclík:* Chrámové betlémy v Čechách a na Moravě, Praha 1990. *J. S. Baar, J. F. Hruška, F. Teplý:* Chodská čítanka, 1927. *Č. Zibrt,* České vánoční jesle, Český lid XX, 1911, str. 360.

Světлана Juricová

VZNIK A VNITŘNÍ VÝVOJ FOLKLÓRNÍHO SOUBORU NA RAKOVNICKU

Na základě řízených rozhovorů s bývalými i současnými členy folklórního souboru "Čtyřlístek" z Nového Strašecí jsem se pokusila zachytit proces vedoucí ke vzniku souboru a k jeho následné vnitřní genezi.

Střední Čechy - a zvláště Rakovnicko - představují oblast, ve které všeobecně povědomí o tradiční lidové kultuře existuje ve velmi omezené míře. Proto je zde odlišné prostředí pro uplatnění činnosti folklórního souboru ve srovnání s oblastmi, ve kterých má folklórní hnutí dlouhou a bohatou tradici.

Historie vzniku souboru "Čtyřlístek" z Nového Strašecí spadá do období 50. let, kdy začal v souboru "Blaťan" tančit pozdější zakladatel novostrašecké lidové muziky V. Novotný. Svoji velkou lásku k lidové písni - zejména moravské - si přinesl do svého působiště, na gymnázium v Novém Strašecí. Pro myšlenku založit lidovou muziku získal své studenty, z nichž nakonec vykryštalizovalo jádro tzv. "kantorské muziky", které s menšími obměnami existuje dodnes. Muzika hrála téměř výhradně moravský repertoár a prakticky až do počátku 70. let přetrvával u jejich členů jakýsi ostych, úcta či respekt před moravskými kolegy. Tento stav se změnil až po absolvování několika úspěšných vystoupení na Moravském Slovácku. Teprve v první polovině 70. let se objevila myšlenka rozšířit repertoár o české písničky - především z Berounska a Rakovníka. V roce 1976 vznikla při muzice taneční složka, jejíž nejvýraznější osobností byl J. Stránský, který později stál i u zrodu všech scénických vystoupení "Čtyřlístku".

Téměř všichni členové se shodují na tom, že přišli do kolektivu proto, aby realizovali svou potřebu aktivní činnosti. Náplň a druh činnosti byly v podstatě vedlejším atributem. Nejlépe o tom

svědčí přímá výpověď členky taneční složky: "... než jsem přišla na gymnázium, byla jsem zvyklá něco dělat, chodila jsem do pěveckého sboru a na gymnastiku. A tak když jsem byla v prvním ročníku, řekla jsem si, že musím zase s něčím začít. Kdyby se na škole zakládalo divadlo, hrála bych divadlo, ale protože se zakládal folklórní taneční soubor, vstoupila jsem tam. Folklor jsem si zamilovala, hlubší znalosti však dodnes postrádám..."

Většina dnešních i bývalých členů souboru se dostala do styku s folklórem zprostředkovaně a převážně teprve v době středoškolských studií. Získali však velmi hluboký zájem zprvu o lidovou píseň a přes ni o další složky lidové duchovní kultury, tak že začali sami vyhledávat nové poznatky a informace, věnovali se i sběratelské činnosti.

Protože se jedná o soubor při gymnáziu, většina členů jsou studenti. Základ repertoáru souboru tvoří scénické kompozice několika tematických okruhů ze zvykosloví regionů: posvícení, práce na chmelnici a dočesná, hry, apod. Na jevišti působí soubor přirozeně, vystoupení jsou choreograficky nápaditá, dobře zvládnutá. Soubor je však - alespoň prozatím - zaměřen výhradně na ztvárnění scénického repertoáru, čímž dochází k paradoxu, že tanečníci v podstatě nejsou schopni zatančit jednotlivé tance mimo naučený scénický tvar. Za dobu své existence si soubor vytvořil poměrně stálý okruh svých příznivců, i když v uplynulých letech byl příliš využíván pro různá kulturní vystoupení, sloužící k povinnému zpestřování nej různějších zasedání, a na vystupování v oblasti, jejíž dědictví je souborem především zpracovávalo, prakticky nezbyl čas. Proto je soubor více známý mimo region, ve kterém má své kořeny. Podle ohlasů několika sporadických vystoupení v okolních obcích, která byla přijímána velmi kladně a zároveň s velkým údivem u všech věkových vrstev diváků, by

zřejmě mohl mít folklórní soubor v této "nefolklórní" oblasti mnohem větší význam pro kulturní povědomí regionu, než v současné době má!

Členové souboru také oceňují význam folklórních festivalů, které bez výjimky označili zejména jako potřebná místa setkávání a vzájemného obohacování. Z rozhovorů se členy "Čtyřlístku" vyplývá, že soubor při svém vzniku postrádal folklórní zázemí a představoval výhradně zájmovou činnost evokovanou ve svých začátcích osobou jediného nositele s určitými znalostmi o lidové kultuře. O tom svědčí i počáteční zaměření souboru výhradně na moravský repertoár. Teprve v době, kdy už měl soubor určité zkušenosti s lidovou hudbou, začal pociťovat nutnost obrátit pozornost ke zdrojům z vlastního regionu a touto oklikou našel onen chybějící článek, který mu pomohl získat hlubší vnitřní vztah k náplni své činnosti.

Domnívám se, že způsob druhotné, jevištní existence folklóru, kterému se soubory převážně věnují, a pro který se vžil termín folklorismus, má své nezastupitelné místo v soudobé kultuře nejen pro uchovávání a předvádění starých tradic, ale může být i jedním ze zdrojů rozvoje dnes tolik potřebného, zdravého regionálního patriotismu, který - alespoň na Rakovnicku - prakticky vymizel. Význam práce s folklórem vystihl jeden z dlouholetých členů novostrašeckého souboru: "... Ve folklóru, v písničkách je vždycky hluboký cit a snaha porozumět druhému, tolerance, úcty a tolik hezkých věcí, že to zlo, který kolem nás je, nás musí opustit a najednou přicházíme k tomu pravému lidství. Provozování folklóru znamená taky realizaci sama sebe; když si začnu zpívat no tak v tom je kus mě, to je marný, prezentuju skrze něco, ale pořád sem to já. Z toho důvodu si myslím, že smysl naše práce má. Jak pro vlastní členy, tak pro jejich posluchače..."

Hana Černá

Vítězslav Volavý (10. 3. 1922 - 11. 4. 1983)

Jen málo osobností vrostlo do širokého národního povědomí tak jako právě primáš strážnické cimbálové muziky, zakladatel a dlouholetý ředitel Ústavu lidové kultury PhDr. Vítězslav Volavý. Začínal jako profesor gymnázia, na němž studoval, avšak práce ve škole neodpovídala jeho naturelu. Studenti ho ovšem měli rádi nejen jako profesora ruštiny, ale i jako svého tanečního mistra, učitele společenského vystupování a rádce v obtížích studentského života.

Když se v polovině padesátých let mohlo uskutečnit to, o čem dr. Volavý často snil s profesorem Vladimírem Ulehrou: zřídit ve Strážnici pracoviště, které by odborně zkoumalo a dokumentovalo folklórní projevy tak, aby nejenom byly zachyceny pro budoucnost, ale také využívány pro kulturní praxi, nezaváhal. "Dal se ke Slavnostem". Podle mínění rodiny a rozumných lidí opustil jistý profesorský chlebiček a pustil se do neznámých dobrodružství. Jeho životní optimismus a činorodý vztah k životu mu sice počáteční obtížnou cestu usnadňovaly, ale trvalo řadu let než se mu podařilo z Kanceláře Strážnických slavností vybudovat uznávanou kulturní instituci.

PhDr. Vítězslav Volavý - pro všechny jeho obdivovatele bez rozdílu věku prostě Slávek - byl samozřejmě především muzikant. Strážnická cimbálová muzika pod jeho vedením získala na různých soutěžích první místa, byla ozdobou strážnického festivalu a stalo se jaksi samozřejmostí očekávat od ní každý rok něco nového, co často ovlivňovalo činnost nově vznikajících lidových hudeb v celé republice. Pravdivým se ukázal výrok vedoucího brněnské cimbálové muziky Jaromíra Běhunka z dob druhé světové války, kdy mladému konzervatoristovi řekl: koncertních hráčů bude vždycky dost, ale dobrých primášů je málo. A měl pravdu. Volavý získal dobrý základ hry sice na brněnské konzervatoři, ale jeho druhou a důležitou konzervatoří byly hornácká muziky, zejména muzika Jožky Kubíka z Hrubé Vrbky. Podněty autora Živé písně Vladimíra Úlehly a studium národopisu u profesora Antonína Václavíka ho natrvalo připoutaly k lidové kultuře nejenom umělecky, ale i odborně a společensky.

Volavý jako hudebně i folkloristicky vzdělaný hudebník dovedl proměnit tradiční folklórní projevy v pramen inspirace a nadchnout své spoluhráče pro tvorbu pořadů přinášejících posluchačům skutečně umělecký zážitek. Byl však nejenom slavným primášem slavné muziky, ale především zakladatelem a ředitelem odborné instituce, která se stala dost významnou, aby přežila pád totalitního režimu, a která je dnes důležitou institucí ministerstva kultury. Je pořadatelem jednoho z nejstarších folklórních festivalů v Evropě: Mezinárodního folklórního festivalu Strážnice, ale také jediným profesionálním střediskem odborné péče o folklórní dědictví v České republice. Zakladatelská zásluha PhDr. V. Volavého je pro strážnický ústav nedocenitelná. On sám nebyl vědec, ale dovedl soustředit odborníky, vytvořit podmínky pro jejich činnost a tím i pro ústav, který řídil.

Byl to citlivý člověk, často bohém a furiant, ale vždy osobnost. Bez něho by byl život mnoha lidí chudší. Je to jeden z mnoha dobrých důvodů vzpomenout jeho nedožitých sedmdesátin.

Josef Jančář

Great western morris ve Strážnici

V programu zahraničních skupin 47. ročníku Strážnického festivalu vystoupí také britská skupina z Exeteru - GREAT WESTERN MORRIS. Z písemných materiálů, které skupina zaslala programové komisi festivalu, nás zaujaly zejména úvahy o potřebě přizpůsobení tradičních tanců přirozenému prostředí dnešního života, neboť zjevně rezonují s teoriemi neortodoxní větve českých folkloristů. Autorem těchto úvah je umělecký šéf skupiny *Simon Sponer*.

GREAT WESTERN MORRIS údajně vznikl někdy kolem roku 1969. Je nadmíru zdravé, že se nikdo z těch, kteří byli při tom, nemůže dohodnout na přesném datu vzniku. Jedno je jisté - morris se náhle vyhoupl na jedné z těch periodických vln znovuoživení folklóru, které čas od času zaplaví Británii a zároveň i všechny ostatní země na světě. A od té doby jsme tady.

Naše kostýmy mají barvu pastelek, které byly zrovna po ruce, když jsme kolorovali tehdejší návrhy. Naše pentle mají zase tu barvu, kterou měly ty nejlevnější pentle, jež se tehdy prodávaly na krámech. Nosíme cylindry, protože náš první tanečník si jeden takový kdysi dal na hlavu, aby pak do něj mohl vybírat peníze. A takhle vznikají vpravdě lidové tradice.

Ani naše členy nemáme přesně spočítané, protože lidé přicházejí, a odcházejí a roky běží. Normálně svoláváme tak patnáct tanečníků a pět muzikantů, ačkoliv máme daleko více méně aktivních členů. Během zimy tvrdě zkoušíme a pak konečně přijde první máj, kterým zahajujeme morris sezónu. Nikdo ve skutečnosti neví proč, ačkoliv je kolem toho data spousta romantických teorií převlékaných za fakta. Od května do září tančíme venku mezi lidmi. Každé pondělí se scházíme v některé z venkovských hospod kolem Exeteru a tancujeme, ať už je tam publikum neno ne. Protože nám jde o tanec samotný.

Tancujeme morris ve stylu *Cotswold* pojmenovaném podle regionu Anglie, odkud pochází. Styl *Cotswold* se rozvětňuje do několika dalších variant, které se nazývají "tradice". My tancujeme v tradici vesnic *Fieldtown* a *Bampton*. Nikdo neví, kdy se ty tance objevily prvně, kdo je tančil a proč je tančil. První záznamy pocházejí z 15. století, ale tehdy už byly nějakou dobu na světě. Tance netančíme v jejich původní podobě, neboť ji přesně neznáme, některé jsme úmyslně upravili a některé jsme sami vymysleli v příbuzném stylu. Domníváme se totiž, že tak se s tancem zacházelo vždycky. Každopádně je to stále morris. Tak jak ho máme v krvi. Když tančíme z čiré radosti, jsou s námi v kole všichni tanečníci všech věků/dob.

Často se nás ptají, proč vůbec zavádíme variace na staré tance a vymýšlíme si nové, když je ve sbírkách tolik tradičních tanců. Většinou odpovídáme tak, že se ty staré tance vyžily a my je modifikujeme, aby zase ožily. A také si myslíme, že jsme daleko blíže k tradici, když tančíme nové tance, než když kopírujeme a oživujeme ty zaniklé, protože necítíme opravdovou potřebu uchovávat archaické tance přesně v té podobě, jako byly zaznamenány ve sbírkách. Ty už jsou bezpečně zachyceny v notách a záznamech, některé dokonce i na videu, a kterýkoliv tanečník nebo soubor je při troše vynaložené námahy a dovednosti může reprodukovat. A to i kdykoliv v budoucnosti. Jestliže k nim nepřidáme nic nového, nic ze sebe a ze své doby, jestliže je

Památce Milovana Gavazziho (1895 -1992)

Když vyšel v roce 1979 *Vulcanescens* slovník etnologie, nechtělo se věřit, že v jeho personální části chybí heslo o jednom z nejvýznamnějších představitelů evropského národopisu našeho století, zvláště pak národopisu balkánského. Vysvětlení je možno hledat v prapodivném výběru jmen, ale snad také v tom, že Gavazziho celoživotní dílo na sebe nestrhává pozornost kvantitou a okázalostí, nýbrž vzbuzuje obdiv a úctu svou nenápadností, ale systematickostí a vědeckou pronikavostí.

Milovan Gavazzi obsáhl v podstatě celou základní problematiku geneze a formování lidové kultury v jihovýchodní Evropě. Ve svých dílech, převážně analytických studiích postihl hlavní tendence ve vývoji vybraných jevů hmotné kultury (chovu dobytka, forem záprahu, pastevectví, lidové stravy, hrnčířství, tkalcovství, kroje), výtvarné kultury (zejména kraslic a ornamentiky, zvl. svastiky), ale též společenské kultury (velkorodiny, záduhy, lidových obyčejů a víry) a příležitostně též kultury hudební i slovesné (epiky, hudebních nástrojů). Poznatky a zkušenosti nabyté z těchto hlubokých a detailních sond zužitkoval Gavazzi v četných syntetizujících pracích. Vycházel často z důvěrné znalosti lidové kultury rodného Chorvátska (přišel na svět jako syn středoškolského profesora v Gospići) a pod vlivem svého školení v Záhřebu a hlavně u Lubora Niederla v Praze si osvojil schopnost archeologického, historického, lingvistického, a etnologického hodnocení zkoumaných jevů a jejich souborů v širokých historicko-geografických souvislostech. Od identifikace kulturních elementů paleoslovanských a paleobalkánských, mediteránních, jadranských a dinarských, románských, karpatských a alpských dospěl k pokusům o kulturní a geografické členění Balkánu a vyčlenění kulturních zón v jihovýchodní Evropě.

nebudeme rozvíjet, hrozí tu nebezpečí, že se příliš okoukají, omrzí, lidé je nebudou tančovat a nakonec na ně úplně zapomenou. A my nechceme, aby se na morris zapomnělo!

Morris je žijící tradice a jako živé se musí rozmnožovat. Žádný potomek se přesně nepodobá svému předchůdci, žádná reprodukce svému originálu. Snažíme se proniknout do ducha tanečních stylů morris, tak jak se v jednotlivých vesnicích vyvíjely během dlouhého historického údobí. Do vývoje těchto stylů určitě zasahovali i takoví muzikanti a tanečníci, kteří kromě morrisu znali i styly jiné. Každý takový odrodilec vlastnil dostatek jiskry a sebedůvěry, dokázal ostatní přesvědčit třeba o změnách v tempu či rytmu, i když se tak odchýlil od domácí tradice. Nemusel tančit správně - stačí, že ostatní strhl. Je třeba zvážit i ten fakt, že naši ctihodní sběratelé se při záznamech tanců většinou obraceli na proslulé tanečníky, kteří již nebyli nejmladší. I když se tito kmetové poctivě snažili rozpomenout na tance svého mládí a přinutit své údy k přesným a jarým ukázkám, jejich výkony nemohly přesáhnout jejich fyzické možnosti. A právě zápisy takových tanců dnes slouží jako klasická norma toho kterého stylu. Nakonec nesmíme při vši nekonečné úctě k našim slovutným sběratelům zapomenout ani na ten lidský faktor, že při psaní svých sbírek z autentických poznámek o různých vesnických tanečních tradicích nutně své záznamy racionalizovali. Vždyť to byli také lidé.

V žádném případě se ale nezastáváme nepřesnosti nebo nedbalosti. Tuhle fázi už máme za sebou. Dojde k tomu tak, že méně talentovaní a pilní tanečníci mají tendenci návčik zjednodušovat a vytvářet si jakýsi univerzální morris-krok, kterým se pak nechají v zájmu skupinové asimilace ovlivnit i tanečníci bystří a pohybově nadaní. Zpočátku jsme se učili rychle a nepořádně. Tancovali jsme přišerně! Kroky vpřed ještě ušly, ale kroky vzad, obraty, zrychlení a zpomalení - to byl obraz bídý. *Tubby Reynolds* nás na to tehdy upozornil, ale my jsme raději nevěřili. Pak přišlo období přísné sebekritiky a přehodnocování. Začali jsme znovu a poctivě a na radu velkých mistrů morrisu jsme se omezili na studium stylu dvou vesnic, *Fieldtownu* a *Bamptonu*. Tak jsme sice přišli o řadu krásných melodií i některé atraktivní tance, zejména agresivní tyčové tance, ale zato jsme měli radost z toho, že za pár hodin nebo let se nelze naučit té subtilnosti a kráse pohybu, která se v té které lokalitě vyvíjela po dlouhé generace. Při zkouškách si občas pro osvěžení zatančíme jiný styl, ale při veřejných představeních se tak jako naši předkové držíme jediné lokality.

Přesto zůstáváme otevření a kromě klasického morrise jsme se rozhodli dělat i představení blízka pouličnímu divadlu. Dobře se nám daří navazovat živý a veselý vztah s publikem. Lidé s námi mluví a lidé se k nám přidávají. Tančili jsme moderní morris na chůdech převlečení jako Supermani a jiné pohádkové bytosti naší doby. Tančili jsme i živé komentáře k politickým a sociálním problémům dneška. Jsme sice především tanečníci, ale chceme být zároveň i občané a dokonce i řečníci. Tančili a řečnili jsme po celé Británii a Evropě. Rádi se na cestách učíme a nové prvky přizpůsobujeme našemu morrisu. Učili jsme se od Basků ve Španělsku. Co se naučíme od Moravanů v Československu?

(Z monografie *THE GREAT WESTERN MORRIS BOOK* vybrala a přeložila Helena Honcoopová)

Gavazzimu napomohla k zevrubnému poznání materiálu několikaletá praxe v muzeu a terénní rutina, k jeho interpretaci pak studium několika oborů a osvojení si takřka všech jazyků v areálu, který se stal předmětem jeho badatelského zájmu. Od roku 1927, kdy byl jmenován mimořádným profesorem a kdy založil národopisné pracoviště na zářebské univerzitě, vyrůstal z něho špičkový specialista v oboru slovanské a evropské etnologie, který neváhal zabrousit i do problematiky archeologické, například do výkladů o megalitických kulturách na Balkáně, nebo o euroasijské, jako v případech vztahů ke kultuře ugrofinských etnik.

Profesor Milovan Gavazzi byl perfekcionista, strážce čistoty a poctivosti ve vědě. Když vyšel ve druhém ročníku *Ethnologia Slavica* povrchní a zavádějící příspěvek o kulturních vztazích v Podunají, hrozil vystoupením z redakční rady. Kladl a sám též splňoval vysoká měřítka na národopisnou komparatistiku i na studium genetických problémů v lidové kultuře. Některé jeho studie působí navenek jakýmsi odosobněným objektivismem, avšak ve skutečnosti jsou výrazně poznamenány jeho vědeckou individualitou a vyhraněným názorem. Plyne to jasně z jeho vyznání o vlastní vědecké dráze, úvahách a pracovních metodách a zkušenostech, které uveřejnil v Krakově v roce 1989. Odchází v něm poslední žák Lubora Niederla a tyto řádky nejsou jen vyznáním obdivu a úcty k němu, ale k celé jedné velké generaci evropských etnologů, která by nebyla tím, čím byla, kdyby k ní nepatřil Milovan Gavazzi jako vědecká osobnost i jako vzácně mravný a ryzí člověk.

Richard Jeřábek

ZPRÁVY A RECENZE

O lidové stravě na Slovensku

Kniha *Rastislavy Stoličné* je nazvána *Jedlá a nápoje našich predkov*. Vyšla v nakladatelství VEDA v Bratislavě v roce 1991 v počtu 15.000 výtisků, má 244 stran textu, včetně rozsáhlého receptáře lidových jídel. Ražení témat není obvyklé. Nejříve se dovíme o pořádkách při stole a o proměnách jídelníčku během týdne a roku a až potom jsme zasvěceni do přípravy jídel a jejich druhů. Závěr knihy patří jídlům obřadním, svátečním a příležitostným, receptáři a rejstříkům. Autorka tedy opustila spolehlivou osnovu, kdy napřed čtenáři představíme suroviny k vaření, potom topné zařízení a způsob přípravy stravy, potom jídla navaříme, a až poté je čas zasednout ke stolu. Přístup autorky je v každém případě dramatictější.

Při pročitání práce si opět můžeme jen povzdychnout nad promarněnou šancí české etnografie; myslíme tu na etnografický atlas. Autorce se *Etnografický atlas Slovenska* - vedle průkopnických prací Michala Markuše - stal spolehlivou oporou. U jednotlivých potravin a jídel se postupně dovidáme o jejich původu, o prvních dokladech a o jejich rozšíření na Slovensku a o jejich místních názvech.

Zřejmě na přání nakladatele se autorka obrátí k širokému okruhu čtenářů. Při současné konjunktuře a aktuálnosti zvolené tematiky je to ostatně přání pochopitelné. Ke cti autorky budí řečeno, že tento úkol zvládla, aniž by utrpěla odborná úroveň knihy. Odborník bude dozajista postrádat poznámkový aparát a také mu bude chybět lokalizace regionálních názvů. Při dobré vůli však mnohé z toho najde v seznamech použité literatury, řazených za každou kapitolou; ukázky z EAS jsou doloženy potřebnými kódy.

O EAS se autorka opírá i při zajímavých historických rekonstrukcích. Např. dokládá, že oběd byl spíše jídlem dopoledním (pozdně ranním) než poledním. Naproti tomu názor, že by nedělní oběd se kdysi nelišil od oběda ostatních dnů v týdnu, není dostatečně doložen a také jiné materiály tomu nenasvědčují. Zde by byl namísto mnohem důkladnější rozbor týdenního jídelníčku.

Přínosná a objektivná je kapitola o stolování. Nechybí v ní ani důvěrné postřehy o chování mladých žen při stole. Ty si např. při jídle zakrývají ústa, jakoby se jíst při stole pro ně nepatřilo.

Velká váha se v knize přikládá chuťovým návykům. K nim patří i jemná kouřová příchut' jídel, připravovaných na otevřeném ohništi nebo v peci. Ve velké oblibě byla jídla kyselá a také mírně hořká nebo trpká; v tomto kontextu potom ani neudivuje vysoká spotřeba octa. Ani mléko se nepoživalo ve sladkém stavu a pilo se, až když zkyslo. Sladkých jídel - vyjma medu - ani nebylo. Proto se na hostinách tolik cenil kompot ze sušeného ovoce.

Kniha nabízí mnoho faktů o přežívání prehistorických technik až do současnosti (např. pražmo), mnoho zvláštností se vysvětluje specifickými konfesijními. Podaný materiál je vhodným podkladem i pro práci komparační. Zaujme nás např. pasáž o pěstech. K postním nápojům mnohde na Slovensku patří pivo, víno a kořalka, zatímco mléko a mléčná jídla jsou zakázána. Na Valašsku, tedy v blízké sousední oblasti, však alkohol patřil v čase půstu k zakázaným požitkům.

Silnou stránkou knihy jsou vtipné ilustrace Vlada Kadelise, zvyšující přitažlivost a atraktivnost knihy. Z odborného hlediska však přínosné nejsou. Pokud bychom soudili jen podle ilustrací, nemuseli bychom se ani všichni shodnout na tom, že jsme na Slovensku.

Naše chudší literatura o lidové stravě je obohacena o nové dílo. Těšíme se z toho, že je to dílo dobré. J. Štika

Výstava "Obrázky na skle"

Lidovým podmalbám na skle bylo v posledních dvou letech věnováno několik výstav. Jde o jakési splacení dluhu těmto výtvarným projevům, které pro svou téměř výhradní religiozní tematiku, nebyly v uplynulé době příliš často prezentované. V této zprávě upozorňuji na výstavu, kterou ze svých sbírek připravilo OVM v Šumperku v listopadu 1991 až březnu 1992.

Při koncepci vlastní expozice, sestavené ze sbírkových fondů bývalých samostatných muzeí v Lošticích, Mohelnici, Zábřehu, Šumperku, Jeseníku a Javorníku (celkem 180 exponátů), zvolila autorka Miloslava Hošková produkční hledisko, tj. vystavené předměty se snažila rozdělit podle příslušnosti k jednotlivým předpokládaným výrobním okruhům. Někde je lze vymezit přímo, protože známe výrobní dílnu, v jiných případech pouze hypoteticky přibližným teritoriálním určením. Toto kritérium je obtížnější než např. členění tematické (objevilo se na výstavě jen náznakově při srovnávání motivu narození Krista v podání jednotlivých dílen či okruhů), ale na druhé straně přínosnější pro další bádání. Tomu mohou posloužit i vystavené kresebné či grafické předlohy, které se používaly jako pomůcka při malování podmaleb. I když se tento mechanický způsob vzniku obrázků na skle běžně uvádí, s doslovnými a přesnými kopiemi těchto lokálních předloh se na výstavě nesetkáváme. Bude třeba ještě podrobněji osvětlit tvůrčí proces při vzniku těchto artefaktů a stanovit podíl rutinní mechanické práce a naopak tvůrčí invence na jednotlivém konkrétním materiálu.

Že šlo původně o práce školených tvůrců být jen řemeslné úrovně, dokládá na výstavě přímo několik exponátů, zejména z prostředí slezského. Snaha o vyváženou kompozici, perspektiva, lomené barvy a polotóny, stínování a jiné technické prostředky stylové malby náleží k jejich znakům.

Nejrozsáhlejší soubor pochází ze severozápadní Moravy z prostoru mezi Zábřehem a Olomoucí. V bádání o lidové malbě na skle je tento soubor spojován s dosud neznámým malířem "lomených obočí". Jeho tvůrčí období spadá do poloviny 19. století a jeho práce jsou zastoupeny ve všech moravských muzejních sbírkách. Autorka výstavy v katalogu upozorňuje, že zmíněným malířem by mohl být Ignác Günther žijící v Lošticích, kde 1887 zemřel ve věku 80 let. Jeho práce se objevily i na Národopisné výstavě československé v Praze. Druhý rozsáhlý soubor na výstavě představují slezské podmalby, zejména západoslezské s charakteristickými výraznými konturami. Zastoupení ostatních moravských a českých výrobních okruhů a dílen svědčí o migraci těchto tradičních výzdobných elementů v lidovém prostředí i na velké vzdálenosti.

S ohledem na popularizační poslání výstavy se návštěvník mohl seznámit i s postupem vzniku obrázků na skle od nanesení kontur postav až po konečné pozadí. Druhým takovým záměrem bylo přiblížit poznatky o rozšiřování a prodeji obrázků buď prostřednictvím podomního obchodu nebo stánkového prodeje na poutích. Výstava lidových podmaleb na skle v Šumperku byla divácky přitažlivá kvalitními exponáty a jednoduchou, přehlednou instalací.

Miroslav Válka

Výstava "... a pokoj lidem." (Starorakouské vánoční jesličky

Vídeň, 1. prosince 1991 - 2. února 1992)

Vánoční jesličky a betlémy ze svých sbírek nezpřístupnilo Rakouské národopisné muzeum ve Vídni poprvé. Přestože tyto akce vycházejí z jednoho sbírkového fondu, jehož kořeny sahají do konce 19. století, jednotlivé výstavy se odlišovaly rozdílným pojetím a záměry tvůrců. Na rozdíl od expozic v roce 1969 a 1981 se autor letošní výstavy - F. Grieshofer - pokusil prostřednictvím aktualizace novozákonní tematiky pou-

kázat na to, že násilí, útek z domova, chudoba a nouze jsou průvodním jevem naší doby stejně jako v čase narození Ježíše Krista.

Vlastní výstava seznamuje s různými formami ztvárnění betlémské scény tak, jak se prostřednictvím tradice zformovala v bývalých rakouských korunních zemích, v Čechách, na Moravě, ve Slezsku, Haliči a Uhrách, v neposlední řadě i ve vlastních rakouských zemích v Tyrolsku a Solné komoře. Z vystavených exponátů a jednotlivých souborů je patrné, že přes svůj religiózní základ a charakter se staly prostředkem k zobrazení soudobého lidového života v celé jeho šíři a rozmanitosti. Projevilo se to samozřejmě v odlišné kompozici jeslíček a jejich celkové pasportizaci, ovlivněné soudobými uměleckými směry (např. barokní skříň jeslíček z Krkonoš z doby kolem 1750 a celkové teatrální pojetí betlémské scény). Tento charakter mají i exponáty z Moravy (Jihlava, Svitavy). V případě Králík jde o sériové výrobky, určené především pro obchod, s charakteristickou gestikulací a profilací postav.

Vlastní rakouské území na výstavě zastupují jesličky z Rinnu u Hallu od J. Gienera st. (1757-1833), pokládané v rakouské národopisné literatuře za jedny z nejkrásnějších. Betlém z Traunkirchenu představuje velkou kompozici s rozsáhlým krajinným pozadím a s typickými horami z kořenových špalíků. Rozsahem mu odpovídá i práce P. Kerna z Ebensee s 527 vyřezávanými a malovanými dřevěnými figurkami, domy a dalšími artefakty - společné dílo několika autorů.

Oproti těmto více méně řemeslným formám náleží jednodušší haličské "šopky" a slovensko-uherské "betlehemy" k projevům tradičního lidového umění.

Přehledná instalace výstavy přiblížila návštěvníkům variabilitu vánočních jeslíček v střeoevropském prostoru, do roku 1918 spojeného v jeden státní útvar. Srovnávací aspekt, jenž zde bylo možno vědomě či nevědomě sledovat a jenž zde

byl vlastně stále přítomen, na konkrétním materiálu odhaloval, jak se různé kulturní tradice a vlivy u jednotlivých národů podílely na ztvárnění daného tématu, vycházejícího z jednoho společného zdroje. Timto zdrojem se nechalo inspirovat jak lidové prostředí, tak také další společenské vrstvy, ale použití rozdílných formálních prostředků vedlo k odlišným výsledkům.

Ke snaze aktualizovat dané téma se řadí i výzva, aby se návštěvníci svým podpisem připojili k mírovému poselství, formulovanému na panelové ploše v závěru výstavy.

Miroslav Válka

Vlastimil Vondruška: Církevní rok a lidové obyčejy nebo kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické. Vyd. nakladatelství DONA, České Budějovice 1991, 96 s., v textu ilustrace Františka Skály + 11 lidových dřevorezů a 42 dřevorezů z 15. století, 16 s. barevné přílohy.

Bohatě ilustrovaná knížka Vlastimila Vondrušky se skládá ze tří částí. První, pomineme-li jednostránkový úvod, tvoří vlastně sedmistránková příloha, přebírající z církevních příruček stručné vysvětlení procesu svatořečení, mešní oběti, liturgických předmětů a oblečení (ve formě slovníčku), liturgických barev, církevní hierarchie a chrámového prostoru (rovněž ve formě slovníčku). Následuje "Kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic", bohužel bez udání pramene, z něhož bylo otištěno; ke Kalendáriu je připojena 2. příloha "Svěťice a svěťci v pramenech" (s. 39 - 42). Těžiště publikace je ve třetí části nazvané "Církevní rok a lidové obyčejy". (s. 43 - 86) s 3. přílohou "Ze staročeské kuchyně", "Ze štedrověčerního stolu", "Tradiční zvykoslovné předměty" (s. 87 - 92). Knihu uzavírá úryvek z "Rakovnické vánoční hry" a stručný přehled nejdůležitější literatury.

Národopisce bude zajímat, kromě pramene, o nichž naposled vydal knihu J. Munzar v roce 1985, především část věnovaná církevnímu roku a obyčejům. Nepřinášá v podstatě žádné nové poznatky, které by nebyly zaznamenány v

díle K. Procházky, Č. Zíbrta a v pracích celé řady dalších badatelů, ale vskutku mistrně z nesmírně velkého a mnohdy nepřehledného množství dat a údajů utříděně shrnuje věci podstatné a významné s akcentem na jejich původ a vývoj. Autor navíc některé obyčejové jevy pěkně oživuje autentickými texty z archivních pramenů. Kniha v tomto směru poskytuje všechny základní informace a dobrou orientaci v neuvěřitelně pestré škále výročních lidových obyčejů, známých z českých zemí. Zsvěcený čtenář může ovšem i v tomto souboru tu a tam něco postrádat, ale to je spíše věc názoru a výběru. Sám se domnívám, že autor se snad mohl ještě podrobněji rozepsat o obyčejích Štědrého večera (např. zamykání stolu, rozprostírání slámy pod stolem), zmínit rozsvěcování svítí za okny domů o Vzkříšení a Božím Těle, uvést a vysvětlit název Červené ponděli, u dlouhého výkladu sv. Františka z Assisi připomenout dosud slavné jihočeské porcinkule, pojednat o mariánských a jiných velkých poutích apod.). Jde však spíše jen o drobné doplňky, nikoliv o věci podstatné.

S rozpak však čteme stati týkající se církve a její liturgie. Na jedné straně vysoko oceňujeme, že autor, který ve své předchozí knize "Život staré Šumavy" (vyšla před převratem v Plzni 1989) ve stati "Obyčeje a pověry" v duchu panující státní ateistické ideologie nevidí na náboženství a církvi nic dobrého (píše tu o strachu šířeného církvi, ospalých, nedbalých a lakomých farářích, aniž by proti nim postavil jediného spravedlivého, Bůh je psán s malým "b" aj. - s. 222 an.), v recenzované knize hned v úvodě považuje evropskou kulturu, evropské myšlení a vlastně celou evropskou civilizaci za těsně spjatou s křesťanstvím; křesťanská kultura byla podle autora zastáncem státnosti, nositelkou národního jazyka a kultury, stála v čele boje (!) proti cizákům. A v tomto duchu je pojata celá kniha, která na rozdíl od interpretace v období komunismu křesťanské kořeny mnohých lidových obyčejů nezastírá, ale objektivně hledá zdroje a původ těchto obyčejů a jejich vztahů k církevnímu roku; přítom citlivě rozlišuje liturgické úkony od pověr. Přesto však musíme konstatovat, že dr. Vondruška ani vynikající erudiční a vědeckými zkušenostmi nezastřel své

bloudění v církevním tématu, který je mu zcela cizí: chybí mu totiž náboženské vzdělání, které jemu a nemalé části i jeho generace "nahradilo" školení v marxismu - leninismu.

Pozornému čtenáři především neunikne, jak autor bezradně balancuje mezi církví vyšlou z Tridentu a církví po II. vatikánském koncilu. Zatímco např. mši převzal podle posledních liturgických úprav, liturgické barvy má postaru: na Květnou neděli ponechal fialovou barvu, ačkoliv ve mši tohoto dne je nařízena barva červená. Velkým pátku, Vzpomínce na všechny věrné zemřelé a zádušním mším stále ještě připisuje barvu černou, nahrazenou barvou naděje, tedy fialovou. Nepořádek a nedůslednost se objevuje ve svátcích. Především Kalendárium světců a světic se neshoduje s církevním rokem třetí části knihy, aniž by to bylo někde vysvětleno. V církevním roku se autor měl držet předkoncilního římského misálu a u nejdůležitějších slavností, svátků a památek přihlídnout k nové úpravě. Někde tak činí, ale zcela nedůsledně (tak např. u 25. března správně uvádí Zvěstování P. Marie, dnes Zvěstování Páně, avšak u tak důležitého dne jako je Nový rok píše jen o svátku Obřezání Páně, nahrazeném dnem slavnosti Matky Boží, Panny Marie). Nepřesnosti nacházíme především také v pojmenování hlavních církevních svátků v roce: tak největší křesťanský svátek roku je Zmrtvýchvstání Páně, zatímco Boží hod velikonoční je označení druhotné; totéž platí pro slavnost Sslání Ducha svatého a Narození Páně; druhého listopadu není památka všech zemřelých, ale všech věrných zemřelých. Autor v církevním roku také uvádí Arnošta z Pardubic, Jana z Jenštejna a jiné, o nichž jsme ale nikdy neslyšeli, že by se jim dostalo cti oltáře, na druhé straně mu z církevního roku vypadla např. slavnost sv. Josefa, připadající na 19. března, tedy zpravidla doprostřed postní doby (liturgická barva je bílá, lidové poutě, oblíbenost jména v určitém období a s tím spojené oslavy i zábavy), sv. Norberta, zakladatele premonstrátského řádu (světcův hrob je ve strahovské bazilice) atd. atd. Podle prastaré křesťanské tradice byla P. Maria vzata do nebe, a proto západní i východní církve slaví 15. srpna Nanebevzetí P. Marie (nikoli nanebe-

vstoupení! - s. 71, a na téže straně dřevorezba nepředstavuje "nanebevstoupení" P. Marie, ale sv. Starostu!). V knize je vysvětlován původ názvu Zeleného čtvrtku, ale čtenář se nedoví nic o původu průhlednějšího názvu Bílé soboty (podle prastarého oblékání novokřtěnců do bílého roucha na znamení čistoty duše, dosažené křtem). Zelený čtvrtek se dosud v lidovém prostředí přirazuje k velikonočním celým, bez ohledu na pokoncilní přeložení farní mše z ranních hodin na večerní. V církevním kalendáři je celá řada dalších drobných nedostatků a opomenutí, jako ve vymezení velikonoční doby, zahrnující dnes stejně jako v raném křesťanství i svatodušní svátky, v celé knize není zmínka o liturgickém mezidobí, sv. Pavel nebyl "učitel národů" (to je Komenský), ale apoštol národů, sv. Cyril a Metoděj jsou spolupatrony Evropy atd. Vzpomíná-li autor u sv. Ludmily na výsledky štetení při otevření tumby s pozůstatky této světky v roce 1981, tím spíše se mohl zmínit o výsledcích posledního antropologického výzkumu ostatků sv. Jana Nepomuckého z 80. let.

Mnohá nedorozumění, ba dokonce i omyly vnaší do knihy téměř soustavně používání minulého času. Nepoučený čtenář nepochybně tak nabývá dojmu, že s výjimkou mše většina liturgických úkonů i modliteb (včetně růžence) patří někde do středověku nebo byla závana jen na barokní formy zbožnosti. Stejně je tomu tak s obyčejí, u nichž autor vesměs nerozlišuje mezi těmi, které zanikly, a těmi živými, byť často realizovanými v nových formách. K vyprofilování celého textu by často stačilo jen málo, totiž vedle perfekta pracovat více i s přítomným časem.

V příloze jsou uvedeny ukázky známých a dosud zpívaných mariánských písní, u nichž někdy chybí alespoň přibližné vrocení (tak např. píseň "Zdravas Maria" vznikla před rokem 1910, neboť v tomto roce umřel autor jejího textu Vl. Šťastný). Zvěstování na tabulce č. IV není lidová malba, u lidové rezy na tabulce č. XIII chybí podpis atd. Nepřesnosti se také objevují v obou jmenovaných slovníčcích. Litujeme, že tento jinak potřebný národopisný a kulturně historický titul prozrazuje tolik mezer v autorových znalostech katechismu.

Josef Vařeka

REGIONALISMUS A TAKY NACIONALISMUS A KOSMOPOLITISMUS

Vladislav Stanovský

Hned zkraje bude dobře připomenout, že slova uvedená v názvu mají u nás prachšpatný zvuk. Užívám je však v původním slova smyslu bez ohledu na pejorativní přízvuk dobový.

Jeden z největších básníků a myslitelů našeho století, Thomas Stearns Eliot, rodák ze St. Louis a naturalizovaný Londýňan, proslovil na sklonku války v Československém ústavu v Londýně přednášku na téma Kulturní mnohotvárnost a evropská jednota. Třebaže své myšlenky doložil příklady z Británie, tedy z Anglie, z Walesu a ze Skotska a taky z Irska, promluvil naléhavě i k naší problematice oněch let. A zdá se, že jeho slova znějí dneska ještě naléhavěji.

V naší době tyto tři pojmy, jakkoliv nesouhlasné, možná protichůdné, nabývají zvláštní aktuálnosti, pronikají do hloubky a rozlévají se do šířky lak daleko, že navzájem splývají, ztrácejí svou vyhraněnou vymezenost a právě tam, kde splývají, vytvářejí nové oblasti, zatím ovšem nevelké, úzké, kde se navyklá neotřesitelnost těchto pojmů povážlivě zpochybňuje.

A rozumím-li dobře Eliotově přednášce, jejíž myšlenky mi neustále tanuly na mysli při psaní této úvahy, i on si uvědomoval cosi podobného.

Pokusím se ukázat tuto problematiku nejdřív na vymezeném regionu. Tento region se dnes označuje jako Moravské Slovácko, dříve se používal název Moravské Slovensko. Zpravidla se tento region vymezuje jazykově. Je to jihovýchodní část Moravy, kde se mluví slovensky, a to západoslovenským nářečím. Na Moravě se tímto nářečím mluví ještě na Vsacku, Rožnovsku a Vizovsku, kde nežijí Slováci, ale Valaši. Je to jiný region. Z hlediska jazykového je tedy Moravské Slovácko nevelké území ohraničené česko-slovenskou hranicí a jazykovou oblastí valašskou a hanáckou.

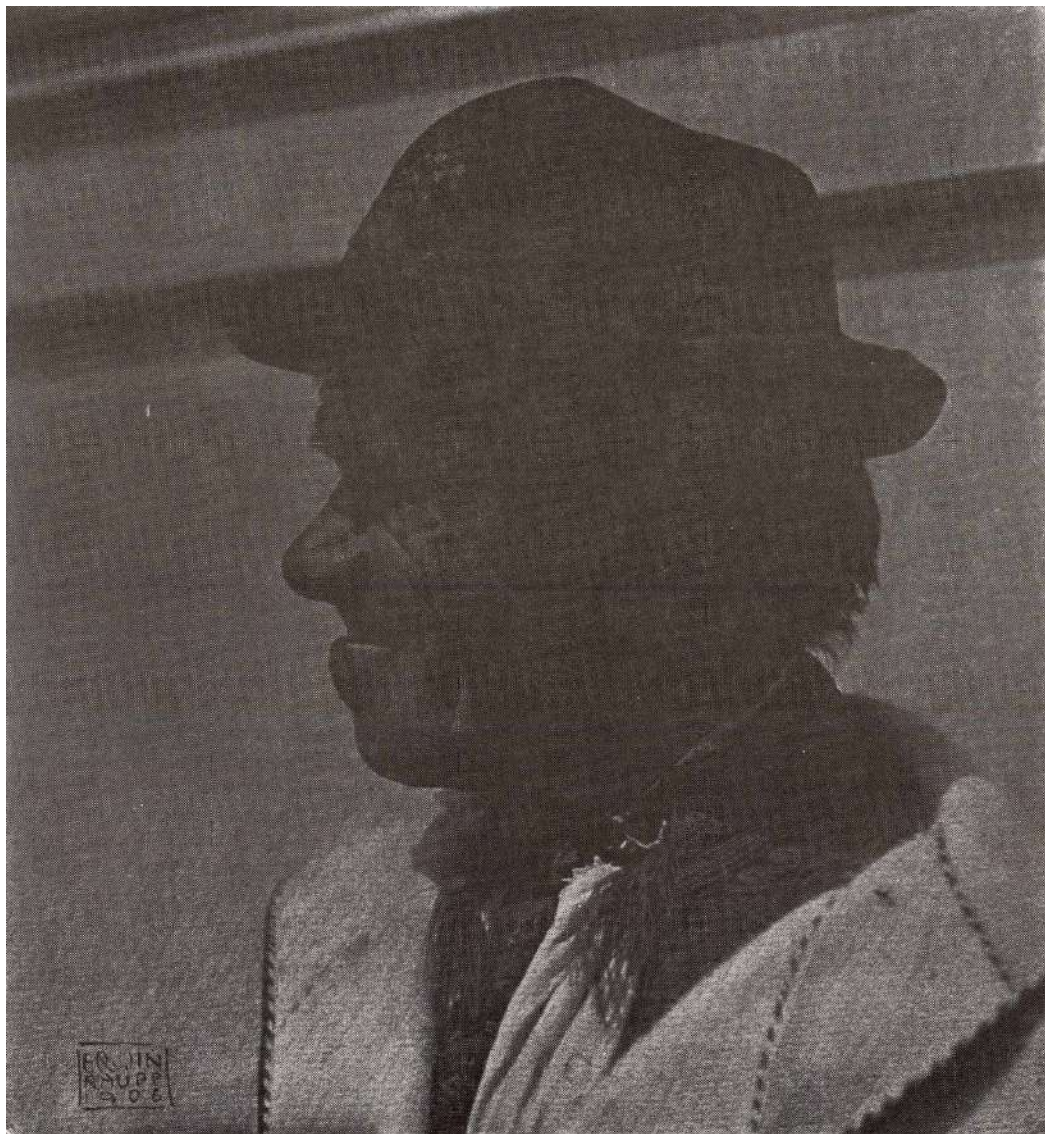
Toto jazykové vymezení potvrzují i fakty jiné. Hranice mezi Hanou a Slováckem - zpravidla se uvádí linie Hranice, Kelč, Kroměříž, Kyjov, Hustopeče - odděluje i dva základní typy naší lidové písně, typ západní, český a západomoravský, a typ východní, východomoravský a slovenský. Robert Smetana a Bedřich Václavěk mluví přímo o zřetelném slohovém odlišení obou typů, západní

typ označují jako instrumentální, východní jako vokální. Odlišností je mnoho. Tak pro instrumentální typ je příznačné, že na jeden nápěv připadá dva až tři texty, kdežto u vokálního typu je počet nápěvů a textů zhruba stejný, instrumentální typ má v oblibě nápěvy durové (přes 90%), ve vokálním typu je durových nápěvů asi polovic, v instrumentálním typu převažuje třídobý takt, ve vokálním typu svou převahu ztrácí, rytmus instrumentální písně vychází z hudby, rytmus vokální písně ze slova atakdále. Důkladnou strukturální studii věnoval oběma typům před lety Antonín Sychra. Také pro jiné národopisné jevy je tato hranice rozhodující, počínajíc lidovým oděvem, pokračujíc zvykoslovím a kraslicemi nekončíc.

A tady se hodí ocitovat profesora Václava Vážného z jeho práce, o které ještě bude řeč: *"Mezi slovanskými filology a národopisci o tom nikdy nebylo sporu, že politická hranice mezi Moravou a Slovenskem není hranicí jazykovou ani národnostní. Srov. o tom Húsek, Hranice mezi zemí Moravskoslezskou a Slovenskem, Praha 1932."*

A podle těchto indicií se pak shledává ve slovácké kultuře *"odraz pradávne kultury skrývající v sobě tajemství národního ducha, odraz zlatého věku, uchovávaného v prostých viskách od kolébky národa až do současnosti"*, jak to trefně a ovšem s odmítnutím vyjádřil Josef Jančář v jednom článku v tomto časopisu. V poslední době k této novoromantické iluzi o archaické a stále živé, jednotlé a odjakživa osobité kultuře, div ne praslovanské, přispěli bezděčně i archeologové svými nálezy právě na území Slovácka. Ačkoliv jejich velkomoravské a předvelkomoravské vykopávky tyto představy by vlastně měly vyvracet. Nebude tedy od věci, když ve stručném exkurzu si této historické problematiky povšimnu. Tento exkurz se musí ovšem opírat zejména právě o data archeologická, která jsou sice svým způsobem objektivní a spolehlivá, ale i kusá a jednostranná. A interpretovatelná tedy různě, dokonce protichůdně. Každá taková interpretace je jenom pracovní hypotéza, ať už je podávána s přepatrnou snahou vyhnout se tvrzením příliš jednoznačným nebo s dobrodružnou suverenitou. To je nutno si uvědomit především.

Už při letném pohledu na mapku nejstarších slovanských lokalit na našem území napadne každého toto: Je-li tato mapka správná - a to při nesoustavném

Portrét muže na brodském jarmarku. Foto E. Raupp 1906

archeologickém výzkumu může být zpochybňováno - pak se zdá, že naše země osídlili Slované nadvakrát. Slované totiž zřejmě k nám pronikali pomalu, mluví se přímo o infiltraci, a tak jejich cesta musí být vroubena archeologicky zjištěnými a do značné míry zjištěnými stopami, hroby, sídlištními nálezy, depoty. A pak se zdá, že Čechy byly osídleny nejspíš ze severu proti proudu Labe a Vltavy. Nejstarší české osídlení zachycené na mapce nesouhlasí se známou listinou císaře Jindřicha III. z roku 1086, ve které se vymezují hranice pražského biskupství a popisují se sídla českých kmenů. Ta nemáme většinou archeologicky doložená.

Osídlení moravskoslovenské bylo složitější a nyní se interpretuje nejspíš takto: Starší vlna příchozího lidu s keramikou pražského typu byla někdy v druhé polovině 7. století převrstvena novou vlnou z Podunají. Tento nový lid známe pod jménem Moravani (Marvani, Marahenses, Maraviani) z písemných pramenů z 9. století. Oni založili takzvanou Starou Moravu, která se rozkládala na obou březích řeky Moravy a táhla se přes Bílé a Malé Karpaty až za řeku Nitru. Josef Poulík, náš nejlepší znalec léto problematiky, napsal v roce 1985 přímo: *"Před časem se o tom, zda se po příchodu tohoto obyvatelstva - rozumí se lid s pražskou keramikou - do jihomoravské nížiny v 6. století, postupně nevydělila vládnoucí vrstva, která svou moc a bohatství soustředila právě na takovém opevněném sídlišti neagrárního charakteru, jakým byly mikulčické Valy. Ve světle nových objevů je však pravděpodobnější, že toto opevněné sídliště s hradem souvisí s nově příchozími kmeny, které původně bydlily na jižním Slovensku při Dunaji a byly již od 6. století v dotyku s avarskou politickou mocí na území dnešního Maďarska."*

Existují ovšem i jiné pracovní hypotézy. Dokonce se tvrdí, že se k nám dostali Slované po trase, která jako by se bedlivě vyhýbala všem stopám po slovanském osídlení. Že kolonizační slovanská vlna s keramikou pražského typu pronikala na přelomu 5. a 6. století ze severu na západní Slovensko a Moravu a odtud přes Českomoravskou vrchovinu do Čech a pak se šířila podle Labe na území Srbů v dnešním Německu.

Ale zůstaňme u Moravanů. Kultura tohoto nového obyvatelstva bývá spojována s honosnými nálezy, které byly objeveny v hrobě velmože v Blatnici u Martina, v hradišti na Valech u Mikulčic, v Zemianském Vrbovku v

pokladu byzantského kovotepce, ve Starých Zámcích, na Zelené Hoře, na Ostrově sv. Jiří u Uherského Hradiště, v Pobědím, ve Spišských Tomašovcích, v Nitře a zejména v takzvaných slovanskoavarských hrobech. To je čtyřia-dvacet pohřebišť z druhé poloviny 7. století, ale i z 8. století a patrně i mladší s pohřby kostrovými a žárovými, které se v mnohem podobají takzvaným avarským hrobům v Maďarsku, ale v mnohém se taky odlišují. Elementy slovanské, avarské, ale i germánské jsou v nich pomíchané. Často jsou to hroby velmi bohaté, běžně se vyskytují bronzová kování, zbytky výstroje, v hrobech u Bratislavy ostruhy, které Avari nenosili, v ženských hrobech šperky a někde stříbrné nádoby a jemná keramika točená na kruhu.

Tyto hroby můžeme považovat za doklad o pokročilé integraci různorodého obyvatelstva panonské nížiny, svědectví o zanikání Avarů - a to byl kmenový svaz velmi pestrý, ve kterém od samého počátku nejspíš nechyběli ani Slované - v slovanském prostředí. Avari jako všichni dobyvatelé se rychle rozpíjvali v cizím milie. Panonští Slované je asimilovali, doslova pohltili, stejně jako jejich soukmenovci turecké Bulhary a varjažské Rusy. Odhaduje se, že Avarů bylo čtvrt miliónu, když se v druhé polovině 6. století usadili v Panonii. Po stu letech jich zbyla asi třetina a po dalších desetiletích Karel Veliký rozmetl už jen avarské zbytky, které navíc nebyly jenom avarské.

A tak Moravané, kteří převrstvili původní slovanské obyvatelstvo, nebyli žádní čistokrevní Slované. A znova se smísili s původním obyvatelstvem a zcela je ovládli. Soudí se tak podle toho, že mu vtiskli svou kulturu, vlastně dost kosmopolitní. Pro ilustraci: V Mikulčicích bylo inventováno asi 120.000 keramických střepů a z nich jen třicet patří archaickému pražskému typu.

V této souvislosti je třeba se aspoň zmínit o Samovi a o jeho říši - termín říše je tu ovšem čirý anachronismus.

Se Samem se setkáváme v různých spisech, například v historii franckých králů z kláštera St. Denis, ve spisu mnicha Almoína z Fleury-st. Benoît-sur-Loiere, v avertariu kláštera v Garstu, válku Franků se Samovými Slovany zaznamenávají Gesta Dagoberti, ale jako vítěze uvádějí Dagoberta, důležitý je i spisek De conversione Bagoariorum et Carantanorum libellus, tedy knížka o obrácení Bavorů a Korutanců na křesťanskou víru, ale až

z 9. století. Nejstarší a nejobširnější je takzvaná kronika scholastika Fredegara. Tak byl v 16. století nazván kompilační výpis z několika pramenů se samostatným pokračováním o událostech z let 584 až 624, pořízený v šedesátých letech 7. století nejspíš v burgundském klášteře St. Jean-de Losne. Je psán takzvanou barbarskou latinou, což byl jazyk vzdělců v merovejské Galii. Fredegar nám zachoval zprávu o Avarech, zvaných Chunni, kteří si krutě podmanili Slovyany, zvané Vinedi. Tito Slované se v roce 623 nebo 624 vzbouřili, zvedli proti Avarům boj a zvítězili. V boji jim pomohl vydatně se svou ozbrojenou družinou franký kupec Samo a Slované si ho zvolili za krále. Za jeho panování se s Avary utkali ještě několikrát, vždycky vítězně. Dál se vypravuje o bojích Slovanů s Franky, ale to už je mimo náš bezprostřední zájem.

Fredegarova kronika je u nás považována za pramen spolehlivý a kupodivu se z něho vyvozuje, že Samova říše se rozkládala taky na našem území, dokonce především na našem území, ba že i Samovi potomci, Mojmirovci, založili Velkou Moravu. To ovšem nemá prázdnou oporu ve Fredegarovi ani v jiném pramenu. Nikde nejsou nám srozumitelně přesnější geografické údaje. Jen v už zmíněné knížce o pokřesťanštění Bavorů a Korutanců se píše, že Samo panoval nad korutanskými Slovyany - tedy Slovinci. Ani archeologické nálezy nesvědčí spolehlivě o styku Avarů s našimi Slovyany. Slovanskoavarské hroby taky nakonec ne, nehledě na to, že jsou většinou o hodně pozdější. Moravané, tím méně pak české kmeny, zřejmě se Samovými Vinedy neměli nic společného.

Ale vraťme se ještě k Moravanům. Jestliže Moravané přitáhli na sever z Podunají, pak je pravděpodobné, že to byli Slovinci smíšení s Avary a ještě s jinými etniky, kteří až do vpádu Maďarů ovládali Pannonii. Snad bude dobře připomenout si tu Samuela Czambela a jiné, kteří hledali spojitosti mezi jazykem Slováků a jižních Slovanů. Jejich názory byly sice u nás šmahem popírány, ale ne vždy z důvodů ryze lingvistických. Svůj význam tu měly i důvody politické. Slovinská krev v žilách Moravanů asi kolovala, právě tak jako divoká krev avarská. Hodí se tu možná připomenout profesora Jana Peiskera, který šokoval své posluchače na pražské univerzitě tvrzením, že Svatopluk velkomoravský byl nomád a živil se kumysem. Jistě to byl barbar, divous a ukrutník, s nímž uslechtilý intelektuál

arcibiskup Metoděj prožil kus těžkého života, třebaš měl dost pragmatických zkušeností ze své praxe thessalonického archonta.

Agresivní Moravané zřejmě ovládli původní rolnické obyvatelstvo násilnický a taky svou říši budovali ze Staré Moravy v dravé expanzi. I mezi sebou si moravští panovníci vedli s ukrutnou bezohledností, jak o tom například svědčí boj Mojmirá s Pribinou a Svatopluka s Rostislavem. Ovšem byl to čas divokých mravů. A tak Velká Morava proslula sice jako kolébka našeho křesťanství, ale vpravdě byla říší dravou, rozpínavou, výbojnou, násilnickou, brutální, neurvalou. Jinak ovšem o Velké Moravě víme stále dost málo. Sám název Velká Morava je pochybný. Užil ho byzantský císař Konstantin Porfyrogenetos ve svém řeckém spisu známém pod latinským názvem *De administrando imperio* z 10. století. Jenže je otázka, co adjektivum *megale* ve spojení *megale Moravia* vlastně znamená. Mohla by to být nejen Velká Morava, ale i Morava vzdálená na rozdíl od blízké Moravy v Srbsku. (Stejně jako Malá Asie neznámá Asii malou, ale blízkou.) Nevíme ani přesně kdy a jak Velká Morava vznikla a kdy a jak byla vyvrácena, jakou úlohu při tom hráli maďarští nájezdníci - původně nejspíš moravští *foederati* - a jakou vnitřní rozpory. A hlavně víme málo o tom, jak vypadala opravdu kultura moravského lidu, kterou by tak rádi někteří viděli přímo v základech kultury slovácké. Archeologické nálezy vypovídají jenom o kultuře hmotné, a to ještě ponejvíce o kultuře vládnoucí vrstvy. Velkomoravské tradice na Moravském Slovácku tedy sotva objevíme, nanejvýš velehradskou tradici cyrilometodějskou ze šedesátých let minulého století. Právě tak sotva objevíme hrob arcibiskupa Metoděje na Velehradě, jen hrob arcibiskupa Stojana.

Tento historický exkurz ovšem pramálo souhlasí s novoromantickými iluzemi o archaických, stále živých, div ne praslovanských tradicích Moravského Slovácka a opravdu si myslím, že je nanejvýš na čase s těmito iluzemi se rozloučit. Jenže z toho nevyplývá, že by měl nebo mohl regionalismus vůbec rezignovat na historické tradice. Ve své podstatě je zřetelně staromilský. Ale je třeba pečlivě zkoumat, které z těchto tradic jsou opravdu živé. Živé, ne nosné, pokrokové a tak podobné, jak se to říkalo donedávna, a to ovšem vedlo k povážlivému voluntarismu

a zkrselování. Jenže i živé a velmi starobyle vypadající tradice nemusí být příliš archaické. A nelze z nich vyvozovat nepatřičné závěry.

Velmi živé a velmi archaické jsou ovšem tradice jazykové. Jak už bylo řečeno, Moravské Slovácko se dokonce především vymezuje jazykově. Mluví se tam západoslovenským nářečím, které se dělí na několik podřečí, jak je charakterizoval František Bartoš ve své Dialektologii moravské a které respektoval František Trávníček ve své publikaci Moravská nářečí, právě tak jako Bohuslav Havránek a zejména Václav Vážný ve statích v Československé vlastivědě. Ovšem existují i názory odchylné. Například se podobnosti mezi slováckým nářečím a slovenštinou vysvětlují tím, že slovácké nářečí je z hlediska češtiny archaické a proto se podobá slovenštině. Také se zdůrazňuje, že se vůbec přeceňuje nářeční svéráz, a to i tam, kde fakta svědčí spíš o souvislostech celonárodních. Je nesporné, že se v dialektech odráží historický vývoj, ale dnes je rozhodující spisovný jazyk, ke kterému se komunikující hlásí. A spisovným jazykem je na Slovácku čeština. Moravští Slováci se považují za Čechy, i když protektorátní hnutí Národopisná Morava svědčí o tom, že ne vždy a ne za všech okolností. Slovácké nářečí je ovšem fenomén velmi důležitý. Každý regionalismus se především opírá o jazyk a o vše, co s jazykem souvisí, zejména o literaturu a o folklór.

Přesvědčivě to dokazuje hnutí fělibrů, které vzniklo v polovině minulého století v Provincii, přesněji v Occitánii, z iniciativy Júscho Roumanilla, Frederiho Mistrala, Theoudora Aubanela a dalších. Bylo to hnutí významné, třebaže je francouzská literární historie občas přehlíží. Často se soudí, že cílem fělibrů byla osvětová práce hlavně na occitánském venkově a že daleko víc než navazování na proslulé tradice trobadorské byla spíš propagace knížek lidového čtení, kalendářů, zbožných folklórních či ohlasových sbírek, jako jsou třeba vánoční nouve, koledy Nicolaua Sabolyho ze 17. století nebo fělibra Roumanilla. Fělibrige měla však aspirace vyšší, nejen literární, ale i politické. Nešlo o nic menšího než o restituci románského společenství dědiců kultury latinského Středomoří, jaké existovalo v prvních staletích našeho tisíciletí. Mistral živě sympatizoval s autonomistickými snahami katalánskými - katalánština je těsně příbuzná s occitánskými dialekty - když se však na

sklonku minulého století z Fělibrige vydělilo radikální seskupení Charlesa Maurrasa L'Aktion Francaise, šovinistické, royalistické a separatistické, už se k němu nepřidal. Maurras ostatně skončil v doživotním vězení jako petainovský kolaborant. Fělibrige je považováno za hnutí tradiční, silně konzervativní a dosti nicotné. Politicky i literárně. Jenže Mistral dostal Nobelovu cenu. A vypjatý zájem fělibrů o folklór a vůbec tradiční umění nelze ani zdaleka považovat za důkaz, že vedle soudobých parnasistů ustrnuli kdesi na zaostalém okraji. Ve Francii rozhodně ne. Ostatně lze k tomu včasné ocitovat pár vět parnasisty Gabriela Vicaireho: *"Jedno mě mohutně přitahuje: Lidová poezie ... Ta velká poezie venkova, venkovanu, trošku melancholická a něžná, někdy dokonce drsná, ale vždy naivní a prostá. Myslím si, že jsem skutečně našel v návratu k národní tradici, zejména ve studiu francouzské lidové poezie, téměř nevyčerpatelný zdroj obnovy básnictví."* Ostatně snahy fělibrů byly právě parnasisty sledovány se zájmem a sympatiemi.

Můžeme se ovšem ptát, k čemu že byla fělibrům jejich occitánština, když beztak všichni Occitánci dovedou francouzsky a většinou francouzsky mluví a píší. A ještě spíš se můžeme ptát, k čemu že je moravským Slováckům jejich nářečí. Ani oni je nepotřebují. Jenom slovácké písně, jistě překrásné, jsou spjaté s nářečím. Ale například Jan Skácel, rodák ze Vnorov u Strážnice, psal česky a pokud vím, běžně nemluvil nářečím. Ale tady se hodí připomenout si zase T. S. Eliota, když psal o významu velštiny: *Pokroku nedosáhneme usilováním o jednotnou univerzální kulturu, ale vzájemným ovlivňováním různých kultur. Bylo by však chybou domnívat se, že příklady kulturních vztahů ve dvou zemích mohou být stejné ... Každá země má svou vlastní problematiku. Je příbuzenství určitého druhu, je-li třeba, aby občané jedné malé země vedle vlastního jazyka znali ještě jeden cizí. Velšsky mluvící Velšan musí umět anglicky, avšak Angličan se zřídka musí učit velšsky. To znamená, že velšská kultura je důvěrně příbuzná kultuře anglické, tak jako žádné jiné. Přestane-li se velština pěstovat jako literární jazyk, budou Velšané méně Velšany a jejich anglicky píšící básníci přestanou přispívat anglické poezii... Nepřeji si, aby zmizela velština, neboť jsem přesvědčen, že pro Anglii, i pro ostatní Evropu má cenu, aby velština zůstala i nadále velštinou."*

Je ovšem pravda, že situace Velšska a jeho jazyka není shodná se situací Slováků. Ale to podstatně shodné je. Že totiž osobitá kultura etnika sebemenšího není tak nicotná, aby nestálo za to všemi silami usilovat za její zachování. Ať jde o kulturu velšskou nebo slováckou.

Hodnota kultury každého národa je totiž zejména v její členitosti a rozmanitosti. A zánik kultury začíná její nivelizací. Glajchšaltování kultury, které zavedli v nacistickém Německu, ale i v komunistických despotiích, je největší hrozbou kultury. Mohli bychom jít dokonce ještě dál a připomenout myšlenku Norberta Wienera o vzrůstu entropie ve vesmíru, který se projevuje v přesunu ze stavu organizovanosti a diferencovanosti do stavu neuspořádanosti a jednotvárnosti. A entropie směřuje k zániku.

Nacionalismus jako úsilí o uskutečnění národní identity, přesněji identity národní kultury, musí tedy mít na zřeteli integraci nejrozmanitějších fenoménů, mezi kterými má ovšem své místo i kultura různých regionů. *"Mnohotvárnost kultury v národě"*, říká opět T. S. Eliot, *"není pouze ochranou proti vlastní rostoucí agresivnosti, je také podmínkou, aby kultura této země zůstala živoucí, aby zůstala tvořivou. Jako jednotlivci můžeme přemýšlet o vývoji své osobnosti podle lidí, jež jsme poznali ve svém životě. Když jsme potkali pouze lidi zcela kongeniální a setkali se s myšlenkami, s nimiž můžeme souhlasit, jak mnoho jsme propásli! Vděčíme patrně antipatiím osobnosti stejně jako sympatiím: šťastný člověk, který potkal v pravý čas pravého přítele, šťastný člověk, který potkal v pravý čas pravého nepřítele. Nedoporučuji vyhlazení nepřítele: kultuře z toho nevzejde nic plodného - tendence vyhubit nepřítele a likvidovat strany či třídy je jedna z nejvíce znepokojujících věcí moderních a pro kulturu jedna z nejzlobnějších. A jako národ potřebuje mnohotvárnosti ve vlastním těle, právě tak potřebuje neomezeného spojení s ostatními národy. Kulturní vlivy nejsou věci, jež má být kontrolována vládami. Jsou přenášeny jednotlivými mysliteli, umělci a vědci, kteří musí být volní, aby mohli jít, kam chtějí, a poznávat a studovat díla cizích myslitelů, umělců a vědců, jak se jim zlíbí. Jak jinak než takovým vydáním se vzájemnému ovlivnění nejlepších může vzkvétat společně evropská kultura?"*

Je už asi jasné kam mířím.

Podstatu kultury je nejspíš třeba vidět nejen v jejích vrcholech, ale také - a snad především - v její mnohosti,

mnohotvárnosti, rozmanitosti. Je ovšem třeba si položit otázku, co je to vlastně kultura. Nejspíš odpověď na tuto otázku by měla stát na samém začátku této úvahy. A bude jenom logické, když si pro odpověď půjdu zase k Eliotovi. *"Mluvíme-li o kultuře, je stále nebezpečí, že myslíme něco jiného než ostatní,"* říká a dodává, že nejlepší definice se mu zdá tato: *"Kultura lidu je jeho životní cesta - jeho sociální zřízení a všechno, co s tím souvisí ... Politika a ekonomika je hlavně věcí sociálního řízení a kultura věcí růstu."*

Význam regionální kultury pro kulturu národní je obdobný jako význam kultury národní pro kulturu evropskou. Ale význam kultury evropské pro kulturu světovou je v mnohém odlišný. Sotva totiž umíme objasnit, co všechno je na světě společného a co ne, a v čem evropská kultura je určující pro kulturu celého světa a v čem ne. V poslední době zejména orientalisté zpochybňují náš eurocentrismus. Ukazuje se totiž, že kulturní tradice neevropské, indické, čínské, arabské, jsou nesmírně významné nejen samy o sobě a pro sebe, ale dokonce i pro Evropu. Pořád jde ovšem o význam kulturní rozmanitosti.

Kosmopolitismus, světoobčanství se někdy jeví jako postoj příliš vykonstruovaný, málo skutečný. Přesto však je třeba se nad tímto problémem zamýšlet, chceme-li doopravdy být právi požadavku porozumění mezi národy celého světa, chceme-li doopravdy prosazovat myšlenku, že svět je jeden a že je nedělitelný.

A nakonec pár slov pro domo: Tato úvaha je ovšem marginální. Jsou to poznámky, ne dost soustavné, k určitému problému. Ale ten problém je natolik veliký, důležitý, naléhavý a přesto opomíjený, že snad i jen takové poznámky na okraj mají svůj smysl, když se nedaří postihnout ten problém vcelku, v celé jeho šíři a velikosti. A proto jsem ty poznámky napsal. S vírou, že nezůstanou osamocené.

Nejdůležitější literatura

T. S. Eliot, Kulturní mnohotvárnost a evropská jednota. Kvart, 4, Praha 1945 - 1946. J. Jančár, Od Moravského Slovenska k dnešnímu Slovákku. Národopisná revue, 1, Strážnice 1991. Z. Klanica, Počátky slovanského osídlení našich zemí. Praha 1986. J. Poulik, Velká Morava - Cyrilometodějská misie. Slovo k historii, 2, Praha 1985. R. Šmetana - B. Václavek, Lidová píseň. O české písni lidové a zlidovělé, Praha 1950. V. Vážný, Nářečí slovenská, Čs. vlastivěda, Praha 1934.

**SEZNAM KNIH A ČASOPISŮ Z MEZINÁRODNÍ
VÝMĚNY PUBLIKACÍ ÚSTAVU LIDOVÉ KULTURY
VE STRÁŽNICI ZA ROK 1990 A 1991**

BELGIE

Liège

Enquêtes du Musée de la Vie Wallonne, Tome 16 - 65° - 66°,
N°s 189-192, 1988, Liège 1990

BULHARSKO

Sofija

Bálgarska etnografija 1, 1990, 1 - 6, Sofija 1990; 2, 1991, 1-4,
Sofija 1991

Bálgarski folklór 16, 1990, 1 - 4, Sofija 1990; 17, 1991, 1 - 3,
Sofija 1991

Daskalova-Željaskova, Nevena: Karioti (Etničeska prínadlež-
nost i kultumobitovi čerti v kraja na XIX i načaloto
na XX vek), Sofija 1989

Etnografski problemi na narodnata duchovna kultura,
Balgarska Akademija na naukite, Sofija 1989

Izvestija na nacionalnija istoričeski muzej, Tom 1, 1976, Sofija
1976; Tom 2, 1978, Sofija 1978; Tom 3, 1981, Sofija
1981; Tom 4, 1983, Sofija 1983; Tom 5, 1985, Sofija
1985; Tom 6, 1986, Sofija 1986; Tom 7, 1988, Sofija
1988; Tom 8, 1989, Sofija 1989

Janeva, Stanka: Balgarski obredni chljabove, Sofija 1989

Mikov, Ljubomir: Balgarski velikdenski obreden folklór, Sofija
1990

Pirin Pee'85, Izsledvanija i materialy, Sofija 1990

Regionalni proučvanija na balgarskija folklór, Tom 1: Ot
Timok

do Iskar; Tom 2: Folklornata tradicija na slivenskija
kraj, Sofija 1989

DÁNSKO

København

Folk og Kultur, Arbog for dansk etnologi og
folkemindevenskab, 1988, København 1988; 1989,
København 1989; 1990, København 1990; 1991,
København 1991

Meddelelser til medlemmerne af foreningen danmarks
folkeminder, 1988, Nr. 1-4, København 1988; 1989, Nr.
1 - 4, København 1989; 1990, Nr. 1, 3, 4, København
1990; Nr. 2, København 1991

FINSKO

Helsinki

Sihvola, Juha: Decay, Progress, The Good Life? Hesiod and
Protagoras on the Development of Culture,
Commentationes Humanarum Litterarum 89, Helsinki
1989

Solin, Heikki: Namenpaare, Eine Studie zur römischen
Namengebung, Commentationes Humanarum
Litterarum 90, Helsinki 1990

Solin, Heikki - Kajava, Mika: Roman Eastern Policy and Other
Studies in Roman History, Commentationes
Humanarum Litterarum 91, Helsinki 1990

Lehman, Tuula: Transitions savantes et dissimulées, Une étude
structurelle des contes et nouvelles de Guy de
Maupassant, Commentationes Humanarum Litterarum
92, Helsinki 1990

Bruun, Christer: The Water Supply of Ancient Rome, A Study
of Roman Imperial Administration, Commentationes
Humanarum Litterarum 93, Helsinki 1991

Koskenniemi, Erkki: Der philostratische Apollonios,
Commentationes Humanarum Litterarum 94, Helsinki
1991

Jason, Heda: Whom Does God Favor: The Wicked or the
Righteous?, FF Communications No. 240, Helsinki 1988

Jason, Heda: Types of Indic Oral Tales, Supplement, FF
Communications No. 242, Helsinki 1988

Pócs, Éva: Fairies and Witches at the Boundary of South-
Eastern and Central Europe, FF Communications No.
243, Helsinki 1989

Siikala, Anna-Leena: Interpreting Oral Narrative, FF
Communications No. 245, Helsinki 1990

Alver, Bente Gullveig: Creating the Source, Through Folkloristic
Fieldwork, FF Communications No. 246, Helsinki 1990

Jones, Steven Swann: The New Comparative Method:
Structural

and Symbolic Analysis of the Allomotifs of "Snow
White", FF Communications No. 247, Helsinki 1990

Sorlin, Évelyne: Cris de vie, Cris de mort, Les fêtes du destin
dans les pays celtiques, FF Communications No. 248,
Helsinki 1991

Varpio, Yrjö: The History of Finnish Literary Criticism 1828 -
1918, Tampere 1990

Turku (Åbo)

Budkavlen, Argang 68, 1989, Turku 1990

Hakala, Pirkko: Turun Siirtolapuutarhayhteisöt 1934 - 1980,
Turku 1989

Räsänen, Matti: Etnologisen perhetutkimuksen näkökulmia
suomessa, Scripta Ethnologica 40, Turku 1991

FRANCIE

Carcassonne

Marrot, Jacques: Fêtes et Carnaval dans la ville, Carcassonne
1790 - 1961, Folklore, Tome 40, Carcassonne 1987

HOLANDSKO

Leiden

Avé, Jan B. - King, Victor T.: BORNEO: The People of the Weeping forest: Tradition and Change in Borneo, Leiden 1986

Mededelingen van het Rijksmuseum voor volkenkunde No. 25, *Pieter ter Keurs* and *Dirk Smidt*: The Language of Things, Studie in Ethnocommunication, Leiden 1990; No. 26, The Mesoamerican Ballgame, Leiden 1991

The Seasons of Humankind, Rijksmuseum voor volkenkunde, Leiden 1987

CHORVÁTSKO

Daruvar

Jednota, organ Svazu Čechů a Slováků v SR Chorvatsku, SFR Jugoslávie, roč. 45, 1990, č. 1 - 52, Daruvar 1990; roč. 46, 1991, č. 1 - 50, Daruvar 1991

Zagreb

Etnološka istraživanja, 5, Zagreb 1989

Narodna umjetnost 27, 1990, Zagreb 1990; 28, 1991, Zagreb 1991

JUGOSLÁVIE

Beograd

Glasnik Etnografskog muzeja u Beogradu 52 - 53, 1988 - 1989, Beograd 1989

Zbomik Filozofskog fakulteta, Serija A, kniga 16, Beograd 1989

Zbornik Filozofskog fakulteta, 150 godina Filozofskog fakulteta, Beograd 1990

Novi Sad

Rad vojvodjanskih muzeja 31, Novi Sad 1988 - 1989; 32, Novi Sad 1989 - 1990, Novi Sad 1990

Sarajevo

Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu, Etnologija, Nova serija, 41/42, 1986/87, Sarajevo 1987; 43/44, 1988/89, Sarajevo 1989; 45, 1990, Sarajevo 1990

Škofja Loka

Loški razgledi 36, 1989, Škofja Loka 1989; 37, 1990, Škofja Loka 1990

MAĐARSKO

Budapest

Néprajzi Értésítő, A Néprajzi Múzeum Évkönyve, 67 - 70, 1985-1988, Budapest 1990; 71 - 73, 1989 - 1991, Budapest 1991

Annual report 1990, Ethnographical Museum Budapest, Budapest 1990

Néprajzi Közlemények 31, 1989, Budapest 1989; 32, 1990, Budapest 1990

Debrecen

A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve, roč. 1987, Debrecen 1988; roč. 1988, Debrecen 1990

Ákos, Koczogh: Debrecen Vonzásában, A Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok közleményei 49. szám, Debrecen 1989

Eger

A végvárak és végváriak sorsa 1699 - 1723, Studia agriensia 11, Eger 1991

Szeged

A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1988 -1, Szeged 1989

Szentendre

Studia Comitatus 19, Irodalom - Történeti tanulmányok, Szentendre 1989; 20, Művészettörténeti tanulmányok Pest megyéből, Szentendre 1990

NĚMECKO

Berlin

Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte, Band 32, Jahrgang 1989, Berlin 1989

Bonn

Jahrbuch für Volksliedforschung 34, 1989, Berlin 1989; 35, 1990, Berlin 1990

Bremen

Mitteilungen, Verein für Niedersächsisches Volkstum e. V. Bremen, 65. Jahrgang, Frühjahr 1990, Heft 125, Herbst 1990, Heft 126, Bremen 1990; 66. Jahrgang, Frühjahr 1991, Heft 127, Bremen 1991

Bautzen (Budyšin)

Lětopis, Jahresschrift des Institut für sorbische Volksforschung, Reihe C - Volkskunde, Nr. 32, Bautzen 1989; Nr. 33, Bautzen 1990; 34, Bautzen 1991

Lětopis, Instituta za serbski ludospyt, Rjad D - kultura a wumělstwo, č. 4, Budyšin 1989; č. 5, Budyšin 1990; č. 6, Budyšin 1991

Münster

Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde 34/35, 1989/90, Bonn und Münster 1989/90

POLSKO

Białystok

Drogi do niepodległości, Materiały z sympozjum naukowego, Białystok 1988

Zeszyt naukowy, Muzeum wojska, Białystok 1989

Kraków

Opuscula musealia, Zeszyt 4, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa - Kraków 1990

Prace Etnograficzne, Zeszyt 27, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 974, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa - Kraków 1990

Prace z Historii Sztuki, Zeszyt 19, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 930, Warszawa - Kraków 1990

Rocznik Muzeum Etnograficznego w Krakowie, Tom 10, Kraków 1991

Łódź

Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, Seria Etnograficzna, Nr. 27, 1987, Warszawa - Łódź 1989; Nr. 28, 1988, Warszawa - Łódź 1990

Poznań

Atlas języka i kultury ludowej Wielkopolski, Tom 1 - Gospodarstwo domowe-pożywienie, Poznań 1979; Tom 2 - Człowiek-przyroda, Poznań 1979; Tom 3 - Rolnictwo, Poznań 1982; Tom 4 - Rolnictwo-Hodowla, Poznań 1986; Tom 5 - Transport, Poznań 1989; Tom 6 - Włókiennictwo-odzież-obuwie, Poznań 1991

Hall, Edward T.: Poza kultura, Warszawa 1984

Problemy kultury ludowej i narodowej, Materiały z II Międzynarodowej Konferencji Etnografów Słowiańskich, Warszawa - Poznań 1976

Rzeszów

Chomyn, Igor. Malarstwo Jacka Malczewskiego ze zbiorów Lwowskiej galerii obrazów, katalog wystawy, Przemysł - Rzeszów 1989

Jodłowski, Antoni: Kopalnia wielicka w dawnych wiekach, Komentarz wystawy, Rzeszów 1989

Sanok

Acta scansenologica, Tom 5, Sanok 1989; Tom 6, Sanok 1990

Warszawa

Etnografia Polska, 33, Zeszyt 1-2, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1989; 34, Zeszyt 1-2, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1990

Wrocław

LUD, Organ Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Tom 73, 1989 - 1990, Wrocław 1990

Vorbrich, Ryszard: Daba - Górale północnego Kamerunu, Prace etnologiczne tom 13, Wrocław 1989

Wies dolnośląska, Studia etnograficzne, Prace i Materiały Etnograficzne, tom 29, Wrocław 1989

RAKOUSKO

Graz

Blätter für Heimatkunde, Herausgegeben vom Historischen Verein für Steiermark, 63, 1989, 1 - 4, Graz 1989; 64, 1990, 1 - 4, Graz 1990; 65, 1991, 1 - 4, Graz 1991

Trautenfels

Kleine Schriften der Abteilung Schloss Trautenfels am Steiermärkischen Landesmuseum Joanneum, Heft 16: Der Letzte muss gefangen sein, Trautenfels 1990; Heft 17: M. Hofer - Alter Ziegeleien im Bezirk Liezen, Trautenfels 1990; Heft 18: M. Honegger - Ziegel-Baustein seit Jahrtausenden, Trautenfels 1990; Heft 19: I. Gollner - Alpenländische Kunstkeramik Liezen, Trautenfels 1990; Heft 20: B. Pfister-Lex - Hinterglasgraphik, Trautenfels 1991; Heft 21: A. Brandlmayr: Photographien, Trautenfels 1991

RUMUNSKO

Sibiu

Anuar 1, Sibiu 1987 (Muzeul Brukenthal)

SLOVINSKO

Ljubljana

Glasnik Slovenskega etnološkega društva, 30, 1990, 1 - 4, Ljubljana; 31, 1991, 1 - 4, Ljubljana 1991

Makarovič, Gorazd: Votivi, Ljubljana 1991

Slovenski etnograf. Letnik 33 - 34, 1988 - 1990, Ljubljana 1991

SPOLEČENSTVÍ NEZÁVISLÝCH STÁTŮ

Kyjiv

Narodna tvorčist' ta etnohrafija 1990, 1 - 6, Kyjiv 1990; 1991, 1 - 6, Kyjiv 1991

Moskva

Sovetskaja etnografija, 1990, 1 - 6, Moskva 1990; 1991, 1-6, Moskva 1991

Tallinn

Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed, Uurimusi ja materjale 12, Tallinn 1989

ŠVÝCARSKO

Basel

K. Eder Matt, T. Gantner, D. Wunderlin: Typisch? Objekte als regionale und nationale Zeichen, Basel 1990

Geneve

Bulletin annuel, No. 31/32, 1988/1989, Geneve 1990

USA

Los Angeles

Ethnomusicology and Systematic Musicology at UCLA, Vol. 7., 1991, Los Angeles 1991

New York - Rochester

Slovakia, A slovak heritage newsletter, Vol. 4, 1990, New York - Rochester 1990; Vol. 5, 1991, New York - Rochester 1991

Pittsburgh

Ethnology, An International Journal of Cultural and Social Anthropology, 29, 1990, Pittsburgh 1990; 30, 1991, Pittsburgh 1991

Washington

Smithsonian Contributions to Anthropology, Number 33: The Canela (Eastem Timbira), I, An Ethnographie Introduction, William H. Crocker, Washington 1990; Number 34: The Folk Biology of the Tobelo People, A Study in Folk Classification, Paul Michael Tylor, Washington 1990

VELKÁ BRITÁNIE

Hollywood

Ulster Folklife, Vol. 35, Hollywood 1989; Vol. 36, Hollywood 1990; Vol. 37, Hollywood 1991

Oxford

Oxford, Science and Medicine, Humanities and Social Sciences; 1991 October - December; 1992 January - March, General spring 1992, Oxford 1991

Sestavila Věra Zezulová

ERRATA 4

Difficile est errata non scribere

Kdo si pozorně přečetl Errata 3 v Národopisné revui 4/91 obsahující kritiku různých prohrěšků a chyb hyzdících předchozí čísla a pak nové číslo prolistoval, zjistil, že se v tomto ohledu moc nezměnilo. Několikrát po sobě tu najde slovo folklorismus se - z - , které proniklo i do titulku a textu příspěvku o stockholmském skanzenu, z jehož pisatelky se stala Štěpánková místo Štěpánové, nachází v popisu obrázku název oblasti Luhačovické Zálesí místo správného luhačovické Z., jméno režiséra Slivky se proměnilo v Sliváka, J. Papouška nachává šotek umřít v nacistické káznici v roce 1845, místo o kulturních představách se píše o "kulturních" představách, příjmení K. Moszynského je zkomoleno k nepřečtení. V resumé se dočítáme, že Errata 3 vyjadřují stanovisko tří členů redakční rady, přestože třetí z glos od O. Sirovátky, v níž byly vyjádřeny mj. výhrady k rubrikám Náš rozhovor a Řekli, z nejasných důvodů po korekturách zmizela. Německý název časopisu se od

správného překladu Volkskundliche Revue odchýlil v méně výstižné Ethnographische Revue. Etc. etc.
Chybovati je nelidské

x x x

Ve sborníku Ethnologia Slavica 19, 1987, s. 122-164, vyšla moje studie "*Ethnische und ethnographische Gruppen und Regionen in den böhmischen Ländern*" (17. - 20. Jahrhundert), která je prvním pokusem o souborný nástin etnografické rajonizace českých zemí. Vinou tiskárny i redakce, která neumožnila provést autorské korektury, došlo k tomu, že příspěvek obsahuje více než šedesát tiskových chyb. Tato okolnost staví autora do role ignoranta, který nejenže neovládá němčinu, ale nevládne ani mateřštinou. Ihned po obdržení autorského výtisku jsem sepsal čtyřstránkový seznam chyb a požádal redakci o jeho uveřejnění v dalším ročníku. Místo toho se mně dostalo sdělení, že Slovenské pedagogické nakladatelstvo odmítá uveřejňovat opravy. Protože ani další urgence se nesetkaly s kladným ohlasem, pokládám za účelné upozornit uživatele svého článku alespoň na nejzávažnější omyly, které by mohly být příčinou nedorozumění. Z úsporných důvodů pominu tiskové přesmyčky a zkomoleniny, které si

německý čtenář vysvětlí nepozorností sazeče (s. 126, 130, 132, 134, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 155, 158, 159), nebo chyby v interpunkci a v českých názvech lokalit, které si opraví český nebo i slovenský čtenář sám (s. 128, 138, 149, 152, 155), jakož i prohřešky v psaní velkých a malých písmen ve jménech citovaných autorů (s. 159, 160 a 162). Ale nemohu se nezmínit o hrubých chybách v datování Bayerovy mapy Moravy a Slezska do 18. století místo 19. století (s. 137, ř. 3), což lze ostatně odvodit ze správné citace na s. 160, dále ve vrocení mnichovského diktátu do roku 1983 místo 1938 (s. 139), v datování mapy Moravy od J. A. Komenského do 19. století místo do 17. století (s. 150, ř. 4), jak je to zřejmé z údaje na s. 159. V bibliografii nelze přejít chyby ve jméně Ch. d'Elverta, v titulu Chotkova Programu soupisu

národopisného, v názvu mého článku A propos... a Häuflerových prací The Ethnographic Map ... a Národnostní poměry České socialistické republiky. Z Národopisné výstavy československé se dvakrát stala československá (s. 160 a 163), tiskové chyby jsou i v českém resumé (s. 164, ř. 16, 25 a 27). Pojmenování etnografických skupin na s. 141 má znít Slaměnkáři a Zabečáci. Nejsou to jen doklady šlendriánu podniku Nitrianske tlačiarne, s jehož sazeči jsem měl nepřekonatelné potíže při korekturách slovensky psaného textu ve sborníku Agrikultúra 20, 1986, a nedůslednosti redakce, ale především neochoty nakladatelství napravit omyly, které poškozují pověst autora a které matou čtenáře.

Richard Jeřábek

Poznámka redakce.

V tomto čísle jsou reprodukovány fotografie významného německého fotografa Ervina Rauppa, který na pozvání Joži Uprky pobýval v letech 1904 a 1906 na Slovácku a pořídil zde několik desítek výtvarně dokonalých fotografií. Dochovaná část originálů je uložena ve Slováckém muzeu v Uherském Hradišti.

FROM THE CONTENTS:

This year's volume of Národopisné revue (Ethnographic Review) has a new conception: it is a scientific-popular periodical published both for professionals and amateurs interested in folk culture and in its place in the contemporary cultural trends.

The first issue of the 1992 volume brings a Czech translation of a UNESCO document called *"Recommendations on the Protection of Traditional and Folk Culture"*. Freely connected with these recommendations are the answers of some representatives of the Czech science and culture on a question regarding their personal relation to folk art and traditions (the sociologist *M. Petrusek*, dramatist *F. Pavlíček*, choreographer *A. Skálová*, graphic and plastic artist and educationalist *K. Langer*, the historian *J. Válka*, and *L. Vaculík*, a writer).

The central topic of the issue is folklorism. The introductory study by *O. Sirovátka* "Folklorism in the Cultural Life of the Society" tries to define the sense proper and deeper significance of the care of folk culture and of building on folk traditions. He holds that folklorism consists in rediscovering the folk art, folk culture and folk lore, in an effort to revive its phenomena and its values for the contemporary man. It is connected with a search for the actual sense and values of folklore and of folk art in the present world. Closely connected with the topic is the article "Hanatics as an Expression of Folklorism" by *J. Válka* trying to explain the role of folk culture of Haná - the ethnographic region covering central Moravia - as a source of inspiration. His study is based on the assessment of 17th - 19th century records and literature and follows the metamorphoses of social attitudes towards the traditional culture of the rural population, with special view to the Czech national rebirth and romanticism, when manifestations of folk culture were frequently used for the manifestation of national identity and of its ancient roots. Of controversial - eventually polemic character is the article by *V. Stanovský* "Regionalism, Nationalism and also Cosmopolitanism". He emphasises that the essence of the culture should be seen not only in its peaks, but also in its quantity and regional variety.

The column Errata 4 brings a list of printer's errors in the previous issues of the Národopisné revue, under the title "To Err is Inhuman", paraphrasing the known Latin saying. *R. Jeřábek* is putting right countless printers' errors in his study "Etnische und ethnographische Gruppen und Regionen in den böhmischen Ländern (17. - 20. Jahrhundert) in the proceedings Ethnologia Slavica 19, Bratislava 1987. Both the editorial board of the proceedings and Slovenské pedagogické nakladateľstvi (Publishers of Slovak Educational Literature) refused to publish the errata, some of them grossly distorting the facts. The author decided to sum up all those errors, and he mentions some of them in the column reserved for the errata occurred in the Czech ethnography.

ÚSTAV
LIDOVÉ
KULTURY
STRÁŽNICE